

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

VYKINTA VOLKAVIČIŪTĖ

RADIKALIŲJŲ PARTIJŲ RINKIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ (UKIP IR NF ATVEJIS)

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Doc. dr. Vidutis Pečkys

Vilnius, 2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

RADIKALIŲJŲ PARTIJŲ RINKIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ (UKIP IR NF ATVEJIS)

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS
STUDIJŲ PROGRAMA 621N71001

Darbo vadovas
.....Doc. Dr. V. Pečkys
(parašas)
2015 03 30

Recenzentas
.....
(parašas)
2015 03 30

Atliko
VAmis3-05 gr.
.....V. Volkavičiūtė
(parašas)
2015 03 30

Vilnius, 2015

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS.....	7
1. RADIKALIZMO ESMĖ IR EVOLIUCIJA.....	10
1.1. Radikalizmo samprata	10
1.2. Radikalizmo kilmė ir raida.....	12
1.3. Politinio radikalizmo klasifikacija.....	18
1.3.1. Dešiniojo radikalizmo struktūra ir pagrindiniai bruožai	21
1.3.2. Kairiojo radikalizmo ypatumai, apraiškos.....	25
1.3.3. Radikalusis centras	28
2. PAGRINDINĖS PARTIJŲ PROGRAMINĖS NUOSTATOS.....	31
2.1. UKIP istorinė apžvalga	31
2.2. UKIP programos analizė	35
2.2.1. Imigracija	36
2.2.2. Gynyba	37
2.2.3. Ekonominiai ir socialiniai klausimai	38
2.3. Nacionalinio Fronto (Prancūzija) evoliucija	42
2.4. Nacionalinio Fronto politinės programos analizė	49
2.4.1. Imigracijos problemos.....	50
2.4.2. Euroskepticizmas	52
2.4.3. Užsienio politika	53
3. RADIKALIŲJŲ PARTIJŲ (UKIP IR NF) RINKIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ.....	56
IŠVADOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	70
SANTRAUKA	76
SUMMARY	77

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Pav. 1 UKIP narių skaičiaus dinamika.....	32
Pav. 2. Europos Parlamento 2014 metų rinkimai (Didžioji Britanija)	60
Pav. 3. Spalvų reikšmės.....	60
Pav. 4. Balsų pasiskirstymas	61
Pav. 5. NF gauti balsų skaičiai rinkimų į Nacionalinę asamblėją pirmuosiuose ir antruosiuose turuose ..	63
Pav. 6. I ir II turo municipalinių rinkimų rezultatai	64
Pav. 7. NF vietos EP tarp Prancūzijos deputatų (procentine išraiška)	65
Pav. 8. NF vietos EP Prancūzijoje pagal regionus	66

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Tradicinis politinių strategijų skirstymas (XIX-XX a.).....	19
Lentelė 2. UKIP narių skaičiaus dinamika 2012-2014 m.....	32
Lentelė 3. Apklauso duomenys dėl partijos programinių nuostatų.....	41
Lentelė 4. Partijų rinkimų rezultatai.....	57
Lentelė 5. UKIP rinkimų į Didžiosios Britanijos Parlamentą rezultatai	58
Lentelė 6. UKIP rezultatai rinkimuose į Europos Parlamentą	59
Lentelė 7. UKIP, Leiboristų ir Konservatorių iškovotos vietos 2014 metų Europos Parlamento rinkimuose	59
Lentelė 8. Europos Parlamento rinkimai.....	61
Lentelė 9. NF rinkimų į Prancūzijos Nacionalinę Asamblėją rezultatai	63
Lentelė 10. Municipalinių rinkimų rezultatai.....	63
Lentelė 11. Prezidento rinkimų rezultatai	64
Lentelė 12. UKIP rezultatai Europos Parlamento rinkimuose	65

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BNP.....	Britanijos Nacionalinė partija
CESEDA.....	Kodas, reguliuojantis užsieniečių gyvenamąją vietą Prancūzijoje
CNIP.....Nacionalinis nepriklausomų ir valstiečių centras (angl. <i>National Centre of Independents and Peasants</i>)
EP.....	Europos Parlamentas
HS2.....	Planuojama greitųjų geležinkelių linija tarp Londono, Midlando ir Šiaurės Anglijos
MEP.....	Europos Parlamento narys
MNR.....	Nacionalinis Respublikonų judėjimas (angl. <i>National Republican Movement</i>)
MSI.....	Italijos socialinis judėjimas
NHS.....	Nacionalinė sveikatos sistema JK
NI.....	Nacionalinis draudimas
NF.....	Prancūzijos Nacionalinis Frontas
Ofcom.....	Komunikacijos sistemų reguliatorius Jungtinėje Karalystėje
PFN.....	Naujųjų Jėgų partija (angl. <i>Party of New Forces</i>)
PS.....	Prancūzijos socialistų partija
PSU.....	Vieningoji socialistų partija
RPR.....	Respublikos susivienijimas (angl. <i>Rally for the Republic</i>)
UDF.....	Sąjunga už Prancūzijos demokratiją (angl. <i>Union for French Democracy</i>)
UKIP.....	Didžiosios Britanijos Nepriklausomybės partija
UMP.....	Sąjunga už liaudies judėjimą (angl. <i>Union for a Popular Movement</i>)

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Pastaruoju metu, o ypač po 2014 m. rinkimų į Europarlamentą ir radikaliųjų partijų sėkmę juose, šia tema vis dažniau diskutuojama ne tik masinės informacijos priemonėse, bet ir akademinuose sluoksniuose. Ekonominės ir finansinės krizės išdavoje paaštrėjusios socialinės problemos, imigracija, religinės priešpriešos, terorizmo aktai JAV, Didžiojoje Britanijoje bei Prancūzijoje įtakoją tai, kad radikalizmo idėjos susilaukia vis didesnio atgarsio ir palaikymo visuomenėje. Gana aktyviai dalyvaudamos rinkimuose, radikaliosios partijos iškovoja vietas valstybių parlamentuose ir savivaldos institucijose bei Europos Parlamente. Galima paminėti Didžiosios Britanijos Nepriklausomybės partiją (UKIP), Prancūzijos Nacionalinį Frontą (NF), Švedijos Demokratų Partiją, „Syriza“ Graikijoje ir visą eilę kitų mažesnę sėkmę paskutiniuose rinkimuose turėjusias partijas (Šveicarijoje, Suomijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Danijoje ir kt.). Iš šių faktų galima daryti išvadą, kad radikaliosios pakraipos partijos tampa vis labiau įsitvirtinusia partinės sistemos dalimi daugelyje Europos valstybių.

Temos aktualumą patvirtina ir tai, kad tiek Europoje, tiek JAV pastaruoju metu vis daugiau mokslininkų ima analizuoti klausimus, susijusius su radikalizmo suaktyvėjimu, yra tiriama šių partijų ideologija, rinkiminės sėkmės priežastys, lyginama ir analizuojama situacija įvairiose Europos šalyse. Esminį postūmį šiems tyrimams, mano nuomone, davė radikaliųjų partijų ir atskirų politikų sėkmė ir pripažinimas elektorato tarpe. Verta pažymėti, kad jei anksčiau šios politinės partijos daugiausia dėmesio skyrė retorikai, visuomenės nuomonės formavimui, tai dabar jos tampa realia politine jėga.

Manau, kad Lietuvos akademiniam pasaulyje šiam reiškiniui vis dar yra skiriama pernelyg mažai dėmesio. Šiek tiek informacijos nagrinėjama tema galima rasti moksliniuose žurnaluose „Politologija“, „Parlamento studijos“, „Politikos metmenys“, tačiau gausumu tikrai negalima pasigirti. Mūsų šalyje trūksta išsamesnių teorinių analizių, kurių pagrindu būtų įvertinta reali padėtis Lietuvoje bei apibrėžta, kurios partijos ir konkretūs politikai pagal esminius kriterijus gali būti priskiriami radikalams, kiek jie yra įtakingi formuojant politiką, kokios socialinės grupės juos remia ir palaiko.

Todėl šiame magistro baigiamajame darbe ir bus tiriama atskirų radikalizmo krypčių ideologinės nuostatos, jų bendrumai ir skirtingumai, sėkmės rinkimuose faktoriai bei galimos tolimesnės pasekmės bei perspektyvos.

Temos ištirtumas. Kalbant apie svarbiausius užsienio autorių darbus, nagrinėjančius radikalizmo problematiką, juos santykinai galima būtų suskirstyti į keletą blokų:

1. Istorinis radikalizmo aspektas. Šia tema rašė G. Burgess ir M. Festenstein „English radicalism 1550-1850 (2007); Corneliu C. Simut „Traditionalism and radicalism in the history of christian thought (2010); Anthony Page „Origins of British radicalism“ (2003); Conner, Claire „Wrapped in the Flag: A Personal History of America's Radical Right“ (2013); Akenson D. „An Irish history of civilization“, Volume 2. (2005); Craig Calhoun „The roots of radicalism“ (2012).

2. Filosofinis radikalizmo aspektas. Čia galima būtų išskirti tokius autorius kaip P. McLaughlin „Radicalism. A philosophical study“ (2012); J.I. Israel „Radical enlightenment: philosophy and the making of

modernity“ (2001); Cedric J. Robinson „Black marxism – the making of the black radical tradition“ (2000); Warren Breckman „Marx, the young hegelians, and the origins of radical social theory“ (2001).

3. Radikalizmo struktūra ir ideologija. Paminėtini šie autoriai: M. Festerstein ir M. Kenny „Political Ideologies: a Reader and Guide“ (2005), Ch. Funderburk („Political Ideologies: Left, Center, Right“ , 2006); Davies, P.Lynch, D. „The Routledge companion to fascism and the far right“ (2002); N. Bobbio darbas „Kairė ir dešinė: politinė skirtis“ (2004), Courser, Z. „The Tea 'Party' as a Conservative Social Movement“ (2011); Goodwin M., Ramalingam V. „The New Radical Right: Violent and Non-Violent Movements in Europe“ (2012); Minkenberg M., „The Radical Right in Europe: An Overview“ (2008); Vam der Valk I., Wagenaar W., „The Extreme Right: Entry and Exit“ (2010); MacGillis, A. "Beware: 'Radical Centrists' On the March!" (2011)

4. Politinis radikalizmo veikimo ir poveikio efektas. Šiuos aspektus nagrinėjo tokie autoriai kaip J. Bilbao-Ubillos The Failure of European crisis. Governance of the European Review / Volume 22 / Issue 03 / July 2014, p. 361 – 381; Van der Brug W., Fennema M., „The Support Base of Radical Right Parties in the Enlarged European Union“ (2009); Zaslove A. „One Foot in One Foot out: Can Radical Right Populist Parties Govern?“ (2008); Norris, P. „The Right in Elections“ (2004); Cutts D., Ford R., Goodwin M.J., „Anti-Immigrant, Politically Disaffected or Still Racist After All?“ (2011); J. Rydgren „Radical Right wing Populism in Sweden and Denmark: Explaining Party System Change and Stability“ (2010).

Lietuvos autoriai ne ypatingai nagrinėja radikalizmo problemas: tai, gal būt, sietina su tuo, kad mūsų šalyje radikaliųjų politinių jėgų, turinčių ženklesnę įtaką mūsų visuomenėje, nėra. Vis tik galima paminėti kolektyvinę monografiją Ramonaitė A., Jokubaitis A., Kavaliauskaitė J, Morkevičius V., Vinogradnaitė I., Žiliukaitė R. „Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos“ (2009), Laurėnas V. Politinė krizė Lietuvoje (2005) bei A. Zarembos straipsnį „Ar egzistuoja radikali dešinė Lietuvoje“ moksliniame žurnale „Politologija“ (2013).

Verta paminėti periodinį leidinį *The Journal for the Study of Radicalism*, kuriame galima rasti labai platų spektrą straipsnių apie radikaliųjų socialinių judėjimų ištakas, jų evoliuciją bei situaciją dabartiniame pasaulyje. Istorinių, kultūrinių bei politinių realiųjų kontekste pateikiami įvairūs radikalizmo apibrėžimai, išskiriami požymiai, skiriantys radikalizmą nuo reformatoriškų judėjimų.

Žurnalas šiek tiek eklektiškas, be griežtos politinės darbotvarkės, bet įdomus tuo, kad jame be tradicinės radikalizmo teorijos „kairės“, „dešinės“, „centro“ analizės daug dėmesio skiriama radikalizmo priežasčių analizei, pasitelkiant įvairias disciplinas: etnografiją, sociologiją, politologiją, literatūrą, istoriją, filosofiją, religijotyra.

Darbo problema. Kokios priežastys įtakoja radikaliųjų partijų suaktyvėjimą ir padidėjusį populiarumą Europoje?

Autorė savo baigiamajame darbe, remdamasi mokslinių darbų analize, statistiniais duomenimis bei radikaliųjų politinių partijų programų analize stengsis atsakyti į šį klausimą.

Darbo objektas – Europos radikalios politinės partijos (angl. *UK Independence Party* bei *National Front in France*) ir jų programinės nuostatos.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išstudijuoti radikaliųjų partijų Europoje evoliuciją ir aptarti jų perspektyvas.

Šiam tikslui pasiekti iškeliami tokie magistro baigiamojo **darbo uždaviniai**:

- 1) Paanalizuoti politinio radikalizmo atsiradimo priežastis, jo struktūrą.
- 2) Apibrėžti radikaliuos dešinės, centro ir kairės ideologiją, parodyti jų bendrumus ir skirtumus.
- 3) Aptarti Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partijos bei Prancūzijos Nacionalinio Fronto politinių programų nuostatas.
- 4) Nustatyti ir įvardinti faktorius, kurie lėmė radikaliųjų politinių partijų sėkmę 2014 m. Europos Parlamento rinkimuose.

Šiame darbe pasinaudojau tokiais **tyrimo metodais**:

- 1) Specialios mokslinės literatūros, internetinių svetainių duomenų, periodinių leidinių studijavimo – t. y. su darbo turiniu susijusios reikalingos medžiagos rinkimas, sisteminimas bei analizė.
- 2) Vadovavausi determinizmo prielaida, kuri aiškina, kad viskas, kas vyksta, turi priežastį, tuo tarpu mokslas viliasi, jog šiuos priežastinius ryšius galima išaiškinti, suprasti ir įtakoti jų eigai.
- 3) Oficialių dokumentų (partijų programų) palyginimas ir apibendrinimas.
- 4) Pasiremddama antrinių duomenų baze atlikau rinkimų rezultatų analizę.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas ir trys dalys. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, apibendrinančios tikslą ir uždavinius bei santraukos lietuvių ir anglų kalba. Literatūros sąrašą sudaro bibliografinių ir internetinių svetainių šaltiniai.

Pirmojoje dalyje apžvelgiamas įvairių autorių radikalizmo sampratos traktavimas, akcentuojama pačios sąvokos problematika, nagrinėjamos skirtingų radikalizmo srovių kilmės priežastys ir tų srovių evoliucija.

Antrojoje dalyje pagrindinis dėmesys kreipiamas geriausius rezultatus 2014 m. Europos Parlamento rinkimuose pasiekusių radikaliųjų partijų (UKIP ir NF) programinių nuostatų analizei, pradedant istorine apžvalga, baigiant šių dienų realijomis.

Trečiojoje dalyje atliekama minėtų radikaliųjų partijų (UKIP ir NF) rinkimų rezultatų analizė, bandoma paaiškinti jų populiarumo rinkėjų tarpe didėjimo priežastis.

Darbą sudaro 77 puslapiai, 8 paveikslai, 12 lentelių.

1. RADIKALIZMO ESMĖ IR EVOLIUCIJA

Prieš pradėdami nagrinėti šią temą apžvelgsime tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių poziciją šiuo klausimu, nes vienais aspektais pastebimas nuomonių skirtumas, kitais – tapatumas. Tai pasakytina kalbant apie radikalizmo sampratą, jo klasifikavimą bei raidą.

Kvietimas siekti radikalių permainų istorijoje paprastai įgydavo vieną iš trijų pavidalų: pirmasis – kai kuri nors ideologija šaukdavosi permainų; antrasis – kai pačių permainų būtinybė išplaukdavo iš konkrečios ideologijos; trečiasis – bandyta kurti visiškai naują tvarką. Visas šias ideologijas turėtume laikyti radikaliomis.

Radikalizmas reiškia „naujų vėjų gūsi“, permainas. Kaip yra pasakęs Ulla Aatsinki (2009): „Radikalizmas esančią politinę sistemą veikia kaip elektros šokas“. Radikalizmas yra nukreiptas prieš valdžią, išreiškdamas nepasitenkinimą socialine, politine, ekonomine realybe. Radikalizmas gali pasireikšti keliais būdais: kaip demokratinės sistemos dalis, pavyzdžiui, politinė partija (legalusis variantas), arba demonstracijomis, išsiškimais, viešais pareiškimais prieš esamą sistemą (nelegalusis variantas). Tačiau pats politinis radikalizmas yra suprantamas skirtingai: vieni jo vengia, jam prieštarauja, nes šie pokyčiai jiems reiškia neigiamas pasekmes, tuo tarpu kiti – priima, palaiko ir prisideda.

1.1. Radikalizmo samprata

Radikalizmas (lot. *radicalis* – šakninis) – „griežtas greitų ir esminių permainų ir reformų reikalavimas“¹. Radikalizmas suprantamas kaip ryžtinga, konstruktyvi, esminių pasikeitimų siekianti reformatoriška veikla. Laurėnas² radikalizmą laiko politine srove, reikalaujančia kardinalių pertvarkymų ir kritikuojančia valdžios struktūras.

Terminas radikalus, radikalus (lot. *radix* – šaknis) politikoje žymi siekiančius esminių ir fundamentalių pasikeitimų³. Pasak Baradat⁴, „radikalu gali būti vadinamas asmuo, kurio netenkina esama visuomenė ir jis siūlo ekstremalius, kardinalius pakeitimus“. L. Kohr⁵ radikalui apibūdinti įvardija tris bruožus: pirmas – radikalo būdas yra nekantrus, jis reikalauja greitų pokyčių; antras – radikalo tikslas yra pagerinti žmogaus gyvenimą; trečias – jo metodas yra revoliucija. Patys radikalai save laiko valdžios priešininkais, atstovaujančiais tam tikras visuomenės grupes. Radikalai skatina visuomenę peržengti jos realių galimybių dalyvauti politiniame vyksme ribą⁶.

Koks vis tik radikalizmo santykis su kitomis politinėmis ideologijomis? Norint atskirti radikalus nuo fašistų ar komunistų, reikėtų remtis pagrindiniu skirtumu – **radikalai siekia pokyčių dėl žmogaus gyvenimo**. Tikras radikalus tuo pačiu yra liberalas, nes jis siekia individo laisvės⁷. Anot Edwards⁸,

¹ Hainsworth P., *The extreme Right in Western Europe*, Oxford, Routledge, 2008, p. 23.

² Laurėnas V., *Politinė krizė Lietuvoje, 2003–2004 metais* // *Politologija*, 2004, Nr. 3 (35), p. 5.

³ Hainsworth P., *op. cit.*, p. 30.

⁴ Baradat. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://research-paper.essayempire.com/examples/political-science/socialism-developing-world/>>.

⁵ Kohr L., *Das Ende der Großen. Zurück zum menschlichen Maß*. Otto Müller Verlag, Salzburg, 2002, p. 12.

⁶ Laurėnas V., *op. cit.*, p. 7.

⁷ Kohr L., *op. cit.*, p. 15.

„radikalizmas skiriasi nuo kitų ideologijų (tokių kaip liberalizmas, konservatizmas, socializmas) tuo, kad jis pats nereiškia jokio konkretaus įsitikinimo, idealo ar būdo, kaip pasiekti savo tikslą. Kitais žodžiais tariant radikaliosios politinės srovės pagrindinį dėmesį skiria ne tiek politinių bei ideologinių programų kūrimui ir tobulinimui, kiek emociniam visuomenės poveikiui, visuomeninės nuomonės formavimui, dažnai pasitelkdamas populizmą. Greičiau radikalizmas suprantamas kaip tam tikra nuostata prieš esamą politiką, tuometinę padėtį“⁹. Anot Heywood Paul M., Jones E., Rhodes M., Sedelmeier U.¹⁰, **radikalizmas nėra prieš demokratiją** – jis yra prieš liberalią demokratiją.

Kai kurie autoriai¹¹ laikosi nuomonės, jog radikalizmas yra ekstremizmo pirmtakas. Maždaug iki 1970 radikalizmo terminas buvo vartojamas kaip bendras terminas, apibūdinantis tam tikrus politinius fenomenus¹². Vėliau šį terminą pakeitė „ekstremizmas“.

Pačią sąvoką „politinis ekstremizmas“ galima analizuoti siauresne ir platesne prasme

Siauresne prame politinis ekstremizmas laikomas neteisėta politinių judėjimų ir politinių partijų, pareigūnų ir eilinių piliečių veikla, siekiančia jėga pakeisti egzistuojančią tvarką ir kurstyti nacionalinę ir socialinę nesantaiką. Šia prame politiniam ekstremizmui būdinga:

- Neteisėta politinė veikla ir visų pirma nelegitimuota prievarta;
- Kraštutinės nacionalinio, rasinio, socialinio, klasinio antagonizmo formos;
- Paprasta ir lengvai suvokiama ideologija – visų socialinių problemų sprendimai yra paprasti ir aiškūs.

Plačiaja prasme ekstremizmas – tai kraštutinės priemonės, požiūriai, veiksmai, sprendimai. Tai ne šiaip sau kraštutinis *status quo* neigimas, o siekimas pertvarkyti tą *status quo* pasaulį, pakeisti jį iš principo¹³.

Taigi radikalizmą galima lyginti su ekstremizmu, išskyrus dviem atvejais (Vokietijos ir Amerikos):

- 1) Vokietijos kontekste tiek radikalizmas, tiek ekstremizmas gali būti dešinysis ir kairysis. Radikaliosios partijos kritikuoja valdžią, tvarką, tačiau palaiko demokratiją, tuo tarpu ekstremizmas yra prieš valdžią, jos įstatymus. Ekstremizmas siekia diktatoriaus valdymo, o radikalizmas – demokratijos. Vokietijoje kelios dešiniųjų ekstremistų grupuotės buvo uždraustos;
- 2) Amerikoje terminas „radikalizmas“ dažnai naudojamas vietoje „ekstremizmo“¹⁴.

Kai kurie autoriai radikalizmo pradžia laiko taip vadinamąją „Radikaliąją reformaciją“, vykusią XVI a. Vokietijoje. Tai buvo protestantiškas judėjimas, liaudies sukilimas dėl dvejos korupcijos tiek Katalikų bažnyčiose, tiek Liuteronų bažnyčioje. Šio judėjimo įkurėjais laikomi anabaptistai, siekę tikresnio krikščionybės mokymo visose Europos bažnyčiose bei apginti žemesnius socialinius sluoksnius nuo socialinio išnaudojimo, kurį vykdė turtingieji sluoksniai bei kunigai.

⁸ Edwards M., *The Parties Versus the People: How to Turn Republicans and Democrats Into Americans*, Yale University Press, 2012, p. 33.

⁹ Laurėnas V., *supra* note 2, p. 11.

¹⁰ Hainsworth P., *supra* note 1, p. 21.

¹¹ *Ibid.*, p. 22.

¹² *Ibid.*, p. 23.

¹³ Jasiulevičienė R., *Politinės ideologijos: paskaitų konspektai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2008, p. 99.

¹⁴ Hainsworth P., *op. cit.*, p. 56.

P. Ignazi pažymi, kad radikalizmo ir ekstremizmo sampratos mokslinėje literatūroje gana dažnai yra laikomos tapačiomis, tačiau šias sąvokas vertėtų atskirti dėl esminio skirtingumo: „ekstremistinės jėgos vienaip ar kitaip dalyvauja politiniuose procesuose, tačiau nesiekia laimėti rinkimų ir tokiu būdu įgyti legalios politinės galios, tuo tarpu radikaliosios pakraipos partijos su didesne ar mažesne sėkme dalyvauja įvairaus lygio rinkimuose, tuo pačiu siekdamos įgyti legalią politinę valdžią, realizuoti savo politinius tikslus ir ideologines nuostatas bei atstovauti rinkėjus“¹⁵.

Autorė laikosi nuomonės, kad radikalizmas ir ekstremizmas nėra tapačios sąvokos politinio veikimo pobūdžio aspektu ir pritaria V. Laurėno¹⁶ nuomonei, kuris atskiria radikalizmo ir ekstremizmo sąvokas. Radikalizmą jis laiko „veiksminga tam tikrų lūkesčių formavimosi skatinimo priemone“. Anot jo, „radikalai skatina visuomenę peržengti jos realių galimybių dalyvauti politiniame vyksme ribą“. Ekstremizmą jis laiko pavojingu konstitucinei santvarkai, antikonstituciniu. Kitais žodžiais tariant radikaliaiosios politinės jėgos veikia konstitucijos rėmuose, laikosi galiojančių įstatymų, o ekstremistai ignoruoja bet kokią legatyvumą ir naudoja pačias kraštutiniausias priemones savo tikslams pasiekti. Ekstremistinėms jėgoms priskiriamos tokios savybės kaip antiliberalizmas, antidemokratiškumas bei antikonstituciškumas, tuo tarpu radikalioms politinėms partijoms šie bruožai nėra būdingi nes, kaip ir kitos politinės partijos, siekia laimėti rinkimus ir patekti į valdžią. Kaip pastebi J. Rydgren,¹⁷ tai, jog radikali dešinė nėra antidemokratinė, yra labai svarbus aspektas, nes didžioji Europos rinkėjų dalis palaiko demokratines idėjas ir antidemokratinės partijas laiko nelegaliomis“¹⁷.

Politinis radikalizmas suveša socialinių įtampų metu. Radikalizmas remiasi tais socialiniais sluoksniais, kurie vadinami žemaisiais (skurdžiau gyvenančiais, mažiau išsilavinusiais, lengviau manipuluojamais, linkusiais į paternalizmą). Žemesnieji sluoksniai yra geriausia dirva radikalizmui¹⁸.

Šiuolaikinio, naujausių laikų radikalizmo formavimuisi ir reiškimuisi įtakos turėjo ir tebeturi keletas svarbiausių faktorių: 1. gana dinamiški socialiniai pokyčiai; 2. visuomenės modernizacija ir segmentacija bei atskirų jos elementų autonomijos didėjimas visos visuomenės aspektu; 3. tradicinių vertybių menkinimas ir nuvertėjimas; 4. globalizacijos procesai įvairiose visuomeninio gyvenimo sferose (ekonomikoje, politikoje, multikultūrizmas ir pan.); 5. etniniai ir religiniai konfliktai.

1.2. Radikalizmo kilmė ir raida

Radikalizmo terminas kilo iš lotyniško žodžio radix (reiškia šaknis) ir buvo pradėtas vartoti aštuoniolikto amžiaus pabaigoje radikalių judėjimų šalininkų. Istoriskai susiklostė taip, kad šis judėjimas prasidėjo Jungtinėje Karalystėje ir pasisakė už politinę paramą „radikaliosioms reformoms“ dėl rinkimų sistemos keitimo ir franšizės plėtros. Šiuo metu sąvoka „franšizė“ dažniausiai naudojama ekonominėje terminologijoje, bet minėtu atveju šis terminas reiškė dviejų juridiskai savarankiškų subjektų sutartimi reguliuojama ilgalaikio bendradarbiavimo formą, kai už tam tikrą vienkartinį ir/arba nuolatinį atlyginimą

¹⁵ Ignazi P., *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 28.

¹⁶ Laurėnas V., *supra* note 2, p. 15.

¹⁷ Rydgren J., *Movements of Exclusion: Radical Right-Wing Populism*, Hauppauge, NY, Nova Science Publishers, p. 121.

¹⁸ Laurėnas V., *supra* note 2, p. 19.

vienas subjektas gauna galimybę tiksliai apibrėžtomis sąlygomis naudotis tam tikromis kito subjekto teisėmis. Franšizės davėjas įsipareigoja franšizės gavėjui teikti įvairią pagalbą. Prancūzijoje radikalai siekė respublikinės valdymo formos, titulų panaikinimo, turto perskirstymo ir spaudos laisvės. Iš pradžių jie save laikė kaip kraštutinę kairioji (angl. *far – left*) partija, oponuojanti ir kovojanti su dešiniųjų partijų politika. Radikalų judėjimui save priskyrė Orléanistai, Legitimistai ir Bonapartistai XIX amžiuje. Radikal-socialistų partija palaipsniui tapo svarbiausia šalies Trečiosios Respublikos (1871-1940) politinė jėga. Tuometinis radikalizmas savo evoliucijoje absorbavo politinį liberalizmą ir pristabdė jo plėtrą, todėl 19 amžiuje tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek kontinentinėje Europoje terminas „radikalas“ reiškė progresyviają liberaliąją ideologiją. Toliau apžvelgsiu radikalizmo genezę ir eigą kai kuriose valstybėse.

Kaip teigiama Encyclopedia Britannica, pirmą kartą žodį „Radical“ politine prasme panaudojo anglų liberalas parlamentaras Charles James Fox, 1797 deklaruodamas „radikalios reformos“ rinkimų sistemoje būtinumą. Iš pradžių buvo bandoma apriboti viršutinės ir vidurinės klasės išskirtinę padėtį 19 amžiuje pradžioje. „Populiarieji radikalai“ amatininkų ir samdomųjų darbininkų atžvilgiu pravedė gana aktyvią agitaciją, tuo būdu sulaukdami pakankamai rimtos paramos „iš apačios“, tačiau tuo pačiu iššaukė vyriausybės represijų bangą. Parlamentinės reformos idėją rėmė ir taip vadinami „filosofiniai radikalai“, tarp kurių gana aktyviai reiškėsi vienas ryškiausių utilitarizmo filosofijos atstovų Jeremy Bentham, bet reikia pažymėti, kad jie nesutiko su „populiariųjų radikalų“ argumentais ir taktika. Iki šio šimtmečio vidurio parlamente esantys radikalai susijungė su kai kuriomis kitomis Jungtinės Karalystės Parlamente buvusiomis politinėmis jėgomis, taip gimė liberalų partija, galiausiai buvo pasiekta rinkimų sistemos reforma.

Radikalų judėjimas turėjo savo ištakas esant įtampai tarp Amerikos kolonijų ir Didžiosios Britanijos. Tuomet kilo nepasitenkinimas Bendruomenių rūmų būkle, jų veikla ir buvo apeliuojama į Levellerių tradicijas ir reikalaujama pagerinti parlamentinį atstovavimą. Šios ankstyvosios demokratinės ir net egalitarinės reformos sąvokos atsirado Anglijos pilietinio karo ir trumpam įsteigtos Anglijos respublikinės sandraugos metu, bet su anglų monarchijos atkūrimu tokios idėjos buvo diskredituotos. Nors Šlovingoji revoliucija 1688 padidino parlamentinę galią (pereita prie konstitucinės monarchijos valdymo formos), įvyko Anglijos ir Škotijos parlamentų sąjunga, bet 18-ojo amžiaus pabaigoje monarchas dar turėjo nemažą įtaką Didžiosios Britanijos Parlamento veikloje, kuriame dominavo anglų aristokratija ir patronažas. Pagrindinė kova į Bendruomenių rūmų laikės vyko tarp Vigų (angl. *Whigs*) ir Torių, tačiau išrinkti deputatai buvo suvaržyti koalicijos interesų ir daugiausiai laikėsi bendros partijos linijos. Parlamento rinkimuose balsavimo teisė buvo apribota tik stambiems nekilnojamojo turto savininkams, kadangi šie rinkėjai neatspindėjo didėjančios pramoninės gamybos bei augančių miestų gyventojų interesus. Reikia pažymėti, kad būtent nepasitenkinimas šia situacija įkvėpė tuos asmenis, kurie vėliau tapo žinomi kaip „radikalai Vigai“¹⁹.

Kalbant apie asmenybes, aktyviai palaikiusias ir propagavusias radikalizmo idėjas, galima paminėti Williamą Beckfordą, kuris skatino ankstyvą susidomėjimą radikaliomis reformomis Londono

¹⁹ British history online. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.british-history.ac.uk/london-record-soc/vol5/vi-xxviii#n16>>.

srityje, „Middlesexo radikalams“ vadovavo politikas Jonas Wilkes, kuris buvo karo priešininkas su kolonijomis. Jis leido savaitinį leidinį „Šiaurės britas“ ir už savo pažiūras 1764 metais pašalintas iš Bendruomenių rūmų. Tai iššaukė nemažą protestų bangą ir „Teisių Bilio gynybos bendruomenė“ jį parėmė dėl perrinkimo, teigdama, kad kiekvienas žmogus turi teisę balsuoti, o tai yra „natūrali priežastis“, kuri padeda jam tinkamai spręsti politinius klausimus. Pirmą kartą vidurinėsios klasės radikalai įgijo Londono, Middlesexo ir Westminstero parlamento rinkimų apygardų paramą. Reikia pažymėti, kad radikalus Vigus palaikė labai skirtingi socialiniai sluoksniai, įskaitant daug amatininkų, taip pat vidurinėsios klasės ir aristokratijos atstovų. „Radikaliai Vigai“ turėjo įtakos Amerikos revoliucijai²⁰.

Johnas Cartwrightas įgavo „reformų tėvo“ statusą, kai jis išleido pamfletą „Take Your Choice!“, kuriame pasisakė už kasmetinius parlamento rinkimus, slaptą balsavimą ir rinkimų teisę visiems pasiekusiems brandų amžių. Tai buvo savotiškas impulsas reformos programos projektui, kurį 1780 m. parengė Charles James Fox ir Thomas Brand Hollis. Šiame projekte buvo išskirti šeši pagrindiniai punktai, kurie vėliau buvo įtraukti į Liaudies chartiją (angl. *People's Charter*). Joje akcentuojami šeši pagrindiniai reikalavimai: 1. universali rinkimų teisė brandaus amžiaus sulaukusiems žmonėms; 2. lygios rinkimų apylinkės; 3. slaptas balsavimas; 4. kasmetiniai parlamento rinkimai; 5. Parlamento narių atlyginimas; 6. panaikinti turto bei nuosavybės kvalifikacijos reikalavimus Parlamento nariams²¹.

Pagal 18-ojo amžiaus konstituciją buvo apsaugotos žemės savininkų išskirtinės teisės. Britų radikalai nesutiko su šia nuostata ir atmetė tai. Jie tikėjo, kad:

1. Vidurinioji klasė, o ne tik aukštuomenė turėtų būti parlamente.
2. Turėtų būti išrinkti municipaliteto tarybos nariai. Kadangi iki tol jie nebuvo renkami, tarybos nariai būdavo paskiriami.
3. Pareigų užėmimas valstybės tarnyboje turėtų būti atliekamas naudojant konkurencijos principus.
4. Įsteigtų bažnyčių atstovai neturėtų teisės priimti viešuosius sprendimus skiriant pareigūnus.
5. Škotijos bažnyčia ir Anglijos bažnyčia turėtų būti atskirta nuo valstybės, nes tik taip būtų galima panaikinti jų politinę galią.
6. Tarifai (mokesčiai), neturėtų būti taikomi importuotiems maisto produktams. Radikalų tikėjo laisvos prekybos pranašumais.

Žemės teisė turėtų būti reformuota nuomininkų ūkininkų naudai, o ne stambiesiems žemės savininkams.

Dauguma radikalų pripažino utilitarizmo praktinę filosofiją ir tikėjo, kad šalis galėtų ir turėtų efektyviau panaudoti savo išteklius. Jie vadovavosi principu – „didžiausią gerį didžiausiam žmonių skaičiui“. Tai reiškia, kad vis daugiau žmonių, o ne mažiau, turėtų naudoti iš jų propaguojamos politikos. Vis tik daugelis šio laikotarpio radikalų netikėjo, kad kiekvienas vyras ir moteris turėtų turėti balsą teisę,

²⁰ Sutherland S., *The City of London and the Opposition to Government, 1768-74*, Creighton Lecture, 1959, p. 51.

²¹ Encyclopedia Britannica. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/107706/Chartism>>.

pasisakė prieš profsajungų kūrimą, palaikė galiojančią socialinio aprūpinimo sistemą, kuri buvo griežta vargšams ir bedarbiams²².

Šios teorinės ir ideologinės radikalų nuostatos 19 amžiuje buvo dalinai įkūnytos 1832 metų reformoje, kurios esmę galima apibrėžti trumpai:

1. Gana ženkliai prasiplėtė rinkėjų ratas, nes visi vyrai (nuomininkai ar savininkai) iš turto, kurio metinė nuomos vertė buvo 10 GBP arba aukštesnė, gavo balso teisę.
2. Dauguma naujų rinkėjų buvo vidurinėsios klasės ir prekybininkų atstovų (vien Aberdeene 2,024 vyrai kvalifikuoti balsuoti).
3. Nebuvo griežtų apribojimų pasinaudoti rinkimų teise samdomiesiems darbininkams.

Reikia pažymėti, kad šie pokyčiai labiau buvo realizuoti miestuose, tuo tarpu kaimiškose vietovėse radikalų pasikeitimų nebuvo iki 1889 metų, nes smulkūs ūkininkai, ypač nuomojantys žemę, neatitiko minėtos reformos reikalavimų, be to, nuomininkai privalėjo balsuoti už kandidatą, kurį palaikė lordas.

Antras reformos įstatymas, kurį rėmė radikalai, buvo priimtas 1867/8 metais. Šios reformos rezultatas – daugelis miesto darbuotojų įgijo balso teisę, o liberalieji parlamentarai tapo radikalų sąjungininkais daugeliu klausimų. Kitas svarbus pasikeitimas – įteisintas slaptas balsavimas (1872) dėl ko žemės savininkai prarado politinę parlamentinio atstovavimo kontrolę. Tačiau ši reforma sukėlė nemažai problemų patiems radikalams, nes smulkūs nuomininkai ūkininkai reikalavo, kad valstybė įsikištų derybose tarp jų ir nuomotojų, darbininkai siūlė kurti gerovės valstybę, kuri turėjo būti grindžiama mokesčių padidinimu turtingiesiems visuomenės sluoksniams. Šie reikalavimai prieštaravo XIX a. radikalizmo individualizmui, nors kai kurie pritarė idėjai, kad kolektyvinės derybos dėl reformų yra labiau efektyvios²³.

XIX amžiaus antrojoje pusėje angliškas radikalizmas įgavo kaimiškojo radikalizmo etiketę. Ankstyvosios kaimo radikalizmo išraiškos buvo komunos - mažos kaimo bendruomenės, egzistavusios ant bendros žemės, įtraukiant ir bežemius naujakurius. Jau devintojo dešimtmečio pradžioje įkurtas Škotijos ūkininkų aljansas, kuris vienijo apie 6000 narių, tapo pakankamai įtakingas, nes, kaip teigia „*The voice of radicalism*“, buvo beveik neįmanoma tapti parlamento nariu Šiaurės Rytuose be ūkininkų politinės paramos²⁴.

Tuo pačiu laikotarpiu pradėjo daugėti darbininkų klasės profesinių sąjungų ir net radikalūs liberalai abejojo realia galimybe patenkinti jų poreikius. Tai lėmė kelios aplinkybės. Visų pirma, daugelis darbdavių buvo liberalų rėmėjai ir jiems nepatiko profesinių sąjungų keliami reikalavimai. Antra, didžioji dauguma liberalų palaikė idėją, kad visi suaugusieji turi turėti balso teisę, bet nesutiko su ekonominės lygybės principais ir priešinosi siūlymams padidinti mokesčius turtingiesiems ir tuo pačiu dalinai

²² University of Aberdeen. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.abdn.ac.uk/radicalism/history.shtml>>.

²³ Rural Radicalism – 1850-1900. University of Aberdeen. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.abdn.ac.uk/radicalism/rural.shtml>>

²⁴ *Ibid.*

palengvinti dirbančiųjų socialinę padėtį. Trečia, radikalūs liberalai nepritarė aštuonių valandų darbo dienai ir šešių dienų darbo savaitei, o šis tikslas buvo pagrindinis profesinių sąjungų politikoje.

Tokioje situacijoje susidarė palanki dirva suvešėti socializmo idėjų šalininkams, kurie pasisakė už tai, kad būtų įkurtos darbininkų klasės politinės partijos. Taip pačioje amžiaus pabaigoje profesinių sąjungų taryba nutraukė ryšius su radikalais ir suformavo profesinių sąjungų tarybos remiamą leiboristų partiją. Reikia pažymėti, kad socialistų politinė karjera nebuvo sėkminga – siekdami deputato mandato jie turėjo remtis radikalų partijos ir jos elektorato parama.

XX amžiaus pradžioje radikalizmas pasireiškė kaip politinis įsitikinimas, akcentuojantis ne socialinių grupių, bet individų teises. Tai galiausiai reiškė lygias piliečių politines teises visiems suaugusiems, ar jie turtingi ar vargšai, vyrai ar moterys. Šie tikslai buvo realizuojama dviem Parlamento įstatymais:

1. Žmonių atstovavimo aktas (1918) suteikė balso teisę visiems suaugusiems vyrams.
2. Aštuoniasdešimčiai procentų 30 metų ir vyresnėms moterims. Vienodas Franšizės įstatymas (1928) Davė moterims teisę balsuoti tuo pačiu pagrindu kaip ir vyrams.

Šie politiniai sprendimai davė impulsą ekonominiam ir socialiniam radikalizmui. Nors radikalai galėjo susitarti dėl politinės lygybės siekio, jie negalėjo susitarti dėl ekonominės ir socialinės lygybės. Kai rinkėjų socialinė bazė išsiplėtė, klasinių interesų konfliktas tapo svarbesnis ir tarp radikalų nesutarimų atsirado dar daugiau. To išdavoje formavosi vidurinėsios klasės radikalizmas, kuris akcentavo individo ekonominės laisvės svarbą. Vidurinėsios klasės radikalai tikėjo, kad žmogus turi turėti laisvę uždirbti tiek, kiek jis nori ir naudoti šias pajamas bet koku būdu pagal savo pageidavimus. Jie teigė, kad teisė įsigyti ir išlaikyti privačią nuosavybę yra prigimtinė teisė ir konkurencija rinkoje turi būti vienodomis sąlygomis. Kitas aspektas, keltas jų programose, – karjeros valstybės tarnyboje galimybės turi būti realizuojamos individualių gebėjimų pagrindu, o ne per socialinį statusą ar asmeninius ryšius.

Tokios aplinkybės inspiravo dar vienos radikalizmo atmainos – socialistinio radikalizmo (kai kuriuose šaltiniuose vartojama darbininkų klasės radikalizmas) – atsiradimą. Darbo partijos manifeste (1918) buvo iškelta „Naujosios socialinės tvarkos“ arba lygios visuomenės idėja. Šio manifesto ideologai pabrėžė kolektyvinės (grupinės) ekonominės lygybės svarbą ir prieštaravo ankstesnėms radikalizmo srovėms, kurios akcentavo individo politines ir ekonomines laisves. Socialistai radikalai manė, kad visuotinės balso teisės suteikimas nebuvo gerai, nes samdomųjų darbininkų klasės sąlygos nepagerėjo. Problemą jie siūlė spręsti trim pagrindiniais žingsniais:

1. Gerovės valstybės idėja, kuri turi būti realizuojama mokesčių tarifo padidiniu vidurinėsios ir aukštesniosios klasės atstovams.
2. Pagrindinės pramonės šakos tampa visuomeninė nuosavybės objektais.
3. Kapitalizmo ir individualizmo atmetimas²⁵.

Taigi, socialistinio radikalizmo atstovai prieštaravo esminėms liberaliojo radikalizmo nuostatoms ir, kaip parodė istorijos eiga, galutinai nutraukė politinį bendradarbiavimą.

²⁵ Labour party. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1918/1918-labour-manifesto.shtml>>.

Prancūzijoje radikaliųjų judėjimų ištakos tapatinamos su revoliucijos periodu. Thomas Paine parašė Žmogaus teises, kaip atsaką į Burke kontrrevoliucinį esė „Apmąstymai apie Prancūzijos revoliuciją“, Marija Wollstonecraft netrukus išleido pirmąjį feministinį leidinį „Moterų teisių apgynimas“²⁶, po to pasirodė ir daugiau radikalaus turinio veikalų. Šis veikimas buvo pavadintas „pamfletų karu“, kurio esmę galima apibūdinti trumpai – tai polemika revoliucijos tematika. Šiuose darbuose buvo skatinama suteikti masinę paramą demokratinėms reformoms, atmetsti monarchijos idėjas, panaikinti aristokratiją ir visas privilegijų formas. Tuo metu išryškėjo dvi pagrindinės radikalaus judėjimo srovės: 1. „Vidurinėsios klasės radikalai“, kurie gynė komercinių ir pramonės struktūrų interesus ir siūlė mažesniems miestams ir miesteliams pilną savivaldą be parlamento atstovavimo. 2. „Populiariųjų radikalų“ judėjimas, sudarytas iš vidurinėsios klasės ir iš amatininkų agituodavo teikti platesnes teises ir palengvinti skurdo našta. Teorinis pagrindas, ypač rinkimų reforma, buvo perimta iš „Filosofinių radikalų“, kurie veikė po utilitarizmo filosofijos vėliava, tačiau daugeliu aspektų teoriniame lygmenyje jie nepritarė ir netgi kritikavo „populiariausių radikalų“ argumentus ir taktiką.

Po Napoleono karų ir iki 1848 m radikalų judėjimas buvo laikomas neteisėtu, kadangi respublikonai save vadino „radikalais“. Nuo 1869 metų frakcija, kuriai vadovavo Georges Clemenceau, o ir patys radikalai teigė, kad jie yra tikrieji Prancūzijos revoliucinės tradicijos paveldėtojai ir nutolo nuo nuosaikaus Léon Gambetta respublikonizmo. 1881 metais Montmartre jie pateikė plačių socialinių reformų programą ir pareiškė, kad jie yra griežtos kairės (angl. *far left*) politinė jėga ir oponavo „Respublikonams oportunistams“ (Gambetta), liberalams Orleanistams, Legitimistams ir Bonapartistams²⁷.

Šie radikalai tada susiformavo Radikalų-socialistų partiją, kuri buvo pirmoji Prancūzijos kairiųjų moderni politinė partija. Ši politinė jėga buvo viena svarbiausių partijų Trečiosios Respublikos gyvavimo laikotarpiu (1871 – 1940), bet buvo diskredituota po antrojo pasaulinio karo, kadangi jos nariai Nacionalinėje asamblėjoje balsavo už Viši (angl. *Vichy*) režimą. Po Antrojo pasaulinio karo buvo įkurta „Demokratų ir socialistų pasipriešinimo sąjunga“ (angl. *Democratic and Socialist Union of the Resistance*), kuri suvienijo Prancūzijos radikalus su pasipriešinimo aktyvistais.

Oponuodami ir kritikuodami Gaulizmą ir „Krikščionių demokratų Liaudies respublikonų judėjimo“ (angl. *Christian democratic People's Republican Movement*) politiką, radikalai bandė įsitvirtinti politinio spektro kairėje, tačiau, kai jų lyderis Pierre Mendès Fransas paliko partiją ir prisijungė prie Vieningos socialistų partijos (PSU), kuri pasisakė už darbuotojų savivaldą, radikalai skilo į dvi stovyklas: konservatyviąją radikalų partiją („Valoisien“), kuri tapo buvusios Radikalų partijos teisių perėmėja nuo radikalų partija, ir centro-kairės, pavadinta Radikali kairiųjų partija. Vėliau „Valoisien“ persikėlė į centro dešinįjį sparną ir prisijungė prie Giscard d'Estaingo Sąjungos už Prancūzijos demokratiją (angl. *Union for French Democracy*), o dar vėliau - prie konservatyvios Sąjungos už liaudies

²⁶ A Vindication of the Rights of Woman. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.bartleby.com/144/>>.

²⁷ Loubere L., *Radicalism in Mediterranean France*, N.Y. State university, 1974, p. 11-14.

judėjimą (angl. *Union for a Popular Movement – UMP*), o Radikali kairiųjų partija, kuri teigia, kad yra politinis respublikonų radikalų įpėdinis, palaiko glaudžius ryšius su socialistų partija²⁸.

Kitose Europos valstybėse radikalizmas kaip ideologija atsirado 19 a. pabaigoje, bet nebuvo toks ženklus, lyginant su anksčiau aptartomis šalimis. Jei trumpai apibūdinti Italijos, Ispanijos, Vokietijos bei Šveicarijos radikalųjų politinių jėgų veiklą praeitame amžiuje (neskaitant fašizmo ir nacionalsocializmo), galima išskirti keletą bendrų esminių bruožų: 1. buvo daugiau teorinio ir ideologinio pobūdžio, bet ne politinio veikimo; 2. rėmė respublikonizmą; 3. pasisakė už universalią ir lygią rinkimų teisę; 4. buvo antiklerikalinės politikos šalininkai. Čia galima paminėti Vokietijos laisvos minties partiją (angl. *German Freeminded Party*, vėliau tapusi *Freeminded People's Party*) ir Šveicarijos laisvų demokratų partiją (angl. *Free Democratic Party of Switzerland*).

Tačiau XX amžiaus pradžioje ir vėliau radikalizmas, kuris negynė ypač radikalią ekonominę politiką, prarado populiarumą ir jo vietą užėmė populiarėjančios socializmo idėjos. Tad radikalizmas iš esmės tapo centristų politiniu judėjimu.

1.3. Politinio radikalizmo klasifikacija

Politinio radikalizmo klasifikacija nėra bendra – skirtingi politologai turi įvairias nuomones dėl šio judėjimo struktūros. V. Laurėnas²⁹ politinį radikalizmą skirsto į santykinai „reformatoriškąjį“ ir „negrižtamąjį“ radikalizmą (ekstremizmą) bei į kairįjį ir dešinįjį³⁰. Leon P. Baradat³¹ – į keturias grupes (A, B, C, D), A. R. Jasiulevičienė³² – į kairįjį ir dešinįjį ekstremizmą ir pan.

Laurėnas V.³³ politinį radikalizmą skirsto į **santykinai „reformatoriškąjį“**, kai radikaliosios jėgos dar siekia komunikuoti su nuosaikiomis jėgomis, o pasiekusios savo tikslų nuosaikėja ir krypsta į „negrižtamąjį“ radikalizmą arba ekstremizmą, kuris suvokia save kaip savipakankamą politinę jėgą, savo tikslam pasiekti naudoja fizinę prievartą, ginkluotą kovą, terorą ir provokacijas. Reikia pastebėti, kad Lietuvoje krizės metu ekstremizmo riba nebuvo peržengta. Kelios fašistuojančios grupės neatkreipė į save didesnio dėmesio. Lietuvoje „reformatoriškųjų“ radikalų siekiai spręsti problemas nesikėsina visiškai panaikinti demokratijos instituciją.

Baradat³⁴ dalina radikalus į keturias grupes (paminėdamas, kad jų gali būti ir daugiau), priklausomai nuo to, koku būdu jie siekia savo tikslų. Grupės A radikalai – kraštutinių pažiūrų: jie yra labai nusivylę ir nepatenkinti egzistuojančia tvarka. Šios grupės atstovai siekia visiško ir iš pagrindų tvarkos pakeitimo, kuris pasiekiamas tik žiauriomis, kraštutinėmis priemonėmis. Vaizdžiai sakant: „sudeginti sistemą ir ant jos pelenų atkurti naują“. Grupės B ir C panašios: abi siekia naujos sistemos, tačiau šiek tiek švelnesniu būdu nei grupė A. Grupės B radikalai mano, kad nors prievarta ir nėra

²⁸ Loubere L., *supra* note 27, p. 17.

²⁹ Laurėnas V., *supra* note., p. 10.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Baradat, *supra* note 4.

³² Jasiulevičienė R., *supra* note 13, p. 22.

³³ Laurėnas V., *supra* note 2, p. 11.

³⁴ Baradat, *supra* note 4.

pagrindinis būdas, tačiau ji galima, nes jų siūlomas pokytis yra viską keičiantis iš pagrindų („tie, kurie norės išlaikyti senąją tvarką, verčiau kovos, nei pasiduos naujajai“). Grupės C radikalai teigia nenorintys naudoti prievartos, kaip metodo tikslui pasiekti, ją naudotų tik kraštutiniu atveju, jei to nepavyktų padaryti taikiai. Grupei D priklauso radikalai – pacifistai, jie pasisako prieš smurtą, kaip priemonę tikslui pasiekti. Tokiai grupei galima priskirti Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Cesar Chavez.

Autorė R.Jasiulevičienė³⁵ ekstremizmą skiria į **kairįjį ir dešinįjį**. Anot jos, kairysis ekstremizmas teigia internacionalizmą, žmogiškosios vienybės ir visuomeninio teisingumo idėjas. Šių ekstremistų manymu, socialinės ir politinės struktūros pamynė socialinį teisingumą. Galutinis jų siekis – teisinga visuomenė. Ideologinis politinės veiklos pagrindas – socialistinių, komunistinių, naujausių kairiuoliškų idėjų konglomeratas. Tuo tarpu dešiniojo ekstremizmo manymu, savo esme ir prigimtimi visuomenė niekada nebus vieninga. Egzistuoja aukštesnės ir žemesnės rasės ir tautos. Tai genetiškai užprogramuoti dalykai, kurių negalima pakeisti ar išvengti. Todėl dešiniojo ekstremizmo nuostatose labai svarbus yra elitizmas.

Dažnai kasdienėje kalboje, politikoje terminas „radikalas“ bei radikalių idėjų siejamos tik su kairiųjų idealais³⁶. T. W.Kulesza³⁷ pateikia tradicinių politinių strategijų skirstymą (XIX-XX a.): dešinieji ir kraštutiniai dešinieji atstovauja konservatyviosioms ir reakcinėms idėjoms, centras – tai reformistai, kairieji – radikalai ir revoliucionieriai, kraštutinės kairiosios (ultrakairiosios) organizacijos dažnai reprezentuoja idėjas, absoliutizuojančias revoliuciją, o kartais skelbia ir visiškai nihilistines idėjas (žr. lentelę Nr.1).

	ULTRAKAIRĖ	KAIRĖ	CENTRAS	DEŠINĖ, ULTRADEŠINĖ
IDĖJOS	revoliucinės, nihilistinės	radikalios, revoliucinės	reformistinės	konservatoriškos, reakcinės
PRIKLAUSO	anarchizmas, sindikalizmas, trochizmas, maoizmas, integralusis terorizmas	radikalizmas, socialdemokratai, komunizmas	liberalizmas	konservatizmas, autoritarizmas, nacionalizmas, fašizmas, konservatyvusis liberalizmas

Lentelė 1. Tradicinis politinių strategijų skirstymas (XIX-XX a.)

Šaltinis: Kulesza T. W., Mūsų laikų ideologijos, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 14-16.

³⁵ Jasiulevičienė R., supra note 13, p. 23.

³⁶ Baradat, supra note 4.

³⁷ Kulesza T. W., Mūsų laikų ideologijos, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 14-16.

Remiantis pagrindinių politinės veiklos krypčių pasirinkimo strategijų klasifikacija, politinės veiklos dalyvius galima klasifikuoti į kelias grupes: konservatoriai, reformistai, reacionieriai, revoliucionieriai, nihilistai, liberalai.

Pirmajai grupei – konservatoriams – priimtina esama padėtis. Jie visomis priemonėmis stengiasi išlaikyti esamą tvarką, ją užkonservuoti.

Antrajai grupei priskiriami tie, kurie linkę pripažinti egzistuojančias realijas, bet palaiko tokius pokyčius, kurių reikia dabar ir kurių reikės rytoj. Jiems priimtina esama tvarka, jeigu ji nuolat modernizuojama. Tie pokyčiai (reformos) nepažeidžia pagrindinių tikrovės elementų. Tokių pažiūrų grupė vadinama reformistais, o jos ideologija – reformizmu. Šioje reformistų grupėje gali išsiskirti daugybės sparčiai vykdomų reformų, kurios apimtų daugelį esamos tikrovės elementų, šalininkų pogrupis. Šiuos žmones galima pavadinti radikaliaisiais reformistais, o jų ideologiją – radikaliąja reformistine ideologija, trumpiau – radikalais, kurie vadovaujasi radikaliąja ideologija. Savo veikloje radikalai gali imtis prievartos prieš kai kuriuos esamos tvarkos elementus, tačiau jie niekada nesiekia visiškai panaikinti šią tvarką.

Trečiajai grupei priskiriami reacionieriai, kurie reikalauja grįžti į jau nebeegzistuojančią preitį. Reacionierių politinių idėjų realizavimas vadinamas kontrevoliucija.

Ketvirtąją grupę sudaro visi tie, kurie visiškai atmeta esamus santykius ir kviečia kurti naują tvarką, visiškai kitokią negu esama. Šios pertvarkos šalininkai vadinami revoliucionieriais. Šnekamojoje kalboje sąvokos revoliucionizmas bei radikalizmas dažnai painiojamos. Iš pirmo žvilgsnio jos apibūdina siekį keisti politinę doktriną, tačiau tarp jų esti pagrindinis skirtumas - radikalizmas daugiau turėtų būti siejamas su kraštutinumais, drastiškais veiksmais. Radikalistų idėjos dažnai įgyvendinamos nevengiant smurto. Revoliucionizmas labiau sietinas su kardinaliais socialinės tvarkos pakeitimais. Revoliucionierių veikla labiau koordinuota, siekis pakeisti valdžią daugiau motyvuotas. Taigi revoliucionieriai veikdami darniau visiškai performuoja esamą tikrovę, radikalai veikdami despotiškiau ir drastiškiau valdžios iš esmės nepakeičia.

Penktosios grupės atstovai – nihilistai – kategoriškai neigia esamą tikrovę su visa jos praeitimi ir ateitimi.

Liberalai, apjungdami įvairias kryptis (social-liberalai, liberalai demokratai, neoliberalai ir pan.), iš esmės remiasi dar aštuonioliktame amžiuje suformuotais teoriniais teiginiais, pasisakančiais už rinkos ekonomiką, demokratines valdymo formas, paremtas valdžių atskyrimo principu, individolaisvę traktuoja kaip didžiausią vertybę ir sąlygą tiek individo, tiek visos visuomenės tobulėjimui.

Taip pat T.W.Kulesza pateikia politinių krypčių grupavimą (žr. *lentelę Nr.1*). Dešiniajai kryptiai priskiriamas konservatizmas, autoritarizmas, nacionalizmas, fašizmas, konservatyvusis liberalizmas, centrai – liberalizmas ir neoliberalizmas, kairiosioms idologijoms – radikalai, socialdemokratai, komunistai, ultrakairiosios – anarchizmas, sindikalizmas, trochizmas, maoizmas, integralusis terorizmas.

Autorė linkusi sutikti su tais autoriais, kurie teigia, jog radikalias idėjas sieti tik su kairiosiomis esanti klaidinga nuostata. Kasdienėje kalboje radikalizmo samprata suvokiama labai plačiai. Radikaliu mąstymu ir veikla politikoje vadinamas polinkis į kraštutinumus, renkantis priemones arba veiksmų

staigumas ir dramatiškumas, kai nevengiama prievartos. Radikaliais galima vadinti ir tokius veiklos tikslus, kai esama socialinė tvarka pakeičiama kita. Kita tvarka – tai plačių ir svarių ligšiolinės tvarkos pokyčių rezultatas arba visiškai nauja tvarka, paneigianti iki tol buvusią. Svarbu tai, kad revoliucijos sąvoka turi būti vartojama tik tada, kai naujosios tvarkos tikslas – visiškai performuoti esamą tikrovę. Visi kiti veiksmai apibūdinami kaip radikalūs.

Anot T.W.Kulesza, „jei politinį radikalizmą apibrėšime kaip politinės veiklos ir tikslų maksimalizmą, pastebėsime, kad istorijoje jis reiškėsi dviem pavidalais: kairysis radikalizmas siekė nuversti esamą tvarką ir įvesti naują, kairiųjų nuomone, geresnę socialinę tvarką, o dešinysis bandė išlaikyti senosios tvarkos esmę arba sustiprinti jos pamatus, radikaliai ją pakeisdamas ir suteikdamas jai naujas formas“³⁸.

1.3.1. Dešiniojo radikalizmo struktūra ir pagrindiniai bruožai

Kaip jau minėta, nėra vieningo sutarimo dėl pačios terminologijos ir įvairūs autoriai skirtingai vartoja dešiniojo radikalizmo sąvokas. Literatūroje galima sutikti tris pagrindinius šių gana platų spektrą turinčių judėjimų apibūdinimus: radikali dešinė, konservatoriai arba net ekstremistai. Autorė linkusi pritarti M. Minkenbergo nuomonei, jog dabartinis dešinysis radikalizmas yra tarpinė grandis tarp konservatyvizmo (teigiamas aspektas) ir ekstremizmo (neigiamas aspektas)³⁹.

Gana išsamią dešiniojo radikalizmo klasifikaciją, remdamasis įvairių mokslininkų teiginiais, pateikia A. Zaremba savo straipsnyje „Ar egzistuoja radikali dešinė Lietuvoje?“. Autorius išskiria keturias pagrindines grupes:

1. Radikali dešinė, kuriai būdingi šie bruožai: nacionalizmas, autoritarizmas, radikalių permainų siekimas. Tokios pozicijos laikosi S. Kritzinger, M. Wagner, E. Zeglovits, D. Art, D. Pupovac, P. Noris ir kt.
2. Ekstremistinė dešinė (P. Ignazi, C. Mudde, M. Lublus). Tai žymiai radikalesnė srovė, kuri yra antisistemine, antiliberali, anidemokratinė, antikonstitutiška ir propoguoja nacionalizmo idėjas.
3. Naujoji dešinė (B. Tamir, J.B. Waren) labiau remiasi liberalizmo teorinėmis nuostatomis ir pasisako prieš etatizmą.
4. Radikalus dešiniojo sparno populizmas (L. Helms, H. G. Betz), kuris, akcentuodamas socialines ir politines problemas, apeliuoja į žmonių jausmus ir propoguoja autoritarizmą bei nacionalizmą⁴⁰.

Radikaliosios dešinės sąvoką pirmasis pavartojo Seymour Martin Lipset savo straipsnyje „Naujieji Amerikos dešinieji“, paskelbtame 1955 metais⁴¹. Autorius teigia, kad konservatyvūs „atsakingi

³⁸ Kulesza T. W., *supra* note 37, p. 24.

³⁹ Minkenberg M., *The Radical Right in Europe: An Overview* Gutersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 2008, p. 12.

⁴⁰ Zaremba A., Ar egzistuoja radikali dešinė Lietuvoje?, *Politologija*, 2013/3, p. 52.

⁴¹ Ignazi P., *supra* note 15, p. 28.

dešinieji" atstovaudami respublikono Dwighto D. Eisenhowerio administracijai ir dešinieji radikalčiai bendromis pastangomis norėjo pakeisti politinį ir socialinį gyvenimą. Vėliau jie dar labiau suradikalėjo ir tapo ultradešiniaisiais, kurie tiesiogiai politiniame gyvenime aktyviai nedalyvavo, bet reikalavo drąstiškų pokyčių ir kartais veidavo neteisėtais būdais, nesibodėdami panaudoti net smurtą. Teoriniame lygmenyje šie judėjimai pradėti analizuoti XX amžiaus antroje pusėje, kuomet autoriai bandė paaiškinti McCarthyismo esmę, kuri buvo vertinama kaip Amerikos politinės tradicijos pabaiga. Taip pasirodė Richardo Hofstadterio „Pseudo-konservatyvus sukilimas“ ir Seymouro Martino Lipseto „Radikaliosios dešinės šaltiniai“. Juose teigiama, kad radikalių dešiniųjų susktyvėjimas susijęs su kylančia komunizmo grėsme, kuriai ir buvo skiriamas pagrindinis dėmesys. Kairieji kritikai neigė, kad McCarthyizmas gali būti aiškinamas kaip masinio judėjimo reiškinys ir lygino jį su 19-ojo amžiaus populizmu, nes jų politinės nuostatos yra pernelyg neaiškios⁴².

Sociologai Lipset ir Raab pagrindinį dėmesį buvo sutelkę į tai, kas prisijungė prie ultraradikaliųjų judėjimų ir kaip jie pasikeitė. Jie pamatė radikalių dešiniųjų grupių plėtrą, vykstančią trimis etapais. Pirmajame etape, tam tikros grupės atėjo ir prisijungė prie jau egzistuojančių struktūrų dėl baimės prarasti, valdžią ir (ar) statusą. Antrajame etape jos pateikia teorines versijas apie tai, kas lėmė šią grėsmę. Trečiajame etape jie bando nustatyti žmones ar jų grupes, kuriems, jų nuomone, yra atsakingi ir kuriais turėtų rūpintis. Sėkmingai radikaliųjų dešiniųjų grupės evoliucijai problema kėlė klausimas kaip galėtų būti sujungti elito ir masių interesai. Jie pateikė Europos imigracijos pavyzdžius kaip imigrantai atnešė socializmo elementus ir tuo grasino elitui. Mases bandė patraukti didesnę dėmesį skiriant socialinėms problemoms, o ne ekonominės sistemos kritikai, tuo pačiu pritraukdami mažesnes pajamas ir mažesnę išsilavinimą turinčius darbuotojus, nes jie tuėjo mažesnius įsipareigojimus demokratijos vertybėms, neturėjo ypatingo lojalumo grupėms, institucijoms ir sistemoms⁴³.

Tačiau kai kurie mokslininkai atmeta Lipset ir Raab analizę. James E. Aho sako, kad „priežastys dėl ko asmenys prisijungia prie kraštutinių dešiniųjų iš esmės nesiskiria nuo motyvų, kaip jie prisijungia prie kitų rūšių politinių grupių. Pasirinkimą, autoriaus nuomone, įtakoja partijos nariai, tikslai, kuriuos kelia šios organizacijos ir savo asmeninės vertės įprasminimas veikiant konkrečioje grupėje todėl yra varoma emocionalumo ir iracionalumo“⁴⁴. Reikia pastebėti, kad anksčiau radikaliosios dešinėsios jėgos neturėjo kiek ženklesnio pasisekimo rinkimuose, tačiau XX amžiaus pabaigoje ir XXI amžiaus pradžioje jų atstovai buvo išrinkti į įstatymų leidybos organus senas demokratijos tradicijas turinčiose šalyse (Kanada, Norvegija, Prancūzija, Izraelis) bei sudarė koalicines vyriausybes Šveicarijoje, Austrijoje, Nyderlanduose, Naujojoje Zelandijoje ir Italijoje. Kai kurios iš šių partijų turi istorines šaknis, kaip antai Nacionalinis Aljansas, išaugęs iš Italijos visuomeninio judėjimo, suformuoto 1946 metais, Prancūzijos Nacionalinis frontas, įkurtas 1972 metais, Austrijos Laisvės partija, kuri pastebimai suradikalėjo po 1986

⁴² Norris P., *Radical Right. Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University press, 2005, p. 40.

⁴³ John Mering, *The Constitutional Union Campaign of 1860: An Example of the Paranoid Style*, *Mid America*, 1978, Vol. 60/2, p. 95-106.

⁴⁴ James E. Aho. *German Realpolitik and American Sociology: An Inquiry Into the Sources and Political Significance of the Sociology of Conflict*. Bucknell University Press, 2012, p. 17.

metų. Svarbu ir tai, kad minėtų partijų socialinės bazės spektras gana platus – tiek kvalifikuota ir nekvalifikuota samdoma darbo jėga, tiek ir verslo bei inteligentijos atstovai, beje, daugiausiai vyrai. Kaip teigia Tamir Bar-On, lyginant Europos ir JAV dešiniųjų radikalų tendencijas, išryškėja vienas esminis skirtumas – europiečiai daugiau orientuoti į fašizmo ideologiją, o amerikiečiai akcentuoja JAV išskirtinumą dėl religinių konfesijų gausos ir imigracijos istorinių pasekmių. Kalbant apie radikalus ekstremistus toks skirstymas nebūtų teisingas, nes jis tapatus visame Vakarų pasaulyje tiek įsitikinimais, tiek elgesio formomis: bet kokias jiems oponuojančias jėgas laiko blogio įsikūnijimu, nepripažįsta moralinio dviprasmiškumo, skleidžia įvairias sąmokslų teorijas (pvz. Naujoji pasaulio tvarka). Dauguma veikiančių politikų laikomi išdavikais ar bailiais. Atsižvelgiant į tai, formuojant pasaulėžiūrą bei naudojant veikimo metodus, pateisinama nuostata, kad nebūtina paisyti demokratiškos normų. „Radikalieji ekstremistai pasisako už nelygybės įteisintą imigrantų ir kitų rasių atžvilgiu, todėl ragina vienyti europiečių ir amerikiečių jėgas bendro tikslo siekimui ir veikti kaip vienas fenomenas“⁴⁵.

Apibendrinant anksčiau išsakytas mintis, galima pažymėti esminį skirtumą tarp radikaliosios dešinės politinių jėgų ir ekstremistų radikalų: pirmieji aktyviai dalyvauja politiniame gyvenime, kelia savo kandidatus į aukščiausius valdžios organus, neretai ir pasiekia tam tikrų laimėjimų, neneigia esminių demokratiškos principų (nes dauguma Vakarų Europos gyventojų vis dar tiki demokratijos galia, tad tuo pritraukia elektoratą), remia rinkos ekonomikos sistemą; antrieji dažniausiai veikia nelegaliai arba pusiau legaliai, labai retai dalyvauja atviroje politinėje kovoje, nes daugelyje valstybių jų egzistavimas laikomas antikonstituciniu⁴⁶.

V. Laurėnas dešiniaisiais radikalais laiko nacionalinius populistus, kurie reikalauja „*nacionalinės demokratijos*“. T.W. Kulesza (1998), R.Jasiulevičienė (2008) dešiniojo radikalizmo pavyzdžiais laiko radikalųjų **nacionalistų** (nacionalsocialistų – R. Jasiulevičienė) idėjas ir **fašizmo** ideologijų principus.

Nacionalizmą galima apibūdinti įvairiai. Struktūrinės teorijos šalininkas Johnas Breuilly teigia, kad „šis reiškinys nėra nei ideologija, nei identitetas, o politinis judėjimas, tam tikra politikos forma“⁴⁷. Būtų galima teigti, kad bendruoju požiūriu nacionalizmą verta apibrėžti kaip savotišką etninio, kultūrinio separatizmo formą, ilgainiui, darant įtaką įvairiems, daugiausia – išoriniams veiksniams, virstančią politiniu vyksmu. Su politiniu procesu ir įvairiomis jo paskatomis nacionalizmą sieja ir vienas komunikacinių teorijų kūrėjų Ernestas Gellneris, sakydamas, kad „nacionalizmas pirmiausia yra politinis principas, kuris teigia, kad politinis ir tautinis vienetas turi sutapti“⁴⁸.

Kulesza W. teigia, jog nacionalizmas, visų pirma, yra ideologija. Nacionalizmo populiarumą sąlygojo Prancūzijos Didžiosios revoliucijos įvykiai (XVIII antrojoje pusėje – XIX a. pradžioje), kai tautos pirmumo ir suverenumo idėjos buvo priešpriešinamos sosto autoritetui ir dinastijos suverenumui.

⁴⁵ Tamir Bar-On. The French New Right: Neither Right, nor Left? Journal for the Study of Radicalism 2014, Volume 8, Issue 1, p 7-8.

⁴⁶ Rydgren J., The Populis Challenge: Political Protest and Ethno-Nationalist Mobilization in France, New York: Bergham Books, 2004, p. 213.

⁴⁷ Breuilly J., Variations in liberalism: Britain and Europe in the mid-nineteenth century. Diplomacy and Statecraft, 1997, 8 (3). p. 91.

⁴⁸ Gellner E., Tautos ir nacionalizmas, Vilnius: Pradai, 1996, p. 13.

Pagrindinis nacionalizmo principas yra savo tautos pripažinimas aukščiausia vertybe, o kartu ir jos pirmenybė prieš kitas tautas; vadinasi, pripažįstama ir tautų nelygybė. Tauta nacionalistams visada yra vientisa, o jos interesai yra aukščiau už individo interesus. Be to, tauta yra aukščiau už valstybę – valstybė tarnauja tautai, o ne priešingai.

Svarbiausia nacionalizmo politinės ideologijos apraiška Lietuvoje XX a. pirmaisiais dešimtmečiais – tautininkų sąjūdis. Tautininkai skelbė socialinį solidarumą bei visos tautos interesų viršenybę socialinių ir ideologinių grupių interesų atžvilgiu.

Galima sutikti su teiginiu, kad šiandieninis radikalizmas (šiuo atveju kartu ir religinis radikalizmas, ir populizmas) yra persmelktas nacionalizmo idėjų. Dabartiniai politiniai iššūkiai pavojų demokratijai kelia ne todėl, kad siūlo pereiti prie tiesioginės demokratijos (tai nėra pagrindinis jų reikalavimas), o todėl, kad griebiasi nacionalistinės mobilizacijos, skatindami nepasitikėti svetimais ar netgi juos izoliuoti. „Šiuolaikinis populizmas dažniausiai yra nacionalpopulistinis. Jo ištakos glūdi nacionalizme“⁴⁹. Manychiau, kad su čia išsakytomis mintimis galima sutikti tik iš dalies. Nacionalistinė mobilizacija nėra tapatu nacionalinei mobilizacijai, kuri, esant tam tikroms politinėms, geopolitinėms, ekonominėms sąlygoms atlieka pozityvų vaidmenį.

Autorės nuomone, nacionalizmas, kaip dešiniojo radikalizmo apraiška, nėra vienalytis. Vertėtų išskirti didžiavalstybinį nacionalizmą (nacionalsocializmas, Naujosios Rusijos idėjos V.Putino komandos terminologijoje), kuris propoguoja jėgos kultą ir stengiasi pavergti kitas tautas, prisidengdamas „gynėjo“ kauke. (1968 m. Čekija ir 2014 – 2015 m. Ukrainoje). Kita vertus, egzistuoja ir vidinis (uždarasis) nacionalizmas, kurio pagalba siekiama konsoliduoti tautą konkrečių tikslų (politinių, ekonominių, kultūrinių) siekimui. Ši sąvoka artima patriotizmui ir turi pozityvų krūvį, ko, jokių būdu, negalima pasakyti apie didžiavalstybinį nacionalizmą.

Kita dešiniojo radikalizmo apraiška – fašizmas – prie kitų dešiniųjų ideologijų prisidėjo po Pirmojo pasaulinio karo. Politikai teigia, jog fašizmas žlugo 1945 m., tačiau Kulesza W. (1998) tam prieštarauja: jo teigimu, fašizmas ir toliau egzistavo, kai kur iš naujo pasireikšdamas kaip politinė idėja ar sąjūdis. Visas pokarines fašizmo atmainas jis vadina „neofašizmu“, o italų ir vokiečių fašistų idėjas ir darbus – „klasikiniu fašizmu“.

Kulesza W. (1998) išskiria tokius fašizmo bruožus:

1. Nacionalizmas ir rasizmas bei visi jų padariniai;
2. Jėgos kultas ir prievarta: agresija ir prievarta pateisinami tiek tarptautiniuose santykiuose, tiek vidaus reikaluose;
3. Ekspansionizmas – siekimas visomis įmanomomis priemonėmis pasiglemžti svetimas teritorijas;
4. Visa valstybės organizacija ir visuomenės gyvenimas, taip pat ir politika, remiasi karinės organizacijos principais;

⁴⁹ Todorov, A., Engell, A., The role of the amygdala in implicit evaluation of emotionally neutral faces. *Social, Cognitive, & Affective Neuroscience*, 2008., 3, p. 303-312.

5. Visiškas naujos valstybės santvarkos kūrimas, visiškai centralizuota nauja socialinė tvarka, kai slopinami bet kokie spontaniški visuomenės veiksmi;
6. Kuriamą naują vienpartinę sistemą, kurios šerdis – vienintelė legaliai egzistuojanti partija, visiškai kontroliuojanti vyriausybę;
7. Fašistinė ideologija atmeta krikščioniškąją Dievo idėjų sampratą;
8. Ūkio sistema turi remtis privačia nuosavybe;
9. Žadamos didelės socialinės ir ekonominės reformos⁵⁰.

Fašizmą kairieji visada laikė kontrrevoliucija – atsitraukimu nuo istorijos proceso ir darbo žmonių pavergimu stambiojo kapitalo tarnybai. Tačiau, remiantis revoliucijos samprata (revoliucija – tai kova dėl esminių permainų, naudojant prievartą ir siekiant masių pagalbą paimti valdžią, revoliucijos reikšiniai buvo būdingi ir fašizmui: jo vadai reikalavo sugriauti esamą tvarką ir kurti naujas struktūras bei institucijas, kvietė susidoroti su stambiuoju kapitalu – tai atitinka revoliucijos sampratą. Tačiau Kulesza (1998) fašizmą laiko radikalizmo apraiška. Kadangi pirmenybė buvo teikiama tautai (pirmiausia kaip klasių bendrijai), tai ši fašizmo atmaina priskiriama dešiniajam radikalizmui.

1.3.2. Kairiojo radikalizmo ypatumai, apraiškos

Kalbant apie kairįjį radikalizmą, galima teigti, kad kvietimas siekti radikalių permainų istorijoje paprastai įgavo vieną iš trijų pavidalų: pirmasis – kai kuri ideologija šaukdavosi didelių, tačiau teisėtų ir „žingsnis po žingsnio“ permainų (pirmosios atmainos pavyzdys gali būti **socialinis liberalizmas**, katalikų socialinio mokymo interpretacijos po Vatikano antrojo susirinkimo); antrasis – kai plačių permainų, kurias galima greitai realizuoti, kai kada net naudojant prievartą, būtinybė išplaukdavo iš konkrečios ideologijos prielaidų (antrosios atmainos pavyzdys – Europos **socialdemokratų** programos iki Antrojo pasaulinio karo, agrarizmo ideologija); trečiasis – kai prievartinais politiniais veiksmais vietoje senosios bandyta kurti visiškai naują tvarką (**komunistinė** ideologija, **ultrakairiųjų** deklaracijos). Jei ir toliau vartotume radikalizmo sąvoką plačiausia prasme, visas šia ideologijas turėtume laikyti radikaliomis. Anot V. Laurėno (2004), kairieji radikalai visais laikais siekė „liaudies demokratijos“.

Kairiųjų sąvoka atsirado Prancūzijoje Didžiosios revoliucijos dienomis. Kairuoliškais vadinami siekiai prievarta pakeisti esamą padėtį, vadovaujantis neturtingos daugumos interesais. Paprastai kairiųjų judėjimų šūkiu – laisvės, teisingumo, gerovės idėjos, tačiau į pirmąjį planą visada iškeliami lygybė. XIX a. aiškiai susiformavo dvi skirtingos socialistų ideologijos atmainos: reformistinė ir revoliucinė. Reformistinės atmainos šalininkų įsivaizdavimu, valstybės valdžia turėtų legaliai leisti reikiamus aktus ir skirti lėšas iš biudžeto, kad realizuotų visas reikiamas ekonomines ir socialines permainas. Žymiausias šios strategijos atstovas – politikas, teisininkas Ferdinandas Lasalis. Tuo tarpu revoliucinės strategijos šalininkų nuomone, esamos socialinės sistemos reformuoti jau nebeįmanoma, reikia sukilimu

⁵⁰ Kulesza T. W., *supra* note 37, p. 24.

nuversti esamas politines ir socialines struktūras ir sukurti naują ateities visuomenę. Žymiausi revoliucinės atmainos atstovai: Karlas Marxas, Frydrichas Engelsas.

Iš revoliucionierių mokyklos išsirutuliojo komunistų partijos, o iš reformistų – socialdemokratų; toliau jos vystėsi atskirai. Komunistų partijos pasirinko vienpartinį modelį, t.y., kitaip tariant, politinę diktatūrą, taip pat liaudies ūkio valstybinį valdymą. Socialdemokratų partijos pasirinko demokratiją ir daugiapartinę sistemą, kurioje rinkos ekonomika, reguliuojama politiniais sprendimais, teikė galimybę pasiekti norimų socialinių rezultatų. Galima pasakyti taip: „kiekvienas revoliucionierius yra radikalas, bet ne kiekvienas radikalas yra kairysis revoliucionierius“⁵¹.

Atsižvelgiant į tai, kad social – reformizmo ideologija besivadovaujančias partijas šiuo metu tikrai negalima priskirti radikalioms srovėms, autorė nusprendė paanalizuoti visus radikalizmo požymius turinčias politines jėgas – ultrakairiškias ir Naujosios Kairės partijas. Ultrakairės arba ekstremaliųjų kairiųjų politika yra griežtesnė radikalų pozicija, lyginant su tradicinės kairės politika. Jie pasisako už visuotinės lygybės idealus ir siekia visų socialinės stratifikacijos formų panaikinimo, tai yra uždrausti bet kokią hierarchiją visuomenėje, ypač nelygaus turto paskirstymo ir politinės galios formas. Ultrakairieji deklaruoja tikslą sukurti visuomenę, kurioje visiems būtų sudarytos lygios ekonominės ir socialinės galimybės, ir niekas neturėtų išskirtinio turto bei valdžios kitiems. Ekstremalūs kairieji egalitarinės visuomenės sukūrimą įsivaizduoja tik revoliuciniu būdu, įskaitant turto, sukaupto mažoje elito grupėje, konfiskavimą ir perskirstymą lygiavos principu, tuo tarpu nuosaikūs kairieji šio tikslo siekimui pasirenka sisteminės reformos kelią⁵².

Reikia pastebėti, kad visuomenėse, kuriose yra toleruojamami nuomonių skirtumai, ultrakairieji bando dalyvauti politiniame gyvenime, kelia savo kandidatus rinkimuose į atstovaijamąją valdžią, bet bet bent kiek ženklėsių rezultatų nepasiekia.

Pats terminas ekstremalūs kairieji (angl. *Extreme- Gauche*) atsirado ir prigijo Prancūzijoje bei tapo bendrine sąvoka išreikšti politinių jėgų (Trotskistų, maoistų, anarchistų ir Naujųjų kairiųjų), pasisakančių už kapitalistinės sistemos panaikinimą, poziciją⁵³.

Luke March, Socialinių ir politinių mokslų mokyklos Edinburgo universitete profesorius, analizuodamas įvairių kairiųjų politinių srovių judėjimus, apibūdina jų struktūrą ir išskiria esminius skirtumus. L. March mato keturis pagrindinius pogrupius šiuolaikinės Europos kairiųjų radikalų politikoje: komunistus, demokratų socialistus, populistus socialistus ir socialinius populistus⁵⁴. Politinio veiksmo požiūriu, autorius esminį skirtumą mato požiūryje į demokratinę valdymo formą ir rinkos ekonomiką bei kapitalistinę sistemą apilai.

Jei kairieji radikalai iš esmės pripažįsta pagrindinius demokratijos principus, tai ekstremalai yra priešiški liberaliosios demokratijos idėjoms ir smerkia bet kokį kompromisą su kapitalizmo sistema. Jiems būdingas antiamerikonizmas (dvasinė ir moralinė Amerikos institucijų degradacija ir degeneracija),

⁵¹ Kulesza T. W., supra note 37, p. 77.

⁵² Woshinsky O. H., *Explaining Politics: Culture, Institutions, and Political Behavior*, Oxon, England, UK; New York, New York, USA: Routledge, 2008, p. 145-149.

⁵³ Gus M., *Essentials of Terrorism: Concepts and Controversies*, London: Sage Publications, Ltd., 2008, p. 28.

⁵⁴ March L., *Contemporary Far Left Parties in Europe*. Berlin:Friedrich-Ebert-Stiftung. 2008, p. 3.

priešinimasis globalizacijos tendencijoms, opozicija NATO ir atmeta Europos integracijos procesų privalumus⁵⁵.

Ultrakairiųjų programose gana ryškiai išsiskiria autoritarizmo ir net terorizmo bruožai, todėl didesnio palaikymo demokratinėse visuomenėse šios politinės jėgos nesulaukia ir neretai veikia konspiracinėmis sąlygomis. Ultrakairiųjų jėgų formavimosi pradiniame etape septintajame – aštuntajame dešimtmėčiuose gana aktyviai veikė Raudonosios brigados (angl. *Red Brigades*) ir Raudonosios armijos frakcija (angl. *Red Army Faction*)⁵⁶.

Kalbant apie kairiuosius radikalus verta paminėti dar vieną srovę – Naujoji Kairė. Šio judėjimo idėjiniu tėvu tituluojamas vokiečių-žydų kilmės kriticizmo teoretikas Herbertas Marcuse, teigdamas, jog "visi materialiosios egzistencijos klausimai buvo išspręsti, moraliniai įsakymai ir draudimai yra nebeaktualūs". Jis ragino realizuoti žmogaus erotinę prigimtį, nes tai yra tikrasis žmonijos išsilaisvinimo kelias⁵⁷. Kitas ryškus Naujosios Kairės mąstytojas Ernst Bloch tikėjo, kad socializmas sukurtų priemones visai žmonijai tapti nemirtinga ir galiausiai sukurti Dievą⁵⁸.

Jei anksčiau kairieji radikalai ir įvairūs marksistiniai judėjimai laikėsi avangardistinio požiūrio į socialinį teisingumą ir orientuota daugiausia į samdomojo darbo atstovus, nes akcentavo socialines problemas, tai Naujosios kairės atstovai, kurių daugumą sudarė mokytojai, agitatoriai, kūrybinės inteligentijos sluoksnių piliečiai, siekė įgyvendinti tokius tikslus kaip gėjų teisių išplėtimas, abortų legalizavimas, lyčių lygybė, situacijos narkotikų sferoje reformos. Naujųjų kairiųjų judėjimų šalininkai atmetė marksizmo istorinę klasių kovos teoriją ir nesiejo savęs su darbininkų klasės tikslais (hipiai), nors kai kurie pasirinko vieną iš marksizmo variantų – Maoizmą. Vistik ilgainiui dauguma šių atstovų tapo vienomis svarbiausių demokratinių koalicijų figūrų⁵⁹.

Naujosios Kairės atsiradimui ir iškilimui didelę įtaką turėjo politiniai procesai, vykę dvidešimtojo anžiaus antrojoje pusėje: Vengrijos sukilimas, Prahos pavasaris, karas Vietname, studentų judėjimai Vakarų Europoje ir JAV, o taip pat pokyčiai moralinių ir dvasinių vertybių skalėje.

Dabartiniu metu kairieji radikalai, propoguojantys marksizmo, trockizmo, maoizmo bei komunizmo idėjas, nėra populiarūs ir, jei paanalizuosime geografiniu aspektu, tai didesnę palaikymą jie turi kai kuriose Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos šalyse, tuo tarpu Europoje bent kiek reikšmingesnės įtakos politiniams procesams neturi. Iš Lotynų Amerikos ir Karibų baseino valstybių galima išskirti Boliviją, kurios partija „Judėjimas už socializmą“ 2014 m. rinkimuose gavo 84 vietas iš 130 žemutiniuose ir 25 iš 36 vietų aukštuosiuose Parlamento rūmuose; Kubą (komunistų partija 2013 m. 612 iš 612); Ekvadoras (PAIS aliansas 2013 m. 100 iš 132); Nikaragva (nacionalinis laisvės frontas 2011 m. 63 iš 92).

⁵⁵ Hloušek V., Kopeček L., Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared. Ashgate Publishing, 2010, p. 46.

⁵⁶ Weinberg L., Pedahzur A., Political Parties and Terrorist Groups. Routledge studies in extremism and democracy. Volume 10, Routledge, 2008, p. 53.

⁵⁷ Stuart H., Life and Times of the First New Left, *New Left Review*, 2010, p. 61.

⁵⁸ Kołakowski L. Main Currents Of Marxism: Volume III, The Breakdown. Oxford University Press, 1981, p. 436–440).

⁵⁹ Gitlin T., „The Left's Lost Universalism, In Arthur M. Melzer, Jerry Weinberger and M. Richard Zinman, eds., *Politics at the Turn of the Century*, 2001, p. 3-26.

Azijoje tvirtas pozicijas išlaiko Kinijos komunistų partija 2013 m. rinkimuose gavusi 2157 vietas iš 2987), Šiaurės Korėjos darbininkų partija, turinti 601 vietas iš 687, Laoso liaudies revoliucinė partija (128 iš 132), Rusijos federacijos komunistų partija (92 iš 450).

Europoje po kelias vietas nacionaliniuose parlamentuose turi Baltarusijos, Belgijos bei Ispanijos politinės partijos, kurių oficiali ideologija – marksizmas – leninizmas, eurokomunizmas arba antikapitalizmas. Ženklesnį savo atstovų skaičių įstatymų leidžiamajoje valdžioje turi Kipro Progresyvi darbo žmonių partija (19 iš 56, marksizmas – leninizmas), Bohemijos ir Moravijos Komunistų partija (2014 m. 33 iš 200, marksizmas – leninizmas), Moldavijos Komunistų partija (2014 m. 21 iš 101, marksizmas – leninizmas) bei Danijos Raudonasis – žaliasis aljansas (12 iš 179, antikapitalizmas)⁶⁰.

1.3.3. Radikalusis centras

Terminas radikalusis centras (anglų kalboje vartojami įvairūs terminai: radical centre, radical middle ir radical centrism) rėmėsi politinės filosofijos postulatais, kurie pasirodė Vakarų valstybėse, visų pirma JAV ir Jungtinėje Karalystėje. Tai įvyko paskutiniaisiais 20 amžiaus dešimtmečiais. Vienas pirmųjų šį terminą pavartojo J. Feifferis, kritikuodamas tuometinės JAV vyriausybės politinius sprendimus, o teoriniame lygmenyje R. Adler savo ese „*Toward a Radical Middle*“, pasirodžiusiame 1969, analizuojamą politinę srovę pavadino „sutaikomuojų radikalizmu“, kuris atmeto smurto retoriką, propoguojamos padarumo, gerovės, žmogaus orumo, [ir] žmogaus kontakto vertybės⁶¹. Iš pradžių šie judėjimai buvo apibūdinami įvairiomis sąvokomis, bet 21-ojo amžiaus pradžioje, kuomet išsivystė gilesnis teorinis pagrindimas, nusistovėjo radikaliojo centro traktuotė⁶².

Daugelis radikalių centrų ragino iš esmės reformuoti institucijas, „centrizmas“ reiškia įsitikinimą, kad originalūs sprendimai reikalauja realizmo ir pragmatizmo, o ne tik idealizmo ir emocijų, todėl jų kredo tapo „idealizmas be iliuzijų“⁶³.

1. Radikaliausieji centristai ragino skolintis gerų idėjų tiek iš kairės, tiek iš dešinės svarbu, kad jas sukomonavus ir įgyvendinus būtų pozityvus rezultatas. Dauguma rėmė laisvosios rinkos idėjas, bet socialinių problemų sprendimas ir viešojo intereso gynimas, jų nuomone, turi būti vykdomas esant efektyviai vyriausybės priežiūrai, nes tik tai gali užtikrinti vidurinėsios klasės gausėjimą ir tvirtėjimą išsivysčiusiose pasaulio valstybėse globalizacijos proceso akivaizdoje⁶⁴. Daugelis radikaliųjų centrų lyderių dirbo ir dirba pagrindinių politinių partijų komandose, bet dažnai palaiko ir remia nepriklausomus kandidatus bei trečiųjų šalių iniciatyvas, jei jų pasiūlymuose mato racionalias idėjas.

⁶⁰ Duomenys surinkti autorės, remiantis nacionalinių parlamentų rinkimų rezultatais.

⁶¹ Adler R., *Toward a Radical Middle: Fourteen Pieces of Reporting and Criticism*. Random House, 1969, p. 13-14.

⁶² Tanenhaus S., *The Radical Center: The History of an Idea*, *The New York Times Book Review*, 2010.

⁶³ Satin M., *Radical Middle: The Politics We Need Now*. Westview Press and Basic Books, 2004, p. 5.

⁶⁴ Miller M., *The Two Percent Solution: Fixing America's Problems in Ways Liberals and Conservatives Can Love*. Public Affairs / Perseus Books Group, 2003, p. 71.

Pagrindiniai šio politinio judėjimo trūkumai, kritikų nuomone, yra keturi: 1. Filosofinis pagrindas, kuriuo paremta partijų politika bei strategija, yra gana eklektiškas ir grynai teorinio pobūdžio, bet nenukreipta į politinį veiksma. Robertas C. Saliamonas, filosofas, ginantis radikalų centrinių interesus, identifikuoja filosofinių koncepcijų balansą, kurį sudaro susitaikymo ar sintezės idėjos, įskaitant Konfucijaus mokymą, Aristotelio vidurio sampratą, Erasmus ir Montaigne humanizmą, Vico evoliucinio istorijos vystymosi vizija Williama Jameso ir John Dewey pragmatizmo, Aurobindo Ghoso priešingybių integraciją⁶⁵.

Tačiau kai kurie radikalinių centrinių politikai (Nick Clegg, buvęs Liberalų partijos lyderis Jo Grimondas) nesutinka su tokiu vertinimu, o politiniais teoretikais laiko John Stuart Millį bei ekonomistą John Maynard Keynesą.

2. Kitas kritikų argumentas - radikalinių centrinių politika tik nežymiai skiriasi nuo įprastinių centrinių politikos. Radikalus centrinių atstovas Markas Satinas Benjaminą Frankliną laiko šio judėjimo idėjiniu tėvu, nes jis buvo „nepaprastai praktiškas“, „nepaprastai kūrybingas“, ir sugebėjo „sutaikyti konfliktuojančias gruputes ir tuos, kieno buvo pažeistas ego, bei peržengti skirtumus, siekiant bendro labo“ (pvz. kalbant apie JAV Konstitucinę Konvenciją)⁶⁶.

3. Šio judėjimo atstovai dažnai palaiko trečiąsias puses, bet tai daro, kadangi savarankiškai neįstengia nugalėti politinėje kovoje. Sociologas Donaldas I. Warrenas tokią situaciją paaiškino tuo, kad į radikalų centrą susibūrė tie žmonės, kurie prarado didelę valdžią, dėl vieno ar kitų priežasčių pasitraukė iš nacionalinės žiniasklaidos, o taip pat ir akademinio sluoksnio atstovai. Nors jie gali balsuoti už demokratų ar respublikonus, bet, norėdami valdžios, pasitelkia populizmą ir ieško vadovų, kurie galėtų spręsti jų problemas.

4. Kai kurie stebėtojai mato pagrindinį radikalų tikslą - katalizuoti dialogą ir įvesti šviežio mąstymo elementą tarp įvairių asmenų bei grupių, turinčių skirtingas nuomones ir politinius interesus, bet ne veikti politiniame procese iš esmės.

Britų sociologas Anthony Giddensas, buvęs Didžiosios Britanijos ministro pirmininko Tony Blairo ir daugelio kitų Europos politinių veikėjų patarėjas, teigė, kad radikalusis centras yra tapatinama su "trečiojo kelio" idėja, o tai yra atkuriamą socialinės demokratijos forma⁶⁷.

Dauguma radikalinių centrinių mąstytojų nesutinka su tokiu palyginimu ir netapatina savęs su socialdemokratais. Labiausiai žinomas britų radikalų centrinių politikas Nick Clegg teigia, kad jis nemano, esantis Tony Blairo įpėdinis ir kategoriškai atmeta socialinę demokratiją.

Svarbiausios prielaidos įgyvendinti šio judėjimo keliamus tikslus, išdėstytos partijų programose. Pateiksiu esmines idėjas, atsispindinčias šiuose dokumentuose:

- Problemos negali būti išspręstos „užsiiminėjant niekais“; esminių reformų reikia ne keliose, o daugelyje sričių.

⁶⁵ Solomon R., Higgins C., Kathleen M., A Short History of Philosophy. Oxford University Press, 1996, p. 93.

⁶⁶ Satin M., *supra* note 63, p. 30.

⁶⁷ Giddens A., The Third Way and Its Critics. Polity Press, Chap. 2, 2000, p. 44.

- Savo problemų sprendimas nereikalauja didelių piniginių injekcijų, tik kūrybingų ir originalių idėjų
- Sprendžiant savo problemas reikės remiantis „geriausiomis idėjomis iš kairės ir dešinės, ir iš ten, iš kur dar jos gali atsirasti“.
- Toks mąstymas negali būti atskirtas nuo realaus pasaulio, nes jis išplaukia iš racionalaus žmogaus prigimties traktavimo. Reikalingas idealizmo ir realizmo mišinys. „Idealizmas be realizmo yra bejėgiai“, sako John Avlon. „Realizmas be idealizmo tuščias“⁶⁸.

Savo politinėse programose radikalai centristai akcentuoja, kad Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos valstybės ekonominiame gyvenime privalo taikyti informacinių technologijų privalumus, kurios atveria naujas galimybes, bet iki šiol nėra pilnai išnaudotos. Šiame naujame amžiuje, žmonės, nepriklausomai ar jie liberalai, ar konservatoriai, visų pirma turi būti laisvi ir vystytis tinkama kryptimi. Nepaisant to, kad pagrindinės politinės partijos yra įsipareigojusios savo sukurtų idėjų realizavimui, jos negali realiai spręsti ateities, todėl svarbiausia ko reikia – sudaryti sąžiningą pasirinkimo galimybę⁶⁹.

Pagrindinis įsipareigojimas finansų sektoriuje - fiskalinė atsakomybė, nes nuo jos priklauso socialinių programų įgyvendinimas.

Svarbu reformuoti visuomenės švietimą, suteikti galimybę pasirinkti mokyklą, gerinti veiklos kokybę, nepaisant galimų išlaidų padidėjimo. Tokiose svarbiose visuomeninio gyvenimo sferose kaip sveikatos priežiūra, energetika, aplinkos apsauga ir pan. sprendimai turi būti kruopščiai vyriausybės reguliuojama ir jie privalo tarnauti visuomenės labui. Politikos tikslas, sako Matthew Milleris, yra „pakinktai rinkos ekonomikos jėgoms visuomenės reikmėms“⁷⁰.

Nors programose teigiama, kad įsipareigojimai turi būti pagrįsti, prioritetas teikiamas pozityviems veiksams, nesivadovauti „lentylių“ principu, bet kai kurios nuostatos, mano manymu, yra gana abstrakčios ir populistinės. Tarkim siūloma kurti darbo vietas visiems norintiems dirbti, tačiau tai realizuoti galima teikiant subsidijas tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuje⁷¹.

Norint įgyvendinti minėtus tikslus, būtina išsikvoti politinį vadovavimą nacionaliniu mastu, nes įtakos vietos savivaldos lygmenyje, kur radikalų centristų populiarumas didesnis, nepakanka. Politinio proceso reforma taip pat yra svarbu: siūloma taikyti kandidatų reitingavimą, suteikti kandidatams vienodą laiką laisvojoje žiniasklaidoje ir pan.

Verta pastebėti, kad paskutiniame dešimtmetyje pastebimas radikalų centristų politikos idėjų plitimas. Tai susiję su daugeliu priežasčių: kairiojo ir dešiniojo radikalizmo suaktyvėjimu, nevaldomos rinkos ekonomikos padariniais (finansinė krizė), moralinių principų degradavimas, prioritetą teikiant ekonominiai nauda, globalizacijos procesų sukeltos problemos, religinė ir socialinė, o paskutiniaisiais metais ir politinė įtampa pasaulyje⁷².

⁶⁸ Avlon J., *Independent Nation: How the Vital Center Is Changing American Politics*, Harmony Books / Random House, 2004, p. 2.

⁶⁹ *Ibid*, p. 19.

⁷⁰ Miller M., *supra* note 64, p. 71.

⁷¹ Satin M., *supra* note 63, p. 92-93.

⁷² Olson R., *The Rise of 'Radical Middle' Politics*, *The Futurist*, vol. 39, no. 1, 2005 m. sausis-vasaris, p. 45-47.

2. PAGRINDINĖS PARTIJŲ PROGRAMINĖS NUOSTATOS

Kiekviena partija, formuodama savo programas, remiasi tam tikra ideologija, kuri suprantama kaip tam tikrų idėjų apie žmogaus ir visuomenės santykį, tikslus ir uždavinius bei visuomeninę paskirtį, visumą. Tad apibendrintai galima pasakyti yra požiūris ir vizija kaip turi būti tvarkomas valstybės ir visuomenės gyvenimas įvairiose sferose. „Radikalios dešinės ideologiją galima apibrėžti labai paprastai – tai pozityvi orientacija į tai, kas asocijuojasi su „mūsų“ grupe, ir antipatija viskam, kas asocijuojasi su „jais“ – bet kokia socialine ar etnine grupe, esančia už „mūsų“ grupės ribų“⁷³. Analizuojant dešiniųjų radikaliųjų partijų programinius teiginius, išryškėja tam tikri bruožai, atspindintys jų ideologines nuostatas: 1. sąvokų turinio prieštaravimas (pvz. universalizmas ir partikuliarizmas); 2. gana plati įvairių ideologijų samplaka (antikomunizmas, etnocentrizmas, autoritarizmas, nacionalizmas ir pan.). 3. laikomasi taip vadinamo „išskyrimo principo“, kurio esmė – įvairių socialinių grupių neigimas ir atmetimas. Tai pasakytina apie imigrantus, skirtingų rasių atstovus, netradicinių orientacijų žmones ir pan. 4. priešinamsi daugiakultūriškumui ir globalizacijos procesams⁷⁴. Kaip pastebi A.Zaremba, įvairių šalių radikaliųjų partijų ideologinės nuostatos nėra vienodos ir skirtingumą lemia konkreti situacija vienos ar kitos valstybės viduje, istorinis palikimas, geografinė padėtis ir t.t. „Jei valstybėje yra daug imigrantų ir visuomenė į tai žiūri neigiamai, radikalios dešinės politinės jėgos pabrėžia antiimigracines nuostatas, jei visuomenė nepakanti seksualinėms mažumoms – bus iškeliamas seksualinių mažumų teisių klausimas ir t. t.“⁷⁵. Vis tik kertinės nuostatos išlieka tapačios – tai nacionalizmas, euroskepticizmas, tvirtos valstybės idėja, antipluralizmas, militarizmas. Toliau panagrinėsime Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partijos programą, kurios turinys, manau, turėjo įtakos sėkmingiems rinkimų į Europos Parlamentą rezultatams.

2.1. UKIP istorinė apžvalga

Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partija yra euroskeptiška, dešiniųjų pažiūrų populistinė partija, įkurta 1993 metais. Ši partija save apibūdina kaip demokratinę liberalizmo principų besilaikanti partija, kuri 2014 metų birželio mėnesį pranešė turinti daugiau nei 42,000 narių. Bendra partijos narių skaičiaus dinamika parodyta 2 lentelėje.

Metai	2002	2003/2006	2004	2005	2007	2008
Narių skaičius	9,000	16,000	26,000	19,000	15,878	14,630
Metai	2009	2010	2011	2012	2013	2014

⁷³ Zaremba A., *supra* note 40, p. 56.

⁷⁴ Mudde C., *The Ideology of the Extreme Right*, Manchester: Manchester University Press, 2000, p. 10-11.

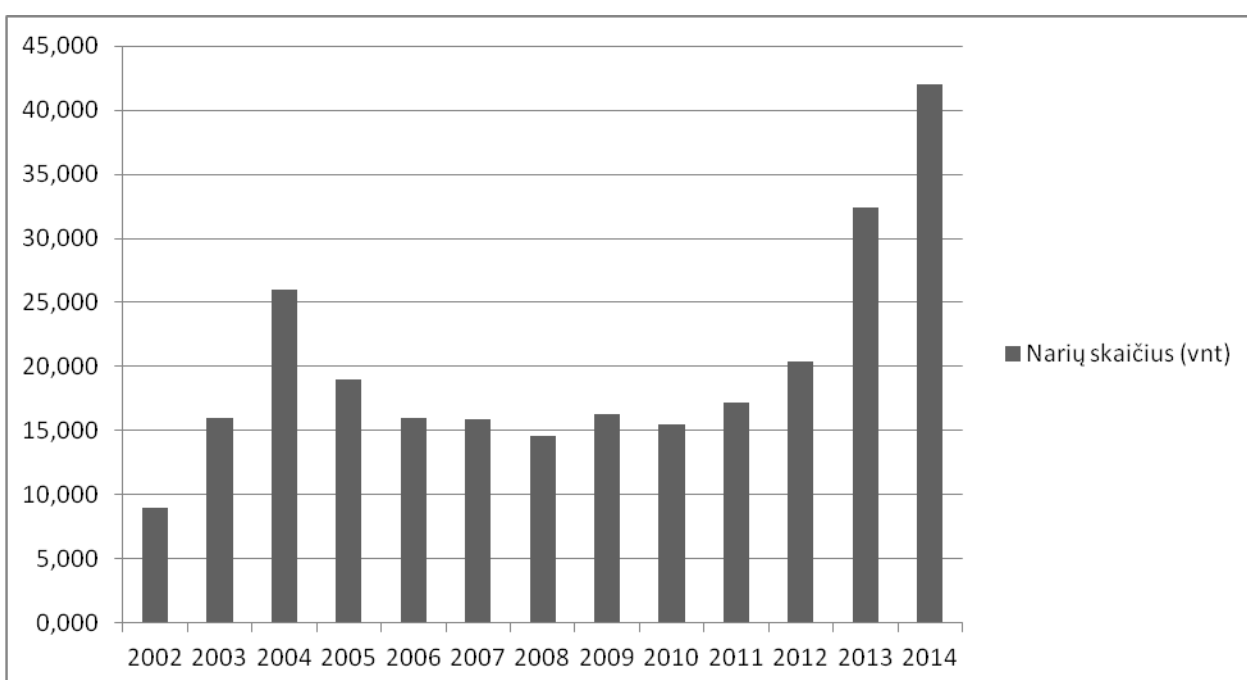
⁷⁵ Zaremba A., *op. cit.*, p. 56.

Narių skaičius	16,252	15,535	17,184	20,409	32,447	42,057
----------------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Lentelė 2. UKIP narių skaičiaus dinamika 2012-2014 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Independence Party, UK, 2014 m. birželio 16 d., Newton Abbott (žiūrėta 2015-02-17).

Kaip matome, per paskutinius 12 metų narių skaičius išaugo 3,5 karto ir nominaliai padidėjo 33 tūkstančiais. Jei pradiniam etape buvo ženklus padidėjimas, tai 2003 – 2006 m.m. buvo dideli svyravimai. 2007 – 2011 m.m, esminių pasikeitimų nebuvo, o nuo 2012 m. partijos narių gretos padvigubėjo. UKIP narių skaičiaus dinamika vaizdingiau atsispindi žemiau pateiktame 1 paveiksle.

Pav. 1 UKIP narių skaičiaus dinamika

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Independence Party, UK, 2014 m. birželio 16 d., Newton Abbott (žiūrėta 2015-02-17)

2014 m. gegužės mėnesį vykusiuose rinkimuose į Europos Parlamentą UKIP iškovojo 24 vietas iš 73 ir daugiau nei per šimtą metų tapo pirmąja partija, aplenkusia Leiboristus ir Konservatorius.

Nors UKIP niekada nelaimėjo vietų į Bendruomenių rūmus, tačiau jie vis dėlto turi tris narius Lordų rūmuose bei vieną vietą Šiaurės Airijos asamblėjoje. Reikia pažymėti, kad 2013 metais, įvykusiuose vietos savivaldos rinkimuose, partijos pasirodymas buvo itin sėkmingas, kuomet ši partija buvo ketvirta pagal gautų vietų skaičių tarybose, tačiau trečia pagal pelnytų balsų skaičių visos šalies mastu, todėl neretai buvo vadinama kaip vieną didžiausių palaikymą rinkėjų tarpe turinti partija. „UKIP pakeis Didžiosios Britanijos veidą taip, kaip SDP“ - sakė Nigel'is Farag'as. Nigel'is Farag'as yra šios

partijos lyderis, kuris buvo perrinktas į postą 2010 metais lapkričio 5 dieną. Iki tol šios partijos vadovu buvo taip pat jis nuo 2006 iki 2009 metų.

UKIP buvo įkurta 1993 metais Alan'o Sked'o bei kitų tarppartinės anti- federalistų sąjungos narių ir pagrindinis partijos tikslas – išugdyti ir iškelti savo kandidatus, kurie priešintųsi Maastrichto sutarties nuostatomis bei siektų Jungtinės Karalystės pasitraukimo iš Europos Sąjungos. Ši partija pritraukė keletą narių iš Konservatorių partijos euroskeptiško sparno, tačiau jų nuomonės išsiskyrė dėl gilesnės Europos integracijos klausimo, kuomet Britanijos svaras buvo išstumtas iš Europos valiutos kurso mechanizmo 1992m. ir sumaišties dėl Maastrichto sutarties ratifikavimo. UKIP kandidatai taip pat dalyvavo 1997 metais vykusiuose visuotiniuose rinkimuose, tačiau buvo nustumti James'o Goldsmith'o Referendumo partijos. Po įvykusių rinkimų Alan'as Sked'as atsistatydino iš lyderio pozicijų ir paliko partiją, kadangi, pasak jo, „nariai, kurie yra rasistai ir buvo užkrėsti kraštutinių dešiniųjų yra pasmerkti likti politiniuose pakraščiuose“⁷⁶.

Vis dėlto Goldsmith'as mirė netrukus po rinkimų ir Referendumo partija iširo, o tai paskatino naujų UKIP rėmėjų antplūdį būtent iš šios partijos elektorato. Netrukus įvykusius vadovo rinkimus laimėjo verslininkas, milijonierius Michael Holmes ir 1999 metų Europos Parlamento rinkimuose UKIP gavo 3 vietas ir 7% visų balsų. Šiuose rinkimuose, Nigel'is Farag'as (Pietryčių Anglija), Jeffr'is Titford'as (Rytų Anglija) ir Michael'is Holmes'as (Pietvakarių Anglija) buvo išrinkti į EP.

2001 metais visuotiniuose rinkimuose UKIP iškėlė kandidatus daugiau nei į 420 rinkiminių apylinkių, tačiau gavo tik 1,5% balsų ir taip nesugebėjo laimėti bent vieną atstovavimo vietą Vestminsteryje. Jiems taip pat nepavyko pelnyti vietos nei Škotijos Parlamento rinkimuose, nei Velso Asamblėjoje, nepaisant to, kad rinkimai ten vyko pagal proporcinį atstovavimą. 2002 metais Jeffr'is Titford'as atsistatydino iš partijos lyderių, bet toliau liko UKIP MEP. Tuo tarpu jį pakeitė Roger'is Knapman'as. 2004 metais UKIP įvyko reorganizacija, po kurios legalus pavadinimas tapo Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partija.

2004 metais vykusiuose Europos Parlamento rinkimuose UKIP tapo trečia politine jėga su 12 išrinktų MEPs. Tuo tarpu, Londone Asamblėjos rinkimuose tais pačiais metais UKIP laimėjo dvi vietas. 2005 metais visuotiniuose rinkimuose UKIP iškėlė savo kandidatus 495 rinkimų apylinkėse ir gavo 618,000 rinkėjų palaikymą arba 2,3% visų balsų, tačiau tai buvo per mažai, kad gauti bent vieną vietą Bendruomenių Rūmuose. Šis rezultatas buvo ketvirtas pagal balsų skaičių nacionaliniame lygmenyje tarp visų partijų⁷⁷.

2006 metų spalio 12 dieną N. Farag'as buvo išrinktas UKIP vadovu gaudamas 45% visų balsų, o tai 20% aplenkė savo artimiausią priešininką. Radikalėjant partijos pozicijai bei didėjant jos populiarumui rinkėjų tarpe, pasigirdavo vis aršesnės kritikos iš tradicinių (Leiborostų ir Konservatorių) partijų lyderių. 2008 metų balandžio mėnesį David'as Cameron'as LBC radijo studijoje daugumą UKIP narių apibūdino „esančius pamišėliais, nenaudėliais bei pasislėpusiais rasistais“⁷⁸.

⁷⁶ Cohen N., Nick Cohen: No truth behind Veritas, The Guardian London, 2005.

⁷⁷ The Electoral Commission, Election 2005: constituencies, candidates and results, 2006, p. 8.

⁷⁸ LBS. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-03]. <www.lbc.co.uk>.

2009 metų kovo 28 dieną vienas didžiausias Konservatorių partijos rėmėjas Stuart'as Wheeler'is paaugojo 100,000 svarų UKIP'ui . Tų pačių metų Europos Parlamento rinkimai lėmė tai, kad UKIP tapo antrąja pagal populiarumą partija ir gavo 16,5% visų balsų, kas garantavo 13 MEPs, o tai reiškia jog vienu nariu padidino savo atstovavimą Europos Parlamente, palyginus su 2004 metų Europos Parlamento rinkimais⁷⁹. Jau 2010 metais vykusiuose visuotiniuose rinkimuose į Didžiosios Britanijos parlamentą UKIP iškėlė 572 kandidatus. D. Cameron'as, reaguodamas į tokius pokyčius pareiškė: „Jei jie ateityje mane „išspirs“, aš suprantu. Būtų labai gaila , bet aš nepakeisiu savo poziciją nei dėl Lisabonos suraties, nei dėl Europos Sąjungos“⁸⁰.

2011 metais UKIP varžėsi su kitais kandidatais savivaldos rinkimuose ir kai kuriose apygardose susilaukė ženklaus palaikymo.N. Farag'as pareiškė, kad dabar UKIP pagrindinis tikslas - pakeisti Liberaldemokratus kaip trečią pagal dydį partiją. „Liberalai Demokratai jau nebėra Britų politikos opozicijos balsas – juo esame mes. Nuo šių iki kitų generalinių rinkimų mūsų tikslas yra pašalinti juos kaip trečią partiją Britų politiniame spektre“⁸¹.

2011 metais vykusiuose vietos tarybos rinkimuose UKIP iškėlė 1217 kandidatus, o tai reiškia, jog partija patyrė didžiausią kandidatų augimą per visas savo ankstesnes kampanijas. UKIP teigė, kad partija buvo gerai organizuota Pietryčiuose, Pietvakariuose ir Rytų regionuose, tačiau vis dar liko regionų, kuriuose nebuvo UKIP kandidatų. Visoje šalyje daugelis UKIP kandidatų buvo antri ar treči. Nors UKIP nebuvo pirmaujanti, tačiau daugelyje Anglijos regionų jų pozicijos sustiprėjo, kai kur netgi gavo daugumą vietos savivaldoje, pvz. Ramsey miesto taryboje buvo išrinkti 9 iš 17 deputatų, 2012 m. lapkričio 29 d. UKIP liko antroje vietoje vykusiuose papildomuosiuose rinkimuose su 4,648 balsų (21,7%)⁸². Tai buvo didžiausia gauta procentinė UKIP dalis bet kurio rango rinkimuose. Nors UKIP patyrė pakilimų ir nuosmukių, partija neatitiko N.Farago prognozės pasiekti didelių laimėjimų. Reikia pripažinti, kad per 2012metus. ir 2013metų pradžią UKIP populiarumas pagal viešosios nuomonės apklausos rezultatus padidėjo. Apklausos suvestinėse buvo nurodoma, jog trečioje vietoje esantys liberaldemokratai buvo aplenkti.

Artėjant 2013m. vietiniams rinkimams UKIP ir toliau gerai pasirodė bei iškėlė rekordinį kandidatų skaičių nuo savo partijos, nepaisant keletos individualių ginčų tarp kandidatų likus kelioms savaitėms iki rinkimų. BBC buvo pateikta informacija, kad UKIP nagrinėjo šešis kandidatus dėl sąsajų su BNP ir kitomis dešiniųjų grupėmis bei įtarimų dėl rasistinių ir homofobinių komentarų⁸³. Nuo 2008m. UKIP uždraudė buvusiems BNP nariams prisijungti į UKIP. Jungtinės Karalystės nepriklausoma partija apkaltino Konservatorių partijos centrinę būstinę dėl kandidatų veiklos paieškos internete, siekiant „apšmeižti“ partiją, bet kartu ir pripažino, kad ji neturėjo laiko ir pinigų patikrinti visų savo kandidatų. 2013 metų Anglijos grafysčių tarybos rinkimuose partija pasiekė geriausią rezultatą savo istorijoje vietos

⁷⁹ European Elections 2009, UK results.

⁸⁰ Coates S., Tory donor Stuart Wheeler faces expulsion over UKIP support, The Times, London, 2009.

⁸¹ Daily Mail, London, 2011. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-03]. <http://www.dailymail.co.uk/home/sitemaparchive/day_20110305.html>.

⁸² The Electoral Commission, Election 2012: constituencies, candidates and results.

⁸³ Local election 2013: Ken Clarke brands UKIP 'clowns'.

valdžios rinkimuose, surinkdama apytiksliai 23 proc. balsų apygardose ir 147 tarybos nariai buvo išrinkti⁸⁴. Geriausiai jiems sekėsi Norfolk'o, Lincolnshire'o ir Kent'o grafystėse, kur atitinkamai gavo 15, 16 ir 17 mandatų. Tokie rezultatai sukėlė nemažai diskusijų šalies politikų ir politologų tarpe, o kai kuriuose pasisakymuose UKIP buvo apibūdinama kaip geriausia partija, nesanti tarp trijų pagrindinių Didžiosios Britanijos partijų bei turinti 18 proc. šalies gyventojų palaikymą. Tačiau analizė atskleidžia, kad pagal vieną svarstomą scenarijų tokios paramos neužtektų laimėti mandatų kituose visuotiniuose rinkimuose, todėl neretai Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partija „susiduria su nuožmia kova, siekiant užsitikrinti daugiau nei saujelę vietų parlamente“⁸⁵. Vis dėlto nors ir laimėjo nemažai vietinių tarybų narių mandatų, UKIP turi žymiai didesnę palaikymą Anglijoje, tuo tarpu nesugebėjo įgyti panašaus pranašumo kitose Jungtinės Karalystės dalyse, ypač Škotijoje. Tai iš dalies yra todėl, kad anot N. Farage 2014 metų sausio 24 dienos pareiškimo, 2010 metų partijos Jungtinės Karalystės visuotinių rinkimų manifestas buvo „pliauškalai“ ir „nesąmonė“. Jis sakė, kad manifestą parašė tuometinis Jungtinės Karalystės nepriklausomos partijos politikos vadovas David Campbell Bannerman, ir, kad „idiotas, kuris tai parašė, dabar mus paliko ir prisijungė prie konservatorių“. Ši partija plėtoja naujas politikos kryptis, kurios bus atskleistos 2014 metų pabaigoje. 2014 metų kovo mėnesį Ofcom („Ofcom“ yra komunikacijos sistemų reguliatorius Jungtinėje Karalystėje. Jie reguliuoja televizijos ir radijo sektorius, fiksuoto ryšio telekomunikacijas, mobiliuosius tyšius, pašto paslaugas ir pan.) suteikė Jungtinės Karalystės nepriklausomai partijai „pagrindinės partijos statusą“ 2014 metų Europos Parlamento rinkimuose, bet tik Anglijoje ir Velse, ir nenuolatiniu pagrindu. Tai suteiks Jungtinės Karalystės nepriklausomai partijai tokį patį partijos rinkimų kampanijos transliacijų skaičių, kaip ir trijų didesnių partijų, bei per transliuojamas žinias pateiks jų požiūrį, kuris bus „tinkamo svorio“. 2014 metų vietos valdžios rinkimuose Jungtinės Karalystės nepriklausoma partija laimėjo 163 mandatus, bet ji nevaldo nė vienos tarybos⁸⁶.

Beje, kalbant apie geografinę UKIP struktūrą, verta pastebėti, kad ji nuolat plečiasi ir šiuo metu turi savo padalinius dvylikoje Didžiosios Britanijos regionuose ir sekciją Gibraltare.

2.2. UKIP programos analizė

Kalbant apie Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partijos programą, tikslinga išskirti keletą svarbiausių politinių akcentų, kurie būdingi daugeliui radikaliųjų dešiniųjų partijų, tuo pačiu ir UKIP: požiūris į Didžiosios Britanijos ir Europos Sąjungos tarpusavio santykius, imigracijos, valstybės politinės sistemos, vidaus ir užsienio politikos klausimai. Pagrindinis programos leitmotyvas – euroseptiškumo ir šalies pasitraukimo iš Europos Sąjungos idėja. UKIP ideologų nuomone, eurointegraciniai procesai silpnina tautos būklę, nes ji praranda savarankiškumą dėl „nedemokratiškos ir pernalyg biurokratinės Europos Sąjungos institucijų veiklos bei kišimosi į suvernių valstybių sprendimų priėmimą“.

⁸⁴ Hope C., Local elections 2013: Nigel Farage's Ukip surges to best ever showing, winning 150 seats, Daily Telegraph (London), 2013.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Local election results. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.theguardian.com/politics/blog/2014/may/22/local-election-results-2014>>.

Argumentuojama tuo, kad, remiantis eurobarometro apklausos duomenimis, tik 53 procentai britų palaiko narystės ES idėją, o tai vienas žemiausių rodiklių visoje Europos Sąjungoje. (Daugiau euroskeptikų procentine išraiška yra tik Latvijoje – 49 %, Vengrijoje ir Portugalijoje – 50%, tuo tarpu ES vidurkis – 36%, Lietuvoje – 34%, o Estijoje - tik 22%)⁸⁷.

N. Faragui tampus partijos lyderiu, prasidėjo plataus masto politikos peržiūra. Jo pasirinktas tikslas buvo partijos plėra, atsižvelgiant į didesnę populiarumą turinčių partijų – konservatorių ir liberalų – vertybes. Kaip žinome, konservatorių lyderis D. Cameron yra pareiškęs, jog 2016 metais organizuos visuotinį referendumą šiais klausimais. Tad UKIP propoganda išplatino pareiškimus, kad visuomenė suvokia partiją kaip vieningo tikslo siekiančią partiją. UKIP savo programoje pažymi, kad, laikydamiesi šios politinės linijos, jie „staigmenų nedarys“. Staigmena yra tai, kad jie nenori išeiti be tautos pritarimo, o tiesiog vesti derybas dėl referendumo⁸⁸.

„Balsavimas už Konservatorius yra galimas, jei ES jums problema, ir yra geresnis pasirinkimas, kadangi jie bent jau „žada“ referendumą. Leiboristai ir Liberaldemokratai nežada!“, teigiama UKIP prognoze⁸⁹.

Reikia pastebėti, kad euroskepticizmas yra būdingas ne tik dešniosioms, bet ir kairiojo spektro radikaliosioms partijoms.

2.2.1. Imigracija

Imigracijos klausimas yra vienas svarbiausių UKIP programoje, o pagrindinės nuostatos buvo suformuluotos 2009 metais Egzeteryje. Cituojant serą Vinstoną Čerčilį, buvo pareikšta: „Sakykime ne neribotai imigracijai. Susigrąžinkime savo sienų kontrolę.“

UKIP politika dėl imigracijos šiuo metu yra peržiūrima ir vyriausybė susilaukia daug kritikos, kad neturi aiškiai apibrėžtos imigracijos politikos. Partija jau anksčiau yra išdėsčiusi visą kompleksą priemonių, numatančių kaip sumažinti imigraciją į JK. Svarbiausios iš jų: 1. penkių metų imigracijos „iššaldymas“ sudarant kliūtis pastoviam apsigyvenimui; 2. taškais paremtos darbo leidimo sistemos įgyvendinimas. Jos esmė: tie, kurie atvyksta į JK turi turėti darbą, į kurį privalo vykti, turi turėti kur apsigyventi (vietą sutartą iš anksto), ir turi turėti NHS patvirtintą sveikatos draudimą; 3. inicijuoti įstatymų pataisas dėl nelegalių imigrantų pašalinimo iš JK; 4. UKIP nori susigrąžinti pilną savo sienų kontrolę, bet tai įmanoma tik išstojus iš Europos Sąjungos. Kaip žinome, šiuo metu Didžioji britanija, kaip ir Airija, yra Šengeno erdvės šalis su išlygomis, todėl sienų kontrolė ten vykdoma žymiai griežčiau, nei kitose valstybėse. 5. darbo leidimai gali būti išduodami tik atsižvelgiant į JK darbo rinkos poreikius. 6. UKIP pasisako už tai, kad būtų pratęsta ES piliečiams taškais paremta sistema ribotam darbo leidimui. Migrantai galės gauti pašalpą (darbe arba netekę darbo), kai jie bus sumokėję mokesčius ne mažiau kaip

⁸⁷ Eurobarometer 71. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-24] <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf>

⁸⁸ Woodward W., UKIP trebles candidates for local elections, The Guardian, 2007.

⁸⁹ The UKIP program. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <<http://www.cyasin-organisation.com/The-UKIP-program-Co00298>>.

penkis metus, o gauti teisę pastoviai gyventi galės tuomet, kai bus pragyvenę dešimt metų ir daugiau. UKIP patvirtina pagrindinę taisyklę- atsivežti iš užsienio į JK sutuoktinius ir vaikus; 7. UKIP nesuteiks amnestijos nelegaliems imigrantams ar tiems, kurie įgis britišką pasą per apgaulę; 8. UKIP grįš prie ES pabėgėlių konvencijos, kuri saugo labiausiai pažeidžiamus.

Be to, UKIP siūlo leisti ES piliečiams, kurie legaliai pragyveno septynis metus JK, prašyti pilietybės. Kadangi dauguma imigrantų iš ES valstybių yra baltaodžiai, o imigrantai iš ne ES šalių yra spalvoti, UKIP imigracijos politika reikštų, kad bus didesnė proporcija imigrantų į Britaniją iš etninių mažumų. Pasak UKIP lyderių, egzistuoja tam tikra priešara tarp teisės į laisvą judėjimą, kuri suteikiama ES pilietybę turintiems asmenims, ir diskriminacija kvalifikuotos darbo jėgos imigracijai. 2013m. gruodžio 29, Nigel Farage pateikė pasiūlymą, kad JK turėtų leisti persekiojamiems krikščionių mažumos pabėgėliams iš Sirijos atvykti į šalį, tuo pačiu pasisakydamas už ekonominės migracijos apribojimus⁹⁰. Šis jo pasiūlymas buvo parlamento buvo parlamento atmetas.

Apibendrinant galima pastebėti, kad UKIP pripažįsta ribotos ir kontroliuojamos imigracijos naudą, o daugelis pozicijų yra logiškos ir turi pozityvų tikslą.

2.2.2. Gynyba

Savo 2010 m. politinėje platformoje UKIP pasiūlė 40 procentų padidinti gynybos išlaidas ir įsigyti tris naujus lėktuvnešius. 2014 m. sausį partijos lyderis N. Farage pasakė, kad visa partijos politika gynybos sferoje yra peržiūrėta ir jis nepriims naujų įsipareigojimų iki ES parlamento rinkimų gegužės mėnesį, tačiau paskutiniaisiais mėnesiais, ypač paaštrėjus geopolitinei situacijai dėl Rusijos agresijos Ukrainoje ir neprognozuojamų V. Putino veiksmų, partijos viršūnėse prasidėjo diskusijos dėl papildomų priemonių neišvengiamumo. Tai paskatino ir neseniai atlikta Didžiosios Britanijos ginkluotųjų pajėgų būklės inspektavimas, kurio išvados ragina gana ženkliai pertvarkyti nisą gynybinį potencialą tiek finansiniu, tiek organizaciniu, tiek struktūriniu aspektais. Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partija prisi žada remti Gynybos Ministerijos iniciatyvas pasipriešinti užsienio intervencijai ir suteikti karinę pagalbą, aprūpinant „mūsų karines pajėgas priemonėm ir personalu“. Tai yra naujas posūkis partijos pozicijoje, nes ankstesniuose dokumentuose buvo keliama idėja, kad Didžioji Britanija turėtų silpninti savo indėlį į NATO struktūras, bet stiprinti savo nacionalines pajėgas. Tai, manau, lėmė naujos realijos ir grėsmės, kurias kelia tarptautinių sutarčių nepaisančios, netgi jas ignoruojančios ir laužančios valstybės. UKIP programoje numatytas garantuotas darbas policijoje, kalėjimų arba pasienio tarnybose tiems, kurie atitarnavo karinėse pajėgose mažiausiai 12 metų, siūloma pakeisti socialinio būsto taškų sistemą, suteikiant prioritetą buvusiems tarnyboje vyrams ir moterims irbaigusiems aktyvią tarnybą, veteranų departamentas turėtų centralizuotai kuruoti visas veteranams teikiamas paslaugas, kad, pasibaigus tarnybai, užtikrintų atitarnavusiems asmenims kokybiškas medicininės priežiūros ir kitas socialines paslaugas. Visos privilegijos bus taikomos ir tarnybą atlikusiems užsieniečiams.

⁹⁰ Mason R., Nigel Forage grįžta, kad paskelbtų prieglobsčio garantijas Sirijos pabėgėliams, The Guardian, London, 2013.

2015 m. kovo mėnesį atliktoje visuomenės nuomonės tyrimų instituto Chartwell Policies Poll atliktoje apklausoje net 59 % respondentų palaiko UKIP iškeltas iniciatyvas dėl išlaidų gynybai ir ginkluotosioms pajėgoms didinimo⁹¹. Verta pastebėti, kad šioje plotmėje esminių nuomonių skirtumų tarp pagrindinių Didžiosios Britanijos politinių partijų nėra.

Politinės sistemos klausimus analizuojančioje programos dalyje „Monarchija, demokratija ir konstitucija“ UKIP pilnai remia Britanijos monarchiją ir jos konstitucinį vaidmenį. 2012 m. ji pasipriešino Anglijos bažnyčios atskyrimui nuo valstybės. UKIP kelia nerimą tai, kad parlamento nariai iš kitų tautų ne visada sąžiningai balsuoja dėl išskirtinai anglišku reikalų. UKIP remia parlamento narių atšaukimą, kaip buvo iš pat pradžių užfiksuota Koalicijos Sutartyje, taigi 20 procentų rinkėjų rinkiminėje apylinkėje turi pasirašyti atšaukimo peticiją per aštuonias savaites. Nėra būtina turėti parlamento nario pritarimo, kad atšaukimo peticija būtų inicijuojama. Kitos svarbiausios šio bloko nuostatos:

1. Skatinti piliečių iniciatyvą, leisti visuomenei inicijuoti nacionalinius referendumus dėl pagrindinių viešo intereso problemų.
2. UKIP pasisako už pasitraukimą iš ES teismo jurisdikcijos dėl žmogaus teisių.
3. UKIP nori atšaukti vyriausybės pasirinkimą dėl ES teisės ir jurisdikcijos priemonių, tame tarpe ir dėl ES suėmimo orderio ir ES tyrimo orderio. „Mes pakeisime ES suėmimo orderį į atitinkamus dvišalius susitarimus“, teigiama programoje.
4. UKIP nesuteiks teisės balsuoti kaliniams.
5. UKIP įsitikinusi, kad nuosprendžiai turi būti įvykdyti iki galo, tai turi būti patvirtinama teisme, kai nusikaltėliai yra apkaltinami ir nuteisiami. Tokia bausmės sušvelninimo sistema, pagal kurią suimtieji paleidžiami tam tikromis sąlygomis prieš laiką už užstatą gali būti taikomas tik už gerą elgesį ir tik konkrečios bylos pagrindu, bet jokių būdu negali būti sistematiški.
6. „Mes atšauksime Žmogaus Teisių aktą ir pakeisime jį Britišku Teisų Įstatymu. Įstatymui paklūstančių piliečių ir aukų interesai visada bus aukščiau už nusikaltėlių“, teigiama programoje⁹².

2.2.3. Ekonominiai ir socialiniai klausimai

Ekonominiame ir socialiniame programos bloke UKIP palaiko papildomos ameninės pašalpos (išmokos) didinimą: asmeninės pašalpos dydis turi būti tokio lygio kaip dieninio minimalaus darbo užmokesčio pajamos. Pagal šią idėją, tie žmonės, kurie gauna minimalų darbo užmokestį, nemoka pajamų mokesčio. Partija taip pat siūlo mažinti įmonių pelno mokesčius bei panaikinti paveldėjimo mokesčius. Netrukus UKIP pasisakė dėl nacionalinio draudimo panaikinimo, kuriame teigia, jog bus supaprastinta mokesčių sistema. UKIP siūlo padidinti mokesčių dideles pajamas turintiems subjektams ir tų lėšų pagrindu skirti 77 milijardus svarų viešajam sektoriui, siekiant sumažinti biudžeto deficitą. Tokie UKIP ekonominiai planai buvo kvestinuojami politiniuose sluoksniuose ir buvo paskaičiuota, kad, realizavus

⁹¹ Chartwell policies poll. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://comres.co.uk/polls/chartwell-policies-poll/>>.

⁹² The UKIP program, *supra* note 89.

tokius pasiūlymus Didžiosios Britanijos biudžete atsivertę 120 milijardų svarų „juodoji skylė“, t.y. biudžeto deficitą padidėtų.

Kaip jau anksčiau minėjau, būdami euroskeptiški, UKIP lyderiai siūlo peržiūrėti visus 3600 nuo 2010 metų Europos Sąjungos institucijų priimtus įstatymus ir nuostatas bei pašalinti tuos, kurie trukdo britų gerovei ir konkurencingumui. „Mes norėtume derėtis pagal tarpusavio prekybos susitarimo įstatymą su Europos Sąjunga, kad mūsų įmonės ir toliau tęstų abipusiai naudingą prekybą“, teigiama jų programoje. Jei JK paliks ES, tai sutaupys bent jau 8 milijardus svarų grynujų metinių įmoku, kurias dabar tenka pervesti į ES biudžetą, o taip pat sumažinti užsienio pagalbai skiriamą biudžeto apimtį iki 9 milijardų svarų, pirmenybę suteikiant schemoms, kurios užkirstų kelią epidemijoms.

N. Farage sako, kad Britanija gali turėti paprastą laisvos prekybos sutartį ir mano, kad Britanija gali derėtis dėl savo pačios laisvos prekybos sutarčių visame pasaulyje be dalyvavimo ES prekybos sutartyse. Pvz., UKIP siūlo, kad Britanija gali sukurti laisvosios prekybos zoną Britų Sandraugos erdvėje. Savo rinkiminėje platformoje UKIP teigė, kad pasitraukimas iš ES leistų Britanijai „susigrąžinti tris pagrindines laisves“ ir išieškoti tikėjimą pilietiniu nacionalizmu, kuris pasak jų, „yra atviras ir priimančias kiekvieną, kuris nori susitapatinti su Britanija, nepaisant etninių ar religinių skirtumų“, kas yra priešinga apibūdinimui „kraujo ir kūno“ nacionalizmui. UKIP nori panaikinti Žmogaus Teisių Aktą, ir pašalinti Britaniją iš ES Pabėgėlių Konvencijos ir ES Žmogaus Teisių Konvencijos, kad „galėtume deportuoti užsienio nusikaltėlius ir įtariamus terorizmu pagal poreikį, o tuo pačiu „išlaikant savo tarptautinius įsipareigojimus, dėl prašančių prieglobsčio“⁹³.

Gana novatoriškus ir radikalius pasiūlymus UKIP teikia sveikatos apsaugos srityje. Šiame darbe išskirsiu ir struktūrizuosiu esminius iš jų.

1. Perduoti didžiąją dalį sveikatos priežiūros išlaidų išrinktoms sveikatos taryboms grafystėse, nes tai sudarytų prielaidas, kad išlaidų valdymo sprendimai būtų atskaitūs vietinėms bendruomenėms; taip pat tai stipriai sumažintų Sveikatos departamento centralizuotas funkcijas ir įgalintų profesionalius pirkimus, kurie sumažintų didžiulių pinigų kiekių iššvaistymą pirkimams.
2. Be to, UKIP siūlo įvesti talonų sistemą, kuri leistų gauti medicininės paslaugas iš NHS lėšų, taip pat pakeistų vadybininkus ne medikus į medikus, kurie vadovautų NHS ligoninėms ir įvesti nemokamas dantų ir akių patikras.
3. Užtikrinti, kad NHS pirminė medicininė pagalba ir patikra būtų nemokama visiems Jungtinės Karalystės gyventojams.
4. Imigrantai privalės turėti NHS patvirtintą asmeninį sveikatos draudimą kaip sąlygą įvažiuoti į JK. Tai leistų sutaupyti apie 2 milijardus svarų, iš kurių du šimtus milijonų svarų sutaupyto išlaidų galėtų padengti mokestį už ligoninės stovėjimo aikšteles Anglijoje.
5. Pakeisti valdymo ir sveikatos priežiūros kokybės komisiją į sveikatos tarybą, kuri būtų išrinkta kiekvienoje grafystėje, nes ji labiau ir operatyviau reaguotų į skundų faktus.

⁹³ The UKIP program, *supra* note 89.

6. Atvykstantiems dirbti NHS užsienio sveikatos specialistams rengti aukštesnius kvalifikacijos patikros standartus ir kiekvienas iš jų privalo gerai mokėti anglų kalbą, ypač atitinkančią jų srities standartą.

Švietimo srityje išryškėja keletas naujovių:

1. Atsižvelgiant į akademinius pasiekimus UKIP siūlo panaikinti mokymosi mokesčių studentams, pasirenkantiems patvirtintas studijas gamtos mokslų, medicinos, technologijos, inžinerijos, matematikos srityse su sąlyga, kad jie gyvens, dirbs ir mokės mokesčius JK penkis metus po studijų užbaigimo.
2. Siektina, kad 50 procentų baigusią mokyklą studijuos universitete.
3. Studentai iš ES valstybių turėtų mokėti tą patį mokesčių už studijas kaip ir kiti užsienio studentai
4. UKIP remia „Laisvos Mokyklos“ principą, kad mokyklos būtų atviros visai bendruomenei ir laikytųsi britiškų vertybių.

Gana prieštaringa yra partijos pozicija žmogaus teisių klausimais, ypač tais, kurie sukelia daug diskusijų ne tik britų, bet ir kitų valstybių visuomenėse. Kaip pavyzdį galima paminėti požiūrį į tos pačios lyties santuoką. 2012m. gruodį, David Coburn, UKIP nacionalinės tarybos komiteto narys, paskelbė partijos politiką dėl tos pačios lyties santuokų: partija palaiko civilinę partnerystę, bet yra prieš leidimą įteisinti tos pačios lyties santuokas dėl tos priežasties, kad įstatymo pakeitimas gali reikšti, kad bažnytinės institucijos bus priverstos atlikti tos pačios lyties santuokas, o tai sukeltų didelį religinių bendruomenių pasipriešinimą. 2014m. kovo mėnesį UKIP atstovybė spaudai paskelbė N. Farage pasisakymą, kad UKIP, jei bus išrinkti, neatmes tos pačios lyties santuokų idėjos svarstymo. Netrukus N. Farage pareiškė, kad jis nepatvirtina šio atsakymo ir, kad jis buvo tik „juodraštis vieno iš komandos narių, kuris niekada neturėjo patekti į spaudą“⁹⁴. Toks pozicijos nenuoseklumas paaiškinamas tuo, kad UKIP, beje kaip ir bet kuri kita partija, stengiasi įtikinti įvairioms elektorato grupėms ir taip padidinti savo populiarumą. Kaip rodo paskutinės apklausos duomenys (rezultatai paskelbti 2015 m. kovo 13 d.) dėl partijos programinių nuostatų, beveik visus punktus palaiko didžioji dauguma apklaustųjų. Chartwell Policies Poll atlikti tyrimai (buvo apklausti tik pilnamečiai Britanijos piliečiai) rodo, kad į pateiktus dešimt programinių punktų teigiamai atsako daugelis ir, nors nežymiai, bet lenkia Konservatorių partijos programos palaikymą, išskyrus du punktus (*žr. lentelę Nr.3*).

Nr.	Teiginys	Populiarumo ⁹⁵ %	Paramos %
1.	Įsipareigojimas papildomai skirti £ 3mlrd. metinių išlaidų pagal Anglijos ir Velso NHS	81%	(79%)
2.	Žmonės, gaunantys minimalią nacionalinę algą	74%	(75%)

⁹⁴ Nigel Farage confirms that UKIP will not campaign to abolish same-sex marriage. [interaktyvus. [žiūrėta 2015-01-27]. <<http://www.pinknews.co.uk/2014/03/18/nigel-farage-confirms-that-ukip-will-not-abolish-same-sex-marriage/>>].

⁹⁵ % skliausteliuose reiškia paramą UKIP politikai.

	atleidžiami nuo pajamų mokesčio		
3.	Pristatome naują Australijos pavyzdžiu pagrįstą imigracijos kontrolės sistemą, nedarant jokio skirtumo tarp ES ir ne ES piliečių	72%	(70%)
4.	Sumažinti vyriausybės pagalbos užsienio šalims sumą	70%	(66%)
5.	Nedelsiant surengti referendumą dėl JK narystės ES	60%	(61%)
6.	Didinti išlaidas gynybai ir ginkluotosioms pajėgoms	59%	(58%)
7.	Panaikinti paveldėjimo turto mokestį	58%	(57%)
8.	Didinti gimnazijų skaičių	53%	(50%)
9.	Utilizuoti HS2, planuojamą greitųjų geležinkelių liniją tarp Londono, Midlands ir Šiaurės Anglijos	46%	(47%)
10.	Panaikinti „žaliuosius rinkliavos mokesčius“ energetikos bendrovėms už aplinkos taršą	40%	(42%)

Lentelė 3. Apklausos duomenys dėl partijos programinių nuostatų

Šaltinis: Interaktyvus <http://comres.co.uk/polls/chartwell-policies-poll/>. [žiūrėta 2015-03-16].

Šie apklausos rezultatai UKIP lyderius nuteikia optimistiškai ir jie viliasi, kad per artimiausius visuotinius rinkimus (2016 m.) galės lygiaverčiai kovoti su dviem pagrindinėmis Jungtinės Karalystės politinėmis partijomis ir gauti ne mažiau kaip 30% rinkėjų palaikymą. Net tie politikos punktai, kuriuos remia mažiau nei pusė visuomenės - utilizavimas HS2 (46%) ir panaikinti „žaliuosius mokesčius“ (40%) – tai paramos lygis vis dar didesnis nei žmonių, kurie jiems (23% ir 33% atitinkamai) priešinasi.

Išanalizavus pagrindinius UKIP programinius teiginius, galima padaryti tam tikrus apibendrinus:

1. UKIP nesilaiko griežto ketinimo pasitraukti iš ES, o labiau apeliuoja į britų visuomeninės nuomonės poziciją, kuri, kaip žinome, yra gana euroskeptiška. Visa jų retorika – “mes pasitraukiame“ – yra tokia pati kaip ir Konservatorių partijos, kuomet jų lyderiai teigia, kad jie pasitrauks, bet tik tada, jei jiems nepavyks išsiderėti naujų taisyklių ir sąlygų Didžiajai Britanijai santykiuose su ES.

2. Peržiūrėjus UKIP politikos programą, galima matyti, kad tai mišinys ketinimų ir taisyklių, kurios jau yra Konservatorių partijos programose. Vis dėlto, jie tikslingai nori įvesti užsienio darbuotojų diskriminaciją, o tai - veiksmas, kuris ne tik prieštarauja šiuo metu egzistuojantiems JK įstatymams, ES direktyvoms, bet yra taip pat prieš Jungtinių Tautų taisykles.

3. Pastebimas tam tikras eklektiškumas, kuomet vienos priemonės, kurių jie nori, prieštarauja kitoms priemonėms, kurias jie ketina įvesti. Praktiškai iš 17 naujai pateiktų pasiūlymų 11 prieštarauja kitoms išdėstytoms pozicijoms, o likusios ir šiuo metu egzistuojančios gana artimai koreliuoja su Konservatorių ir dalinai Leiboristų partijos nuostatomis.

4. Kai kurie teiginiai „yra tik kamuolio metimas į orą, tikintis, kad kažkas jį pagaus“. Kaip pavyzdį galima pateikti siūlymą dėl kalinių balsavimo, kuris bus įmanomas, jei jie pasitrauks iš

ES. Tačiau kitais programiniais punktais jie aiškiai parodė, kad neketina to daryti. Tai būdinga populistinėms partijoms.

5. Suprasdami, kad vienas pagrindinių JK piliečių rūpesčių yra imigrantai, kurie, mano manymu, iš tikrųjų kelia daug problemų (socialinių, kriminalinių, psichologinių ir pan.), o UKIP neturės galios sustabdyti šį procesą, jei JK liks ES, tai šitas jų siekis yra argumentuotas.

Pagrindinė imigracijos į JK problema yra ta, kad, nuo pirmos svetimtaučių atvykimo į šalį minutės, jie turi teisę dirbti, turėti namus ir socialines pašalpas. Tai nėra įmanoma daugelyje kitų šalių, todėl, kad pavyktų apriboti ir reguliuoti imigrantų teises, yra būtina, kad naujas socialinio saugumo įstatymas būtų priimtas parlamente. Esmė ta, kad socialinio gerbūvio garantijos JK piliečiams ir imigrantams gali būti sulygintos, nebent pastarieji yra bent penkis metus legaliai pragyvenę šalyje. Niekas iš jų negali gauti NI (angl. *National Insurance*) kortelės, nebent galėtų įrodyti, su darbdavio patvirtinimu, kad jie pilnai įdarbinti mažiausiai vieniems metams. Tada JK paklustų ES imigracijos įstatymams dėl laisvės keliauti bei atvirų sienų ir su imigrantais būtų elgiamasi taip pat, kaip ir su piliečiais. Išimtis galėtų būti padaryta prieglobsčio prašantiems. Beje, kai kurios tokio pobūdžio pataisos jau priimtos parlamente.

6. Tikėdamiesi patraukti savo pusėn euroskeptiškai nusiteikusius JK piliečius, UKIP pateikia dar vieną argumentą – tai įmokos į ES biudžetą. Nuo 2008 m. Jungtinės Karalystės įmokos į ES biudžetą padidėjo keturis kartus iki 11,3 milijardo svarų. Jungtinė Karalystė į ES biudžetą, įskaitant permokas, 2008 m. sumokėjo 2,7 milijardo svarų, 2009 m. – 3,8 milijardo svarų, 2010 m. – 7,2 milijardo svarų, 2011 m. – 7,5 milijardo svarų, 2012 m. – 8,5 milijardo svarų ir 11,3 milijardo svarų – 2013 metais⁹⁶. Dar labiau šią problemą paaštrino ES reikalavimas dėl papildomos 1,7 milijardo svarų dydžio įmokos į ES biudžetą. UKIP nuomone, Jungtinės Karalystės verslininkus, o tuo pačiu ir visus piliečius slegia įvairūs nenaudingi ir nepagrįsti ES reikalavimai, todėl šalies ekonomikai gresia tikėtinos kai kurių euro zonos valstybių ekonominio nuosmūgio pasekmės. Tačiau, nors UKIP ir remia pasitraukimo iš ES idėją, kas sustabdytų įmokas į ES ir ES sutarčių peržiūrėjimą, bet nori išlaikyti prekybinius ryšius su kitomis Europos Sąjungos šalimis laisvosios prekybos sutarties sąlygomis.

2.3. Nacionalinio Fronto (Prancūzija) evoliucija

Prancūzijos radikaliajai dešniajai partijai – **Nacionalinis frontas** – būdingi trys esminiai bruožai, kurie švelniau ar griežčiau pasireiškė per visą, santykinai neilgą, jos egzistavimo istoriją: 1. ekonominis protekcionizmas (protekcionizmas, tai valstybės ekonominė politika, kuria siekama apsaugoti ar kitaip padėti šalies ūkio subjektams konkuruojant su užsienio gamintojais); 2. socialinis konservatyvizmas; 3. nacionalizmas ir antiimigracinė politika.

Partija buvo įsteigta 1972, kad suvienytų to laikmečio prancūzų nacionalistinių judėjimų įvairovę. 1973 metais partija sukūrė jaunimo judėjimą. Jean-Marie Le Pen buvo partijos pirmasis lyderis ir savo

⁹⁶ Office for National Statistics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-15]. <www.ons.gov.uk>.

pareigas išlaikė beveik keturiasdešimt metų (jis atsistatydino 2011 metais). Pirminiame etape partija reiškėsi kaip marginalinė politinė jėga, o nuo 1984 tapo neprilygstama Prancūzijos nacionalizmo idėjas puoselėjanti partija. Didėjant Nacionalinio Fronto populiarumui, jo reitingai politinėje arenoje sparčiai augo ir pagal visuomenės palaikymą išsiveržė į lyderių grupę, nusileisdama tik UMP (angl. *Union for a Popular Movement*) ir Socialistų partijai (PS). 2002 metais vykę prezidento rinkimai buvo pirmi Prancūzijos istorijoje, kai radikaliosios dešinės partijos kandidatas Le Pen nugalėjo socialistų kandidatą pirmame raunde ir pateko į papildomą rinkimų turą, kuriame pralaimėjo Jacques Chirac. Dėl prancūzų rinkimų sistemos specifikos, partijos įvaizdis viešojoje erdvėje nebuvo labai reklamuojamas, nors rinkėjų palaikymas turėjo tendenciją didėti.

Nuo 1990-ųjų, ypač po Maastrichto sutarties pasirašymo, Nacionalinio Fronto pozicija dėl Europos Sąjungos tapo euroskeptiška., o tai papildė partijos rėmėjų gretas piliečiai, kurie turėjo tokią pačią arba artimą nuomonę. Jei palygintume dabartinę NF poziciją dėl imigracijos, tai ji yra šiek tiek nuosaikesnė, nei buvo minimais 1990 m.: opozicija imigracijai yra sutelkta ne tiek ties europine migracija, bet akcentuojama neeuropinė imigracija ir pasisakoma už neteisėtų svetimšalių, kriminalinių elementų ir bedarbių imigrantų deportaciją.

Nacionalinio fronto idėjinės ištakos siejamos su ekstremalių dešiniųjų radikalų tradicijomis, susiformavusiomis Prancūzijos revoliucijos (1789 m.) metu, kuomet buvo atmetamos pačios revoliucijos siekiai ir jos teisėtumas⁹⁷. Kitas idėjinis šaltinis - organizacija „Prancūzijos veiksmas“ (pranc. *Action Française*), įsteigta 19-ojo šimtmečio pabaigoje, ir jos pasekėjai – Nacionalinė restauracija (pranc. *Restauration Nationale*), kurie propagavo monarchijos restauravimo tikslus. Šeštajame 20 amžiaus dešimtmetyje prasidėjo socialiniai judėjimai (pvz. antimokestinis), kur gana aktyviai reiškėsi kai kurie parlamento atstovai „proto-nacionalistai“, tame tarpe Jean-Marie Le Pen⁹⁸.

Dar vienas faktorius, įtakojęs radikalizmo raidą – Alžyro karas, kuriame aktyviai dalyvavo būsimasis NF lyderis, bei Prancūzijos prezidento Šarlio de Golio sprendimas atsisakyti savo pažado išlaikyti Alžyrą Prancūzijos įtakoje.

Per 1965 prezidento rinkimus Le Pen nesėkmingai pabandė konsoliduoti radikalias dešiniąsias jėgas kandidato į prezidentus Jean-Louis Tixier-Vignancour palaikymui. Septinto dešimtmečio pabaigoje – aštunto dešimtmečio pradžioje radikaliosios dešinės pagrindą sudarė maži ekstremalų judėjimai, tokie kaip Vakarų, Sąjungos gynybos grupė, Naujoji tvarka (pranc. *Occident, Groupe Union Défense ir Ordre Nouveau*)⁹⁹.

1970 m. vykusiuose vietos savivaldos rinkimuose organizaciją „Naujoji tvarka“ (pranc. *Ordre Nouveau*) lydėjo santykinė sėkmė, todėl jos antrame kongrese 1972 m. birželį buvo nuspręsta įkurti naują politinę partiją, kuri dalyvautų artimiausiuose (1973 m.) rinkimuose į Nacionalinę Asamblėją. Partija juridiskai įteisinta 1972 m. spalio 5-ąją, o jos pilnas pavadinimas – **Front National for French Unity**

⁹⁷ Davies P., *The Front National in France: Ideology, Discourse and Power*. Routledge. 2002, p. 34–35.

⁹⁸ Hauss C., *Comparative Politics: Domestic Responses to Global Challenges*. Cengage Learning, 2010, p. 116.

⁹⁹ Edward G. DeClair *Politics on the Fringe: The People, Policies, and Organization of the French National Front*, Duke university press, 1999, p. 21-24.

(šiuo metu Nacionalinis frontas – NF). NF perėmė Italijos socialinio judėjimo versiją (angl. *Italian Social Movement*), kuomet MSI jau buvo įkūręs plačią dešiniųjų radikaliųjų partijų koaliciją. Į NF susibūrė Le Pen nacionalistinė grupė, Roger Holeindre Prancūzijos vienybės partija (angl. *Party of French Unity*) Georges Bidault Teisingumo ir Laisvės judėjimas (angl. *Justice and Liberty movement*), Alžyro karo veteranai ir kai kurie monarchistinių idėjų šalininkai. Le Pen buvo išrinktas pirmuoju partijos prezidentu, kadangi jo pažiūrose nedominavo karinga retorika ir todėl pateikė save kaip nuosaikų politiką¹⁰⁰.

1973 m. visuotiniuose rinkimuose naujai sukurta partija patyrė fiasko ir gavo tik 0.5 procentus rinkėjų balsų (Le Pen laimėjo 5% Paryžiaus apygardoje). Suprantama, kad tokia situacija negalėjo tenkinti NF lyderių, todėl prasidėjo išsami nesėkmės rinkimuose analizė. Buvo prieita išvados, kad būtina pirminiame etape spręsti tokius klausimus: 1. Retorika, panaudota kampanijoje, rėmėsi senomis dešiniųjų radikalų dogmomis, todėl didžia dalimi buvo neįdomi rinkėjams tuo laiku. Reikėjo atnaujinti oficialią programą ir formuoti ją nuosaikingesne kryptimi, kad ji skirtųsi nuo anksčiau egzistavusio karingo radikalizmo. 2. Le Pen siekė pilnos įvairių srovių sintezės (angl. *total fusion*) partijoje ir įspėjo dėl grubaus aktyvumo. 3. Aštrūs radikalai nebuvo priimti į NF. Le Pen netrukus tapo neginčijamu partijos lyderiu, nors tokios jo taktikos kaina – daug pagrindinių karingo sparno narių pasitraukimas iš bendražygių gretų¹⁰¹.

Per 1974 prezidento rinkimus, Le Pen nepajėgė surasti tinkamos temos, kuri mobilizuotų rinkėjus jo kampanijai. Daugelis jo svarbiausių klausimų, kurie sudarė priešrinkiminės programos pagrindą (tokių kaip antikomunizmas), buvo taip pat panaudoti didžiosios dalies kitų dešiniųjų partijų dokumentuose. Kitos FN svarstomos problemos apėmė imigracijos sumažinimo būdus, profesionalios kariuomenės kūrimas, „prancūzų ir Europos Renesanso sukūrimas“, gimstamumo didinimas ir pan. Nepaisant to, kad jis buvo vienintelis kandidatas nuo radikaliųjų dešiniųjų, vis tik nepajėgė įgyti stipraus palaikymo iš suvienytų dešiniųjų jėgų, nes dalis įvairių grupuočių atstovų arba balsavo už kitus kandidatus, arba iš viso susilaikė nuo balsavimo. Kampanija dar labiau prarado tvirtumą, kai Revoliucinė komunistinė lyga paskelbė publikaciją, smerkiančią Le Pen tariamą dalyvavimą kankinimuose Alžyro karo metu. Tad rinkimų rezultatai buvo ypač žemi, o Le Pen gavo tik 0.8 % balsų¹⁰².

1974 m. visuotiniuose rinkimuose Nacionalinio Fronto pozicijas labai susilpnino kitos politinės jėgos, orientuotos į tuos pačius rinkėjus, pasirodymas – buvusių NF disidentų pagrindu įregistruota Naujųjų Jėgų partija (angl. *Party of New Forces – PFN*). Tačiau toks taktinis žingsnis nepasiteisino ir abi šios partijos patyrė fiasko. Tiesa, NF narių skaičius kiekybiškai pagausėjo, nes prie jų prisijungė „revoliuciniai nacionalistai“, bet po jų lyderio François Duprat mirties ši grupuotė paliko partiją. Prieš 1978 m. visuotinius rinkimus NF vadovavimo stiliuje pradėjo ryškėti neo fašistinės tendencijos, todėl dalis rinkėjų nusisuko nuo jų ir Naujųjų Jėgų partija pasirodė sėkmingiau.

¹⁰⁰ Shields J.. *The Extreme Right in France– From P tain to Le Pen*, Taylor & Francis, 2007, p. 169.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 170-171.

¹⁰² *Ibid.*, p. 177.

Artėjant pirmiems rinkimams į Europos Parlamentą (1979 m.), PFN dėjo daug pastangų, kad suvienyti įvairių EB šalių dešiniąsias jėgas ir pastatyti „Teisingos Europos“ sąjungą, bet, nesulaukęs kiek ženklesnės paramos, jų lyderis buvo vienas iš dviejų, kurie ginčijo rinkimų rezultatus.

1981 m. prezidento rinkimuose savo kandidatūras ketino iškelti tiek Le Pen nuo NF, tiek Pascal Gauchon nuo PFN, tačiau sugriežtinus reikalavimus kandidatams, šios idėjos teko atsisakyti. (Prancūzijoje, kad turėtų teisę dalyvauti rinkimuose partijos turi gauti palaikymą nuo nustatyto skaičiaus išrinktųjų pareigūnų ir nuo nustatyto skyrių skaičiaus, lyginant su 1976 m., reikalingų išrinktųjų pareigūnų skaičius buvo padidintas penkis kartus, ir trigubai padidintas skyrių skaičius). Kaip žinome, šiuos rinkimus laimėjo socialistų partijos kandidatas François Mitterrand, tuo pačiu kairiųjų politinių jėgų atstovas pirmą kartą tapo Prancūzijos prezidentu per visą Penktosios respublikos istoriją. Beje, jis iš karto paleido Nacionalinę Asamblėją ir paskelbė naujus rinkimus, bet nei NF, nei PFN jie neatnešė jokių politinių dividendų, tačiau baigėsi šių partijų varžymasis politinėje arenoje ir pradėtas jėgų konsolidavimas, kad sumažinti kairiųjų hegemoniją. Prie NF prisijungė dalis radikaliojo centro narių ir piliečių, kuriems buvo artimos antikomunistinės ir antisocialistinės idėjos¹⁰³.

Devintajame dešimtmetyje Prancūzijos partinėje sistemoje įvyko gana ženklius pokyčiai: jei anksčiau vyravo poliarizacija ir lenktyniavimas tarp partijų, tai per 1983 m. savivaldos daugelyje miestų įtakingos centro dešinėsios ir centristinės politinės jėgos – Respublikos susivienijimas (angl. *Rally for the Republic – RPR*) ir Sąjunga už Prancūzijos demokratiją (angl. *Union for French Democracy – UDF*) – suformavo sąjungas su FN. Tokia situacija įnešė tam tikrą painiavą rinkėjų tarpe, nes daug kas šias politines jėgas laikė kaip neatskiriamas naujas alternatyvas. Le Pen, norėdamas pasiekti teigiamų rezultatų savivaldos rinkimuose, šiek tiek suminkštino savo poziciją kai kuriais programiniais klausimais. Tai turėjo pozityvias pasekmes ir Le Pen buvo išrinktas į Paryžiaus tarybą su 11 % balsų. Šis faktas sulaukė žiniasklaidos dėmesio partijai, kuri buvo įvardinta „gyvybingu platesnės dešiniųjų komponentu“, tad papildomuose rinkimuose spalį FN laimėjo 17 % balsų, o kartu su sąjungininkais (RPR ir UDF) surinko net 55 % balsų¹⁰⁴.

1984 m. sausį, partija pirmą kartą dalyvavo visuotinėje mėnesinėje apklausoje dėl politinio populiarumo, kuriame 9 % respondentų išsakė „teigiamą nuomonę“ apie FN ir tuo pačiu išreiškė palaikymą Le Pen. Netrukus Le Pen buvo pirmą kartą pakviestas į geriausio laiko televizijos interviu programą, kurią jis vėliau pavadino „valanda, kuri pakeitė viską“. 1984 m. rinkimai į Europos parlamentą buvo kaip savotiškas smūgis, kadangi FN laimėjo 11 % balsų ir dešimt parlamentarų vietų. Manau, kad tokiems rezultatams įtakos turėjo du papildomi faktoriai: proporcinė rinkimų sistema, kuomet balsuojama ne už asmenį, o už partiją ir žemas rinkėjų aktyvumas. Verta pažymėti ir tai, kad FN varžėsi tradicinėse tiek kairės, tiek dešinės apygardose ir daug kur buvo antri, ypač miestuose. Mitterrand vėliau pripažino, kad jis neįvertino Le Pen. Po rinkimų, 1984 m. vasarą, 17 % viešosios nuomonės apklausos respondentų išreiškė teigiamą nuomonę apie FN¹⁰⁵.

¹⁰³ Shields J., *supra* note 100, p. 194.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 195.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 196.

Analizuojant šią rinkiminę kampaniją, išryškėjo dar viena ypatybė – programos mozika buvo sudaryta iš įvairių ideologinių srovių, tarp 81 kandidato nemažai atstovų buvo iš kitų dešniosios pakraipos partijų (RPR, UDF, ir National Centre of Independents and Peasants (CNIP), taip pat partijos sąrašė randame vieno arabo ir žudo kandidatūras. Kaip bebūtų keista, Le Pen iškėlė „susitaikymo“ reikalingumą, teigdamas, kad, praėjus keturiasdešimt metų po karo, vienintelis svarbus klausimas buvo, ar tikrai „jie nori tarnauti savo šaliai“. Per 1985 m. kantoninius rinkimus FN gavo 8.7 % iš viso, o kai kuriuose rajonuose ir daugiau kaip 30 %. 1986 m. Mitterrand iniciatyva buvo įvykdyta rinkimų sistemos reforma (nauja proporcinio atstovavimo sistema) ir tuo sėkmingai pasinaudojo NF, kuris laimėjo 9.8 % balsų ir 35 vietų Nacionalinėje Asamblėjoje. Daugelis deputatų buvo iš naujos bangos garbių kvalifikuotų politinių veikėjų, tame tarpe ir įžymybių, kurios prisijungė prie partijos po jos 1984 m. ir 1985 m. sėkmingo pasirodymo. Ypač tokia situacija iškėlė kitą problemą - RPR laimėjo daugumą su mažesnėmis dešiniojo centro partijomis ir, tokiu būdu, pasigirdo siūlymas, kad nėra būtinumo turėti reikalų su FN. Nors tai negalėjo daryti bent kiek rimtesnę politinę įtaką tuo metu, bet kadencijos laikas Nacionalinėje Asamblėjojeėjo į pabaigą, o Jacques Chirac atkūrė dviejų raundų mažoritarinę balsų daugumos sistemą, kuri turėjo įsigalėti per kitus rinkimus. Vis tik partijos populiarumas nenukentėjo ir per regioninius rinkimus jie laimėjo 137 vietas, ir turėjo savo atstovus 21 iš 22 Prancūzijos regioninių tarybų. RPR sėkmė gana ženkliai priklausė nuo FN palaikymo, ypač kad laimėtų prezidentavimą kai kuriose regioninėse tarybose, todėl, pagal tarpusavio susitarimą, FN buvo skirti viceprezidentų postai keturiuose srityse¹⁰⁶.

Naujas prezidento rinkimų raundas prasidėjo po 1986 m. visuotinių rinkimų. Kad sustiprintų savo įvaizdį rinkėjų tarpe, NF lyderis organizavo oficialius vizitus į Pietryčių Aziją, Jungtines Valstijas, ir į Afriką. Vadovauti priešrinkiminei kovai, pradėtai 1987 m. balandį, buvo patikėta Bruno Mégret, kuris naudojo amerikietiško stiliaus kampaniją ir buvo vienas iš naujų įžymybių partijoje. Le Pen prezidento rinkimų kampanijai labai gerai sekėsi, nes jokie kandidatai neprilygo šiam konkurentui jo gebėjimams sujaudinti auditoriją, dėl to jo reitingas televizijos pasirodymuose nuolat didėjo. Naudodamas populistinį toną, Le Pen pristatydavo kaip atstovas žmonių, kovojančių prieš „keturių gaują“ (RPR, UDF, PS, Komunistų partija), o centrinė jo kampanijos tema buvo „nacionalinė viršenybė“. Per 1988 m. prezidento rinkimus Le Pen laimėjo beprecedentį 14.4 % balsų skaičių ir padvigubino savo politinį svorį, lyginant su 1984 m. Rinkimuose į Nacionalinę Asamblėją esminių pokyčių neįvyko - partija išsaugojo savo 9.8 % palaikymą, bet prarado vieną vietą įstatymų leidžiamajame organe. Tokia padėtis buvo aiškinama trimis pagrindinėmis priežastimis: 1. rinkimų sistemos pasikeitimas; 2. ribotas rinkiminės kampanijos periodas; 3. kai kurių visuomenei žinomų veikėjų pasitraukimas iš partijos po kai kurių antisemitinių komentarų. Per 1989 Europos Parlamento rinkimus FN išlaikė dešimties vietų deputatų skaičių, kadangi laimėjo 11.7 % balsų¹⁰⁷.

Paskutiniame dvidešimto amžiaus dešimtmirtyje rinkiminių kampanijų metu NF pagrindinį dėmesį kreipė debatams apie imigracijos problemas bei didėjantį susirūpinimą dėl stiprėjančio islamo

¹⁰⁶ Shields J., *supra* note 100, p. 209.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 227.

fundamentalizmo, juo labiau, kad, remiantis apklausos duomenimis, prancūzų viešoji nuomonė buvo didžia dalimi neigiama į islamą.

1993 visuotinių rinkimų pirmame raunde FN surinko 12.7 % visų rinkėjų balsų, bet negavo nei vienos vietos Nacionalinėje Asamblėjoje dėl rinkimų sistemos pobūdžio (jei rinkimai vyktų panaudojant proporcinio atstovavimo sistemą, tai būtų laimėję 64 vietas). 1995 m. prezidento rinkimuose Le Pen kandidatūrą palaikė 15 % balsavusiųjų¹⁰⁸.

Gana sėkmingi partijai buvo 1995 m. vykę savivaldybės rinkimai, kuriuose FN laimėjo absoliučią daugumą trijuose miestuose: Tulonas, Marignane ir Orange (prieš tai daugumą jie turėjo tikrai vieną kartą, mažame mieste Saint-Gilles du-Gard 1989 m.). Le Pen tada paskelbė, kad jo partija įgyvendins savo „nacionalinės viršenybės“ politiką, netgi jei tai išsaus konfliktus su centrine vyriausybe ir turės tam tikrų nesutarimų su respublikos įstatymais. FN siekė formuoti politiką, kuri pakeistų ir suteiktų „naują veidą“ jų vadovaujama miestų kultūriniam gyvenimui, tiesiogiai daryti įtaką meno renginiams, kino tvarkaraščiams ir panašiai, taip pat sumažinant arba panaikinant subsidijas daugiakultūrinėms asociacijoms, įvesti ypatingus 5 000 frankų išmokas kūdikiams, kurių bent vienas tėvų yra prancūzakalbis ir turi šalies ar Europos Sąjungos pilietybę. Šios priemonės teismo buvo pripažintos neteisėtomis, o Catherine Mégret (Bruno Mégret žmona) priteisė baudą ir uždraudė du metus dirbti viešajame sektoriuje¹⁰⁹.

Amžių sandūroje įvyko tam tikras sąmyšis, nes Bruno Mégret ir jo frakcija, pasitraukė iš FN, kad suformuotų naują partiją – Nacionalinį Respublikonų judėjimą (angl. *National Republican Movement – MNR*). Per 1997 m. visuotinius rinkimus FN pasiekė geriausią kada nors turėtą rezultatą su 15.3 % palaikymu sostinėje Paryžiuje, tuo pačiu patvirtindamas jo padėtį kaip trečios svarbiausios politinės jėgos Prancūzijoje. Tuo metu, kai Bruno Mégret pritarė taktiniam bendradarbiavimui su susilpnėjusia centro dešine po kairiųjų jėgų pergalės, Le Pen atmetė bet kokį tokį kompromisą. Dešimtame FN nacionaliniame kongrese 1997 m. Mégret padidino savo įtaką partijoje kaip jos kylanti žvaigždė ir potencialus lyderis po Le Pen, tačiau pastarasis atsisakė įtraukti Mégret į sąrašo viršūnę Europarlamento rinkimams. Kilus nesutarimams, Mégret ir jo frakcija paliko FN 1999 m. sausį ir įsteigė Nacionalinį Respublikonų Judėjimą (MNR), kas sudavė gana skaudų smūgį NF populiarumui. Palaikymas partijoms buvo beveik lygus per 1999 Europos Parlamento rinkimus, kadangi FN pasiekė žemiausią nacionalinį rezultatą nuo 1984 – tik 5.7 %, o MNR laimėjo tik 3.3 %. Tai galima suprasti ir paaiškinti keliais argumentais. Visų pirma, į naują politinį darinį išėjo daugelis žmonių, kurie prisijungė prie NF devinto dešimtmečio viduryje ir orientavosi į parlamentinę teisę. Antra, tai buvo NF intelektualai, kurie formavo partijos politiką dėl imigracijos, nacionalinio tapatumo, „nacionalinės viršenybės“, nors po skilimo Le Pen apibūdino juos kaip „ekstremistai“ ir „rasistai“¹¹⁰.

Artėjant 2002 m. prezidento rinkimams, viešosios nuomonės apklausos numatė papildomą rinkimų turą tarp einančio pareigas Prezidento Chirac ir PS kandidato Lionel Jospin. Didžiausias

¹⁰⁸ Shields J., supra note 100, p. 260- 261.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 263.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 280-281).

netikėtumas buvo tas, kad Le Pen nelauktai nugalėjo Jospin (prie 0.7 %) pirmame raunde. Le Pen pranašumą dalinai lėmė tai, kad jo rinkimų kampanija vis daugiau ir daugiau susitelkė ties teisėtvarkos problemomis, kurioms aktualios visiems, o L. Jospin buvo taip pat susilpnintas dėl konkurencijos tarp daugybės kairiųjų jėgų partijų skaičiaus. Prieš antrąjį turą prasidėjo plati anti Le Pen kampanija, ypač masinės komunikacijos priemonėse. Chirac taip pat atsisakė diskutuoti su Le Pen, ir tradiciniai transliuojami per televiziją debatai buvo panaikinti. Chirac laimėjo prezidentinį papildomą rinkimų turą su beprecedenčia 82.2 % balsų dauguma, bet įdomus tas faktas, jog 71 % apklaustųjų balsavo ne tiek už Chirac'o programą, bet tiesiog, „kad blokuotų Le Pen“. Po prezidento rinkimų, svarbiausios dešinėsios centro partijos susivienijo, kad suformuotų plačią koaliciją ir įkūrė Sąjungą Populiariam Judėjimui (angl. *The Union for a Popular Movement – UMP*).

2002 m. rinkimuose į Nacionalinę Asamblėją NF gavo 11.3 % balsų, tuo tarpu Mégret vadovaujamas MNR – tik 1.1 % rinkėjų palaikymą¹¹¹.

Naujoji dviejų raundų mažoritarinė rinkimų sistema buvo įvesta 2004 m. regioniniuose rinkimuose, iš dalies, bandant sumažinti NF įtaką regioninėms taryboms. FN laimėjo 15,1% kontinentinėje Prancūzijoje (rezultatas beveik toks pat kaip ir 1998 metais), bet jo tarybos narių skaičius buvo beveik du kartus mažesnis dėl naujos rinkimų sistemos. 2004 m. Europos Parlamento rinkimuose partija atgavo dalį savo pozicijų po 1999 m. nuosmūgio, užsitikrino 9,8% balsų paramą ir septynias vietas Europarlamente.

Artėjant 2007 m. prezidento rinkimams, Le Pen ir Mégret sutiko suvienyti pastangas bendram tikslui. Le Pen buvo ketvirtas per rinkimus su 11 % balso, bet partija nelaimėjo nei vienos vietos per visuotinus tų pačių metų rinkimus į Nacionalinę Asamblėją. Partijos palaikymas (4.3 %) buvo žemiausias rezultatas nuo 1981 rinkimų, ir tiktai vienas kandidatas – Marine Le Pen – Pa de Kalėje pasiekė papildomą rinkimų turą, kur ją nugalėjo Socialistų partijos kandidatas. Šios nesėkmės priežastys, anot oficialaus partijos portalą, glūdi ne ideologinėse nuostatose, o finansinėse problemose. 2010 m. regioniniuose rinkimuose atrodė, FN su nauja energija pasirodė ant politinės scenos ir laimėjimo beveik 12 % balsų ir 118 vietų vietinėse tarybose¹¹².

Pakankamai reikšmingi pokyčiai partijos organizacinėje struktūroje, o taip pat, dalinai, ir politikoje įvyko 2011 m. Dar 2008 m. Jean-Marie Le Pen paskelbė, kad išeis į pensiją ir paliks NF vadovo postą ir iš esmės numatė šioms pareigoms du kandidatus – tai jo duktė Marine, kuri reiškė daugiau kairiojo radikalizmo pažiūras ir NF vykdančiasis viceprezidentas dešinysis radikalas Bruno Gollnisch. 2011 m. sausio 15-ąją, buvo paskelbta, kad Marine Le Pen gavo dviejų trečdalių balsų palaikymą ir tapo nauju NF lyderiu. Ji siekė paversti NF į vyraujančią partiją, minkštindama jos ksenofobišką įvaizdį. Viešosios nuomonės apklausos parodė, kad partijos populiarumas padidėjo ir tai atsispindėjo per 2011 m. kontonų rinkimus, kur partija laimėjo 15 % balsų (palyginus su 4.5 % 2008 m.).

¹¹¹ Shields J., supra note 100, p. 292- 293.

¹¹² Samuel H., Far-Right National Front performs well in French regional elections. [interaktyvus. [žiūrėta 2015-02-03]. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/>>.

Artėjant 2012 m. prezidento rinkimams, viešosios nuomonės apklausos parodė, kad Marine Le Pen turėtų pasirodyti kaip rimtas pretendentas, o kelios apklausos netgi prognozavo, jog ji gali laimėti pirmą rinkimų raundą. Tačiau šios prognozės neišsipildė, NF kandidatė buvo trečia, bet su 17.9 % balsų palaikymu pasiekė geriausią rezultatą partijos istorijoje. Beje, finaliniame prezidentų rinkimų ture Marine le Pen savo partijos rėmėjų balsus ragino atiduoti už Nicolas Sarkozy¹¹³.

Ypač sėkmingi partijai buvo 2014 m., kai ji savivaldos ir Europos Parlamento rinkimuose pasirodė kaip labai rimta politinė jėga. Per savivaldos rinkimus Nacionalinio Fronto kandidatai laimėjo mero pareigas 12 miestų ir turi 1 546 savo atstovų 459 tarybose¹¹⁴.

Tarptautinė žiniasklaida ir politikos analitikai apibūdino šį faktą kaip „istorinį“, ir „įspūdingą“, nors šiai nuomonei oponuojantys atstovai mano, kad „tikrosios Nacionalinio Fronto politinės galios viltys lieka fantazijos lygmenyje“¹¹⁵.

Apibendrinus aukščiau išdėstyta medžiaga, galima padaryti tam tikras išvadas. Pradiniame savo egzistavimo etape Nacionalinis Frontas reiškėsi kaip marginalinė partija, rimtesnio poveikio Prancūzijos politinei bei partinei sistemai neturėjo, bet šio amžiaus pradžioje jos populiarumas pradėjo ženkliai didėti, o rinkimų rezultatai privertė politikus ir teoretikus kruopščiai paanalizuoti šį fenomeną. Jau nuo 1993 m. rinkimuose į Nacionalinę asamblėją NF surenka virš 10 % balsų (išskyrus 2007 m), o 2002 m. prezidento rinkimuose Jean-Marie Le Pen, gavęs virš 17% rinkėjų palaikymą, iškopė į antrąjį turą ir tik ten nusileido Ž. Chirac'ui. Dabartinė partijos lyderė Marine Le Pen 2012 m. prezidento rinkimuose pasirodė irgi sėkmingai – 17,9 % balsų ir trečia vieta. Ypač sėkmingi partijai buvo 2014 m. rinkimai į Europos Parlamentą, kai NF surinko beveik 25% balsų ir aplenkė visas partijas, įskaitant ir tradiciškai lyderiaujančias – UMP ir socialistus. NF sunkiau sekasi rinkimuose į Nacionalinę asamblėją, bet geriau savivaldos rinkimuose. Tai paaiškinama Prancūzijos rinkimų sistemos specifika.

2.4. Nacionalinio Fronto politinės programos analizė

Partijos ideologija buvo plačiai aprašyta įvairių mokslininkų, pateikti palyginimai ir sąsajos su kitomis politinėmis srovėmis, bet, konkretizuojant šių nuomonių įvairovę, galime išskirti tokius esminius bruožus. Visų pirma, partijos vadovavimo stilius turi autoritarizmo požymių. Antra, tai – nacionalistinės pakraipos partija. Trečia, NF naudoja populistinėms partijoms būdingus metodus. Nacionalinis Frontas, kaip daugeliu atvejų ir būna, gerokai pasikeitė nuo pat jo įkūrimo, nes jis įgyvendino modernizavimo ir pragmatizmo principus, siekiant prisitaikyti prie kintančio politinio klimato. Tai lėmė, kad NF įgavo vis didesnę įtaką Prancūzijos politiniame gyvenime ir tapo viena iš vyraujančių politinių partijų šioje šalyje.

¹¹³ L'Obs culture. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <<http://tempsreel.nouvelobs.com/politique/20130503OBS8113>>.

¹¹⁴ Front National, Elections municipales. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.frontnational.com/2014/03/elections-municipales-2014>>.

¹¹⁵ Ghosh P., French Municipal Elections: Far-Right National Front Scores Impressive Gains, But Hopes For Real Political Power Remain A Fantasy, International Business Times, 2014. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-05]. <<http://www.ibtimes.com/french-municipal-elections-far-right-national-front-scores-impressive-gains-hopes-real-political>>.

Nors FN per persikėlė šiek tiek arčiau į centro dešinės pozicijas, vis tik jis lieka radikaliosios dešinės pozicijoje.

Toliau, remdamasi oficialiais Nacionalinio Fronto programoje pateiktais duomenimis, panagrinėsiu esmines partijos nuostatas dėl emigracijos, vidaus, užsienio ir gynybos politikas. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remsiuosi šioje analizėje – Le Projet du Front National | Front National. www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/

2.4.1. Imigracijos problemos

Prancūzija ilgą laiką buvo viena iš liberaliausių imigracijos klausimais Europos valstybių. Tai sąlygojo istorinė praeitis (daug kolonijų Afrikoje), geografinė padėtis, pigios darbo jėgos poreikis, įstatyminė bazė, suteikianti geras socialines garantijas. Tačiau, kaip parodė konkretūs tyrimai, imigracija yra vis dėlto didžiulis išlaidų šaltinis, susijęs su darbo užmokesčio reguliavimu, socialinėmis išmokomis, o tai yra giliai „destabilizuojantis veiksnys mūsų visuomenėje“. Integracija ir asimiliacija nebegalima tokia masinės imigracijos kontekste. Todėl NF siūlo naudoti įvairias priemones (konstitucinės pataisos, teisės aktų keitimas ir efektyvių reguliavimo mechanizmų taikymas), kurios padėtų greičiau sustabdyti legalios ir nelegalios imigracijos mastus. Visi šie veiksmai taip pat turėtų būti vykdomi tarptautiniu lygmeniu, bendradarbiaujant įvairių šalių institucijoms.

Imigracijos reguliavimo klausimai buvo vieni iš pagrindinių, kuriuos akcentavo Nicolas Sarkozy 2007 m. prezidento rinkiminės kampanijos metu, todėl daugelis Prancūzijos žmonių balsavo už jį, tikėdamiesi, kad jo politika padės sumažinti imigracijos srautus šalyje. Tačiau tos viltys nepasiteisino, o priešingai - imigracija dar labiau padidėjo. Arabų krizė, prasidėjusi 2010 metų pabaigoje ir 2011 metų pradžioje, dar labiau pablogino padėtį, padaugėjo nelegalių imigrantų į Europą, o tuo pačiu ir į Prancūziją, atvykimas. Remiantis oficialiais Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2010 m. Prancūzija išdavė gyvenamosios vietos leidimus 203000 žmonių, o tai -28.000 daugiau nei 2009 metais ir 78% daugiau nei 2000 m.¹¹⁶

Niekada Penktosios Respublikos gyvavimo laikotarpyje nebuvo tokio legalios imigracijos masto. Nacionalinio Fronto ideologai mato tris pagrindines priežastis, įtakojančias šią situaciją: 1. patrauklios socialinės programos (vien valstybinės medicinos pagalba (AME), specialiai skirta nelegaliems imigrantams, buvo pirmą kartą šiais metais pranoko 600 milijonų eurų biudžetą); 2. prasta Šengeno zonos sienų kontrolė; 3. nėra sutarčių tarp Europos valstybių dėl bendros imigracijos politikos koordinavimo¹¹⁷.

Imigracija sukelia daugybę problemų įvairiose visuomeninio gyvenimo sferose: ekonomikoje, kultūroje, didina nusikalstamumą ir pan. Tarkime, darbo jėgos pasiūla kriziniu laikotarpiu didino pačių prancūzų nedarbo lygio augimą ir perkamosios galios mažėjimą. Kaip teigiama tame pačiame šaltinyje, 2007m. darbo jėgos imigracija į Prancūziją sudarė 19 985 užsieniečių, o 2010 m. 32 132, t. y. matomas

¹¹⁶ Front National, Immigration. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/autorite-de-letat/immigration/>>.

¹¹⁷ *Ibid.*

61% padidėjimas per kelerius metus. Tokia situacija yra palanki stambiajam verslui, bet daro neigiamą poveikį darbo užmokesčiui ir socialinėms prancūzų teisėms¹¹⁸.

Nekontroliuojama imigracija yra nacionalinės, rasinės bei religinės įtampos šaltinis šalyje, nes dauguma svetimšlių sunkiai integruojasi į visuomenę ir „nebegali įsisavinti viską nauja kas yra prancūziška“. „Etniniai konfliktai ir politinės kai kurių islamo jėgų provokacijos yra tiesioginiai masinės imigracijos padariniai, kurie kenkia mūsų tautiniam tapatumui. Komunitarizmas yra nuodai prieš nacionalinę sanglaudą“, – teigiama dokumente.

Atsižvelgdami į anksčiau išdėstytus argumentus, NF lyderiai siūlo tokius problemos sprendimo kelius:

1. Sumažinti legalios imigracijos skaičių nuo 200.000 iki 10 000 žmonių per metus, atsižvelgiant į kvalifikuotos darbo jėgos ir inovacijų įgyvendinimo poreikį. Patobulinti teisės aktus ir įvesti „kodą, reguliuojantį užsieniečių gyvenamąją vietą (CESEDA)“.
2. Drastiškai sumažinti leidimų išdavimą prieglobsčio prašytojams (prieglobsčio biudžetas nuolat auga ir išlaidos padidėjo 27% bei 2011 m. sudarė 376 milijonus eurų).
3. Peržiūrėti Šengeno susitarimą dėl laisvo asmenų judėjimo. Prancūzija vėl turėtų kontroliuoti savo sienas.
4. Sumažinti ilgiausią 10 metų leidimo gyventi terminą, kuris egzistuoja šiuo metu, iki 3 metų bei atnaujinti ir sugriežtinti jo įgijimo sąlygas.
5. Nuodugnai reformuoti Prancūzijos pilietybės įsigijimo sąlygas, panaikinti jus soli principą. (jus soli - pilietybės įgijimas ne pagal kraują, o pagal saulę, t.y. gimimo vietą). Pilietybės įgijimas neturi būti paprastas administracinis formalumas, o prancūzų garbė. Natūralizacijos sąlygos turi būti griežtos (puikus prancūzų kalbos mokėjimas ir asimiliacijos įrodymai). Apskritai reikia uždrausti dvigubą pilietybę, kaip kad yra kitose Europos Sąjungos šalyse; suinteresuotieji asmenys turės pasirinkti tarp dviejų pilietybių.
6. Nelegalios imigrantų demonstracijos ar slapta parama neteisėtoms organizacijoms draudžiama.
7. Kadangi Prancūzijos nusikalstamumo statistikoje vyrauja imigrantai, nuosprendžio baudžiamosiose bylose vykdymas turi būti atliekamas jų kilmės šalyje, todėl reikia sudaryti dvišalius susitarimus su šalimis, iš kurių dauguma atstovaujama.
8. Taikyti nacionalinio prioriteto principą: skatinti įmones teikti pirmenybę Prancūzijos piliečiams darbo rinkoje, beje, ne tik gryniems prancūzams, bet visiems piliečiams, nepriklausomai nuo jų kilmės. Teisiniais pagrindais šalyje esantys užsieniečiai, kurie neturi darbo metus ir daugiau, bus skatinami grįžti namo ir jų pensijų įmokos bus grąžintos į kapitalo formą. Išmokos šeimai bus skirta tuo atveju, jei bent vienas iš tėvų yra prancūzas arba Europos Sąjungos pilietis.
9. Vidaus reikalų ministerija, imigracijos ir sekuliarizmo tarnybos privalo nuolat ir reguliariai teikti duomenis apie išduotų leidimų gyventi ir natūralizuotų piliečių skaičių.

¹¹⁸ Front National, *op. cit.* 116.

10. Peržiūrėti vertybes ir nekopijuoti anglosaksų multikultūralizmo modelio. Asimiliacija per mokyklų programas turi tapti taisykle, o komunitarizmas uždraustas.

2.4.2. Euroskepticizmas

Europos Sąjungos (iš pradžių Europos Bendrijos) idėja rėmėsi siekiu aktyviai bendradarbiauti įvairiose srityse (EAPB, Euroatomas, muitų sąjunga, laisvosios prekybos sutartis, euras ir pan.), kad užtikrintų ekonominę ir socialinę plėtrą, sumažintų skirtumus tarp įvairių šalių išsivystymo lygių, tačiau, anot NF lyderių, šie principai dabar yra iškreipti, deklaruoti tikslai nevykdomi. Rezultatai yra akivaizdūs – rinkos diktatūra, kas privedė prie gilios ekonominės ir finansinės krizės, viešųjų paslaugų minimalizavimas, nesaugumas, skurdas, sunkiai reguliuojami masinės imigracijos mastai, atviros sienos Šengeno erdvėje skatina žmonių persikraustymus didžiąja dalimi dėl socialinių motyvų. Sienų atvėrimas sudarė prielaidas nesąžiningai konkurencijai, o tai sunaikino milijonus darbo vietų.

Kita svarbi problema – „demokratijos deficitas“, kuris pasireiškia ES institucijų formavimo ir funkcionavimo principuose. Europos Sąjunga tampa super valstybe, Briuselyje priimti teisės aktai įgavo viršenybę prieš nacionalinę teisę, technokratams (Europos Komisijai, MT), nors jie nėra rinkti, suteikiama per daug galių įstatymų leidybos procese. Tas pats „despotizmas yra taikomas ir Europos centriniam bankui, kurio monetariniai sprendimai yra privalomi euro zonos šalims, kurios, geriausiu atveju, vykdo vienakojės ekonomikos politiką“ ECB turi tikslą reguliuoti infliaciją, bet ne visiško užimtumo siekiui, todėl vyriausybės su dideliais nuostoliais bandė išlaikyti gyvenimo lygį, bet įklimpo į didžiules skolas¹¹⁹.

Bent 80% nacionalinių įstatymų ir reglamentų yra tik ES institucijose nustatytų standartų ir gairių perkėlimas. Kad reabilituoti bendrąjį Europos interesą ir bent šiek tiek sušvelninti demokratijos stoką, būtina išplėsti EP galias, nes jo įtaka, lyginant su EK, yra gana maža. Netgi Lisabonos sutartyje numatyta vieno milijono rinkėjų įstatymo projekto iniciatyvos teisė sunkiai realizuojama, nes Komisijai paliekama laisvė atsižvelgti į tai ar ne.

Europos Sąjungos valstybių skolos ir euro problemos yra ultra liberalios ideologijos ir globalizacijos finansų sektoriuje pasekmė. NF mano, kad krizė – tai puiki galimybė tęsti priverstinį tautų įtraukimą į federalizmą, kas suteiktų galimybę tautų likimą spręsti ES institucijų technokratams. Europos Sąjunga prarado savo demokratinio teisėtumo regimybę, kai trijų šalių žmonės balsavo prieš Europos Konstitucijos projektą, kadangi be jų valios jis buvo parengta (Prancūzijoje prieš balsavo 55% , o olandai 62%).

Prancūzija yra viena iš labiausiai nukentėjusių Europos Sąjungos šalių pagal dabar galiojančius teisės aktus, nes jai, skirtingai negu daugeliui kitų, nepavyko sumažinti savo įnašo į ES biudžetą. Šiuo metu šalis yra antra pagal dydį mokėtoja į ES biudžetą (už ją daugiau moka tik Vokietija), tačiau, skirtingai nei pastaroji, ji neturi jokios realios naudos vidaus rinkai .

¹¹⁹ Front National, Europe. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-05]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/politique-etrangere/europe/>>.

Kita svarbi problema – monetarinė politika, dėl ko nukenčia Prancūzijos užsienio prekybos balansas. Vokietija yra vienintelė šalis regione, kurios užsienio prekybos balansas yra teigiamas, tuo tarpu Prancūzijos, kaip ir daugelio kitų valstybių, užsienio prekybos balansas yra deficitinis.

Atsižvelgiant į tokią situaciją, Nacionalinis Frontas savo programoje siūlo konkrečius žingsnius esamai situacijai pagerinti. Visų pirma, atsižvelgiant į Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnį, tikslinga „inicijuoti Sutarčių persvarstymą siekiant nutraukti Europos integracijos dogmos įgyvendinimą iki visiško sugedimo. Dabar turime pakloti pamatus Europos, kurioje bus gerbiamas valstybių suverenitetas, išlankyta nacionalinė tapatybė, kalba bei kultūra, ir imtis konkrečių veiksmų, kas iš tikrųjų tarnauja žmonėms“¹²⁰.

Antra, Prancūzija turi parengti su Europos partneriais, grįžinimo į nacionalines valiutas planą, atgauti pinigų politikos kontrolę, kuri leis konkurencinę devalvaciją, padėsiančią išeiti iš stagnacijos. Trečia, Prancūzija privalo atkurti nacionalinės teisės viršenybę prieš ES teisę. Ketvirta, grynasis Prancūzijos įnašas į ES biudžetą turi būti nuliniš, nes tai padės generuoti pelną ir paramą šalies ekonomikai, visų pirma mūsų žemės ūkiui¹²¹.

2.4.3. Užsienio politika

Apibūdinami užsienio politikos tendencijas, Nacionalinio Fronto atstovai teigia, kad „pastaraisiais dešimtmečiais visos vyriausybės prisidėjo prie Prancūzijos situacijos bloginimo tiek Europos, tiek ir pasaulio kontekste“. Tokia politika kelia pavojų vidaus stabilumui ir išorės saugumui. Mūsų politiniai oponentai savo veiksmais daro istorinę nesąmonę, nes tampa globalizacijos ideologijos ir „Amerikietiško Vakarų modelio“ įkaitais¹²².

Sprendžiant šią problemą, pagrindinės užsienio politikos gairės turi būti atkurtos radikalių reformų būdu, atsižvelgiant į Prancūzijos istorinę praeitį ir geopolitines realijas. Dabartiniame pasaulyje prarastas jėgų pasiskirstymo balansas, dėl ko šaliai, kaip ir visai Europai, kyla grėsmė iš „augančių gigantų Kinijos ir Indijos“ dėl strateginių išteklių galimo deficito, iš JAV dėl ekonominių ir finansinių veiksmų, dėl islamo radikalizmo suaktyvėjimo¹²³.

Atsižvelgiant į tai, ir, įgyvendinant savo istorinę misiją, Prancūzijai teks atlikti išskirtinį vaidmenį. „Mes norime atkurti Prancūzijos įtaką pasaulyje su jos gebėjimu sukurti taiką pasaulyje ir užkirsti kelią konfliktams ateityje, tačiau tai bus įmanoma tik tada, kai mes atkursime diplomatinių ir karinių priemonių patikimumą“¹²⁴.

¹²⁰ Front National, Europe, op cit. 119.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Front National, Notre politique étrangère. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/politique-etrangere/notre-politique-etrangere/>>.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*

Nacionalinio Fronto programoje pateikta vienuolika pagrindinių užsienio politikos punktų: vieni iš jų, autorės nuomone, yra logiški, kiti visiškai neatitinka dabartinių realijų. Trupmai pateiksiu šių pasiūlymų esmę:

1. Pasiūlyti Vokietijai kartu susijungti į trišalį aljansą **Paryžius-Berlynas-Maskva**.
2. **Sudaryti NATO ir Rusijos strateginį aljansą**, grindžiamą kruopščia karine ir energetine partneryste, karinių veiksmų atmetimas ir pagarba tarptautinei teisei.
3. **Vystyti ekonominį bendradarbiavimą su Magribo šalimis** (Tunisas, Alžyras bei Marokas bei kelios kitos Afrikos valstybės, turinčios nemažai bendros istorinės praeities). Su šiomis šalimis **iš naujo derėtis** dėl migracijos srautų.
4. **Plėtoti Afrikos vystymosi politiką**, nes į šį žemyną veržiasi Kinija, Indija, Brazilija ir net Rusija grįžta. Ši politika turi būti grindžiama nacionalinio suvereniteto gerbimu, Prancūzijos valstybinių ir privačių investicijų į prancūzakalbę Afriką skatinimas, mainais už migracijos srautų apribojimą.
5. **„Mes turime skatinti prancūzų kalbos vartojimą pasaulyje“** – teigiama NF programoje. Prancūzijos vyriausybė niekada nežiūrėjo į šį dalyką rimtai, todėl sumažino paramą Frankofonijai. Anglų kalba tapo vyraujančia pasaulio kalba, nes JAV yra pasaulio ekonominė ir politinė galia. „Kalba ir galia eina kartu. Kova už prancūzų kalbos plėtrą kiekviename žemyne - mūsų įtakos atkūrimo instrumentas. Kinai atidarė Konfucijaus institutus Afrikoje. Jie suprato, kad konkurencinga kalba duos dividendus dvidešimt pirmajame amžiuje“¹²⁵.
6. **Iniciatyvi politika Azijoje**. Turime stiprinti mūsų ryšius su Indija, Indonezija, Malaizija ir kitomis šalimis, plėsti diplomatinis ryšius, ruošti specialistus iš Azijos ir stiprinti mūsų projekciją šiose šalyse. Tai turėtų būti vienas mūsų užsienio politikos prioritetų¹²⁶.
7. **Politika arabų šalių atžvilgiu**. Įvykiai Irake ir arabų revoliucijos, be abejo, nepraėjo be Prancūzijos įtakos, tačiau šiuo metu geri partnerystės santykiai yra tik su Kataru, tačiau mūsų politika arabų šalyse negali apsiriboti šio mažo emyratas ribose. Visų pirma, reikia pusiausvyros atkūrimo Artimuosiuose Rytuose: „Jei mes remsime Palestinos valstybės susidarymą, faktas lieka faktu, kad Izraelio egzistavimas turi būti neginčijamas faktas ir garantuojamas jo saugumas“¹²⁷. Prancūzija bandys derėtis su bet kuria vyriausybe ar terorizmą remiančiomis grupėmis, tačiau vadovausis tik savo vertinimo kriterijais, o ne užsienio vertinimais, kurie dažnai pateikia dezinformaciją.
8. **Galios balansas ir tarpininkavimas**. Dabartiniame pasaulyje egzistuoja nemažai konfliktų, kurie pasireiškia tiek ginkluotais susirėmimais, tiek ekonomine bei politine įtampa. Galima paminėti Indijos ir Pakistano, Irano ir Saudo Arabijos, Venesuelos ir JAV, Rusijos ir Ukrainos ir t.t. Prancūzija gali padidinti prestižą, tapdama taikdare tuo pačiu plėsti savo įtaką globaliame pasaulyje

¹²⁵ Front National, Notre politique étrangère, *op. cit.* 122.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibid.*

9. **Kova su tarptautiniu terorizmu.** Ji turi būti grindžiama realybe, suvokiant, kad terorizmo priežastys glūdi atskirų valstybių politikoje, kuri grindžiama prievartos naudojimu kitų valstybių atžvilgiu. NF lyderiai mano, kad viena iš terorizmo pasireiškimo priežasčių – JAV vykdoma politika.

10. **Kurti projektą, kurio pagrindu būtų suvienytos** visos suverenios Europos valstybės, įskaitant Rusiją, Šveicariją ir kt, išlaikančios neutraliteto statusą, besivadovaujančios savo nacionaline teise, naudojančios joms priimtina nacionalinę mokesčių sistemą ir pan. Beje, Turkija, anot programos autorių, nebūtų susijusi su šiuo projektu¹²⁸.

Kitas svarbus programos skyrius – **gynybos klausimai**. Akcentuodami tai, kad Prancūzija yra viena iš penkių diplomatinių ir karinių galių pasaulyje, NF ideologai pastebi, jog nacionaliniai interesai nėra pakankamai apsaugoti ir ginami. BVP procentinė dalis, skirta gynybos reikmėms, niekada nebuvo tokia maža. Jei 80-ųjų pabaigoje šiai sferai buvo skiriama 3,6% nuo šalies BVP, tai šiandien tik 1,6%, nors didėja išlaidos išorės intervencijai. (2010 m. 12.500 karių atliko tarnybą už valstybės sienų). Todėl NF siūlo 6% nuo dabartinio lygio didinti karinius asignavimus kasmet¹²⁹.

Norint, kad gyvybinių interesų gynimas pasiektų naują kokybę, būtina:

1. Atsisakyti Prancūzijos dalyvavimo integruotame NATO aljanse, o peržiūrėti visą strategiją ir sukurti sistemą, kuri užtikrintų galimybę pačiai apsiginti. Siūloma penkerius metus po 2% didinti išlaidas programos tvarumui ir įrangos modernizavimui.
2. Esminė saugumo garantija – branduolinės grėsmės atgrasymas, todėl naujoji strategija turėtų būti nukreipta būtent šia linkme.
3. Pirmenybę teikti nacionalinės teritorijos ir Prancūzijos piliečių saugumui, o ne tarptautinių ir kitų šalių vidinių konfliktų sprendimui.
4. Organizuoti Nacionalinės gvardijos rezervistų padalinį, kurį sudarytų 50.000 vyrų ir moterų visoje šalyje ir kuriuos būtų galima mobilizuoti per trumpą laiką.
5. Turi būti sukurtas pramonės sektorius, orientuotas gynybai, ir šis sektorius bendradarbiautų partneriais Europoje, įskaitant Rusiją. Tokia veikla bus naudinga visai ekonomikai. Beje, reikia pastebėti, kad NF programoje nemažai vietos skiriama santykiams su Rusija (užsienio politikos, gynybos blokai). Apie tokios pozicijos priežastis pakalbėsime 3 skyriuje.

Kituose punktuose kalbama apie Prancūzijos užjūrio teritorijų vientisumą ir saugumą, laivyno modernizavimą, nes, žiūrint į ateitį, dideli maisto ir energijos resursai glūdi būtent vandenynuose, įskaitant Arkties ir Antarktidą¹³⁰.

¹²⁸ Front National, Notre politique étrangère, *op. cit.* 122.

¹²⁹ Front National, Défense. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/autorite-de-letat/defense/>>.

¹³⁰ *Ibid.*

3. RADIKALIŲ PARTIJŲ (UKIP IR NF) RINKIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ

Europos Parlamento rinkimai 2009 birželio mėnesį parodė, jog labai suaktyvėjo daugelio šalių politinių partijų radikalėjimo tendencija ir, kas labai svarbu, rinkėjai kaip niekada daug balsų atidavė radikaliesiems ultradešiniams politikams. Net keturis mandatus laimėjo skandalingasis Olandijos politikas Gertas Vildersas („Laisvės partija“), po vieną ar kelis mandatus laimėjo ultradešinieji Didžiojoje Britanijoje, Slovakijoje, Danijoje, Suomijoje, Italijoje, Rumunijoje, Graikijoje, Vengrijoje ir kitose šalyse. Tačiau dar geresnius rezultatus šio tipo partijos pasiekė 2014 m. Europos Parlamento rinkimuose, o politinis spektras dar labiau prasiplėtė: nuo dešiniųjų (UKIP, Nacionalinis Frontas) iki ultrakairiųjų (kaip SYRIZA Graikijoje, kuri nacionalinio parlamento rinkimuose gavo 36,37 proc. balsų ir 149 vietas iš 300.)¹³¹.

Nors šių partijų priešrinkiminėse programose yra nemažai skirtumų, bet, neabejotinai, egzistuoja vienas bendras bruožas – euroskepticizmas. Svarbu ir tai, kad euroskeptikų frakciją („Laisvės ir demokratijos Europa“) Europos Parlamente palaiko jokioms frakcijoms nepriklausantys radikalai nusiteikę politikai, todėl bendras šias idėjas palaikančių europarlamentarų blokas – apie pusantro šimto narių, o tai sudaro 20 procentų nuo bendro deputatų skaičiaus. Iš visų ES radikaliųjų euroskeptiškai nusiteikusių partijų geriausius rezultatus pasiekė UKIP bei Nacionalinis frontas ir šios partijos gavo didžiausią palaikymą savo šalių rinkėjų tarpe, aplenkdamos tradicines partijas – konservatorius ir leiboristus bei socialistus ir centro dešniuosius UMP.

Analizuojant bendrą situaciją ES, išryškėja dar viena tendencija – radikaliųjų euroskeptiškų partijų populiarumas, su nedidelėmis išimtimis, Vakarų Europos šalyse gerokai padidėjo, tuo tarpu Centrinės ir Rytų Europos valstybėse – sumažėjo (žr. lentelę Nr. 4). Kaip matome, daugiausia balsų procentine išraiška gavo Austrijos, Danijos, Prancūzijos, Graikijos, Airijos, Italijos ir Jungtinės Karalystės radikaliosios euroskeptiškos partijos. Populiarumo priežastys, manau, yra skirtingos: jei Pietų Europos valstybės (Graikija, Italija, dalinai Airija) gana stipriai pajuto ekonominės ir finansinės krizės pasekmes, su kuriomis dar sunkiai tvarkosi, tai Prancūzijos ir JK šio tipo partijų atstovai daugiausia akcentuoja imigracijos sukeltas problemas ir Briuselio biurokratijos neigiamą poveikį šalių savarankiškumui, priimant sprendimus. Didžiausią šuolį populiarumo prieaugyje tarp 2009 m. ir 2014 m. Europarlamento rinkimų padarė Italijos radikalai (21.2%) bei UKIP (16.5%), bet Italijos euroskeptiškos partijos susivienijo tik paskutiniams (2014 m.) rinkimams. Tarp Vakarų Europos valstybių radikalų populiarumas sumažėjo tik Belgijoje (5.59%). Centrinės ir Rytų Europos valstybėse tendencijos yra visiškai priešingos – ypač simpatijos krito Čekijos (23.8%) ir Bulgarijos (9%) radikaliųjų partijų atžvilgiu, nors 2009 m. rinkimuose šios partijos Čekijoje buvo laimėję beveik trečdalį visų balsų. Analitikai, lygindami minėtas tendencijas skirtingose ES dalyse, išskiria keturis pagrindinius faktorius, paaiškinančius tokią situaciją: 1. šiose šalyse dar nėra tokios nereguliuojamos imigracijos bangos; 2. specifinė geopolitinė padėtis; 3. kriziniu periodu, skaičiuojant absoliučiais dydžiais, buvo mažesnis

¹³¹ Greek legislative election, wikipedia, 2015. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_legislative_election,_2015>.

nuosmūkis, o, be to, žmonės lengviau iškentė pasekmes, nes turėjo įtakos konkretūs lūkesčiai dėl ES teikiamos pagalbos; 4. radikaliosios partijos šio regiono valstybėse nėra populiarios ir neturi kiek ženklesnio politinio svorio.

Šalis	Partijos pavadinimas	2009-2014 m.	2014 m.	Pokyčiai
Austria	Alliance for the Future of Austria, Freedom Party of Austria, EU Withdrawal Party	12.71%	19.72%	▲ 7.01%
Belgium	Vlaams Belang	9.85%	4.26%	▼ 5.59%
Bulgaria	IMRO – Bulgarian National Movement, Ataka	11.96%	2.96%	▼ 9%
Czech Republic	Civic Democratic Party, Free Citizens Party, Lisbon Treaty ratification	31.5%	7.7%	▼ 23.8%
Denmark	Unity Party, Socialist People's Party, Danish People's Party	15.3%	26.6%	▲ 11.3%
Finland	True Finns, Independence Party, Communist Party of Finland, Workers Party of Finland	9.79%	12.9%	▲ 3.11%
France	Front National, Front de Gauche, New Anticapitalist Party, Lutte Ouvrière	18.55%	24.85%	▲ 6.3%
Greece	Communist Party of Greece, Golden Dawn (Greece), Anticapitalist Left Cooperation for the Overthrow, Popular Orthodox Rally	21.88%	26.57%	▲ 4.69%
Hungary	Jobbik, Politics Can Be Different	14.77%	14.67%	▼ 0.1%
Ireland	United Left Alliance	11.2%	19.5%	▲ 8.3%
Italy	Five Star Movement, Lega Nord, La Destra, Fiamma Tricolore, No Euro	Nedalyvavo	21.2%	▲ 21.2%
Sweden	Left Party of Sweden, Sweden Democrats, Centre Party	6.4%	9.67%	▲ 3.27%
United Kingdom	Euroscepticism in the United Kingdom, United Kingdom Independence Party, British National Party, Conservative Party, Communist Party of Britain, Green Party of England and Wales	11%	27.5%	▲ 16.5%

Lentelė 4. Partijų rinkimų rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis partijų rinkimų rezultatų duomenimis.

Trumpai apžvelgę bendrą situaciją ES, toliau paanalizuosime UKIP ir Prancūzijos Nacionalinio fronto rezultatus, pasiektus rinkiminių kampanijų metu. Kalbant apie UKIP pasirodymą nacionaliniuose rinkimuose į Parlamentą, iš oficialių duomenų matosi, kad šioje sferoje padėtis negali džiuginti nei partijos ideologų, nei rėmėjų. Nors gautų balsų skaičius per 13 metų (nuo 1997 iki 2010) išaugo beveik devynis kartus, tačiau iki šiol nepavyko laimėti nė vienos vietos. Paguoda gali būti tik tai, kad palaikančiųjų absoliutus skaičius ir procentinė išraiška nuolat didėja, nors, lyginant su Europarlamento rinkimų rezultatais, šie rodikliai nėra geri. Jei 2009 m. rinkimuose už UKIP balsavo beveik 2,5 mln. žmonių, tai 2010 m. Parlamento rinkimuose – tik 919 546 piliečiai (žr. lentelę Nr. 5). 2015 m. gegužės mėn. Vyks nauji rinkimai į nacionalinį Parlamentą, tačiau tokios stulbinančios sėkmės, kokia buvo 2014 m., UKIP nesitiki, nes Didžiojoje Britanijoje, tiek rinkimuose į Parlamentą, tiek į vietos savivaldą, taikoma taip vadinama First-past-the-post sistema. Pagal šią sistemą, JK yra padalinta į daugelį balsavimo apygardų ar apylinkių. Proceso metu, rinkėjai deda kryžiuoką (×) šalia pageidaujamo kandidato biuletenyje. Biuleteniai tada suskaičiuojami ir kandidatas, kuris gavo daugiausia balsų, išrenkamas atstovauti rinkimų apygardą.

Rinkimų metai	Visi balsai	Procentai nuo bendrojo balsavimo	Laimėtos vietos
1997	105,722 ▲	0.3% ▲	0 —
2001	390,563 ▲	1.5% ▲	0 —
2005	603,298 ▲	2.2% ▲	0 —
2010	919,546 ▲	3.1% ▲	0 —

Lentelė 5. UKIP rinkimų į Didžiosios Britanijos Parlamentą rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis United Kingdom Parliamentary elections duomenimis. Interaktyvus <<http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general>>. [žiūrėta 2015-02-02]

Tokios rinkimų sistemos poveikis galutiniams rezultatams gana vaizdžiai atsispindi laimėtų vietų savivaldoje analizėje. 2013 m. rinkimuose didelį šuolį padarė Leiboristų partija (29%) bei UKIP (23%), tuo tarpu konservatoriai, gavę 25% balsų kontroliavo didžiąją dalį tarybų (1116), kai leiboristai – 538, o UKIP – 147 vietas, o Liberaldemokratai, kuriuos palaikė 14% rinkėjų turėjo 352 vietas. Tai buvo prasčiausias konservatorių rezultatas nuo 1982 m.¹³²

Kaip matome iš pateiktų duomenų, UKIP, neturėdama nei vienos vietos nacionaliniame parlamente, vietiniuose rinkimuose pagal gautus balsus, reiškiasi kaip trečia partija. Be abejo, UKIP sėkmė per paskutinius rinkimus į Europos Parlamentą nustebino daugelį politikų ir analitikų įvairiose šalyse. Per 20 metų (1994 – 2014 m.) partijos palaikymas padidėjo 27 kartus, o balsuojančių už šią politinę jėgą skaičius išaugo 3,8 milijono žmonių. Verta pastebėti, kad partijos reitingas JK nuosekliai kilo – jei 1994 m. ji buvo aštuntoje vietoje, tai 1999 m. – ketvirtoje, 2004 m. – trečioje, 2009 m. – antroje, o 2014 m. – pirmoje, aplenkdamas tradicines, stiprias politines pozicijas turėjusias Konservatorių ir Leiboristų partijas (žr. lenteles Nr. 6 ir 7).

¹³² United Kingdom Parliamentary elections. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-02]. <<http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general>>.

Rinkimų metai	Visi balsai	Procentai nuo bendrojo balsavimo	Laimėtos vietos	Lygis
1994	155,487 ▲	1% ▲	0/87	8 ▲
1999	696,057 ▲	6.7% ▲	3/87	4 ▲
2004	2,650,768 ▲	16.1% ▲	12/78	3 ▲
2009	2,498,226 ▼	16.6% ▲	13/72	2 ▲
2014	4,376,635 ▲	27.5% ▲	24/73	1 ▲

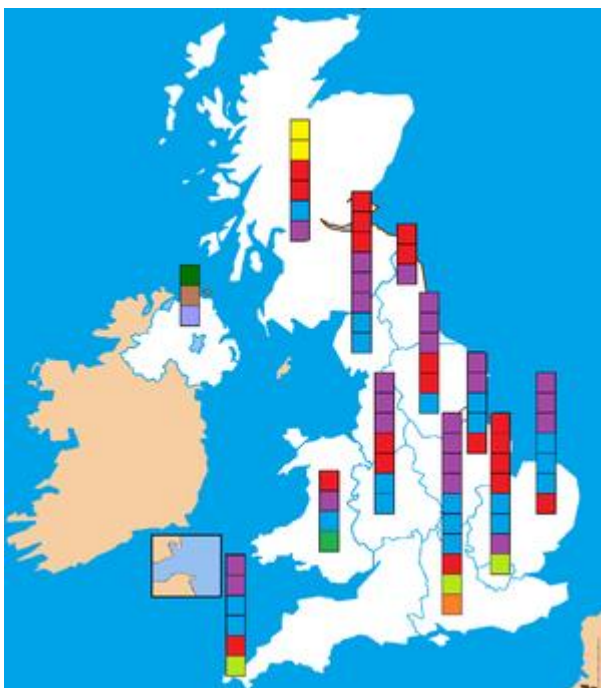
Lentelė 6. UKIP rezultatai rinkimuose į Europos Parlamentą

Šaltinis: Interaktyvus. <http://en.wikipedia.org/wiki/UK_Independence_Party#Election_results>. [žiūrėta 2015-02-02].

Jei UKIP 2009 m. turėjo 13 savo atstovų Europarlamente, tai po 2014 m. – 24 ir narių skaičių padidino 11 parlamentarų, kai tuo tarpu Leiboristų gretos pasipildė 7, o Konservatorių gretos sumažėjo 7 atstovais. Išsamūs visų JK politinių partijų rinkimų rezultatų rodikliai pateikti 8 lentelėje.

Lyderis	Nigel Farage	Ed Miliband	David Cameron
Partija	United Kingdom Independence Party (UKIP)	Labour	Conservative
Aliansas	EFDD	S&D	ECR
Lyderis nuo kada	2010 lapkričio 5	2010 rugsėjo 25	2005 gruodžio 6
Paskutinių rinkimų rezultatai	13 vietos	13 vietos	26 vietos (įskaitant 1 UCUNF)
Laimėtos vietos	24	20	19
Vietų pasikeitimai	▲11	▲7	▼7
Balsų skaičius	4,376,635	4,020,646	3,792,549
Procentai	26.6%	24.4%	23.1%
Pokytis	▲10.6%	▲9.2%	▼3.8%

Lentelė 7. UKIP, Leiboristų ir Konservatorių iškovotos vietos 2014 metų Europos Parlamento rinkimuose

Pav. 2. Europos Parlamento 2014 metų rinkimai (Didžioji anija)

Labour
Conservative
United Kingdom Independence Party

Pav. 3. Spalvų reikšmės

Svarbu pažymėti tą faktą, kad UKIP rėmėjų gretos gana lygiai pasiskirstę visos valstybės teritorijoje ir gavo daugiausia arba lygiai balsų su kitomis tradicinėmis partijomis aštuoniuose regionuose iš dvylikos. Tik Londone, Šiaurės Rytų Anglijoje ir Škotijoje partija turėjo pripažinti konkurentų pranašumą. Tokią padėtį galima paaiškinti imigrantų procentine sudėtimi šiuose regionuose, išskyrus Škotiją. Politinių jėgų pasiskirstymas pateiktas 2 ir 3 paveiksluose.

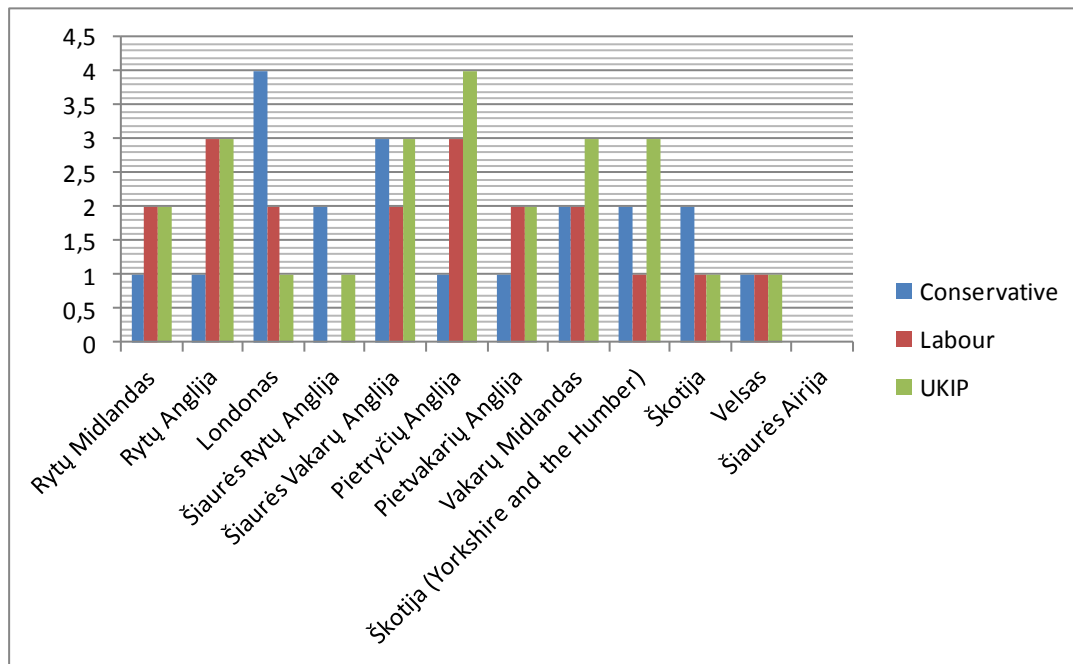
Didžiosios Britanijos rezultatai pateikti lentelėje 2014 metų Europos Parlamento rinkimuose								
Partija	Europinė Partija	Europos grupė	Balsai			Vietų skaičius		
			Skaičius	%	+/-	Skaičius	+/-	%
UK Independence Party	None	EFDD	4,376,635	26.60%	▲10.61	24	▲11	32.88%
Labour Party	PES	S&D	4,020,646	24.43%	▲9.19	20	▲7	27.40%
Conservative Party	AECR	ECR	3,792,549	23.05%	▼3.83	19	▼6	26.03%
Green Party of England and Wales	EGP	G-EFA	1,136,670	6.91%	▼0.92	3	▲1	4.11%
Scottish National Party	EFA	G-EFA	389,503	2.37%	▲0.31	2	—	2.74%
Liberal Democrats	ALDE	ALDE	1,087,633	6.61%	▼6.71	1	▼10	1.37%
Sinn Féin	None	EUL-	159,813	0.97%	▲	1	—	1.37%

		NGL			0.16			
Democratic Unionist Party	None	None	131,163	131,163	▲ 0.23	1	—	1.37%
Plaid Cymru	EFA	G-EFA	111,864	0.68%	▼ 0.13	1	—	1.37%
Ulster Unionist Party	AECR	ECR	83,438	0.51%	▼ 0.02	1	—	1.37%

Lentelė 8. Europos Parlamento rinkimai

Šaltinis: Interaktyvus. < http://en.wikipedia.org/wiki/European_Parliament_election,_2014>.

[žiūrėta 2015-02-02].

Pav. 4. Balsų pasiskirstymas

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus duomenis, tikslinga būtų pateikti tam tikrus apibendrinimus. UKIP partijos populiarumo didėjimą, mano manymu, lėmė:

1. Euroskepticizmo propogavimas ir pateikti argumentai. Britai yra vieni euroskeptiškiausių tautų visoje ES. Tai žinodami, UKIP lyderiai, pasitelkdami populistinius metodus bei instrumentus, įrodinėja, jog eurointegraciniai procesai silpnina Britanijos valstybingumą, o ES teisės aktai, įgaunantys prioritetą prieš nacionalinę teisę, trukdo savarankiškai priimti sprendimus, kurie būtų efektyvesni šalies gyventojams ir jų gerbūviui.
2. UKIP politinė programa gerokai atsinaujino po 2005 metų ir dabar joje galima rasti analogiškų arba artimų nuostatų, kurias deklaruoja kaip konservatoriai, taip ir leiboristai. Todėl rinkėjams kartais sunku apsispręsti, kurių partijų pozicijos yra priimtinesnės. Kaip žinome D. Cameron'as inicijavo idėją dėl visuotino referendumo (2016 metais), turėsiančio atsakyti į klausimą apie britų pasirinkimą santykiuose su ES.
3. UKIP pateikia save kaip demokratišką partiją ne primetančią savo valią rinkėjams, o apeliuoja į piliečių nuomonę ir suteikia pasirinkimo laisvę.

4. Imigracijos griežtinimas – svarbus faktorius, sulaukiantis dalies elektorato palaikymo, nes ekonominė krizė šią problemą labai paaštrino. Konservatorių ir UKIP pozicija tuo klausimu daug kur artima.
5. Gynybos stiprinimas, nepasikliaujant vien NATO garantuojamu saugumu, suteikia valstybės stiprumo ir saugumo jausmą, ypač dabartiniu metu esant nestabiliai geopolitinei situacijai.
6. Politinės sistemos reforma, kurios esmė – atšaukti ES ir kitų tarptautinių institucijų teisės aktų viršenybę, ypač jurisdikcijos, humanitarinėje bei žmogaus teisių srityje.
7. Ekonominių ir socialinių problemų sprendimo keliai, kuriems irgi pritaria didelė visuomenės dalis. Tai yra dažnai pasitaikantis atvejis, kuomet tradicinėms partijoms, nelabai sėkmingai vykdant vienokias ar kitokias reformas, dalis rinkėjų palaiko trečiąsias politines jėgas.

Analizuojant Prancūzijos Nacionalinio Fronto rezultatus įvairaus lygio rinkimuose, pastebimos bendros tendencijos su UKIP, tačiau egzistuoja ir kai kurie skirtumai. Plačiau apie tai pakalbėsime skyriaus pabaigoje.

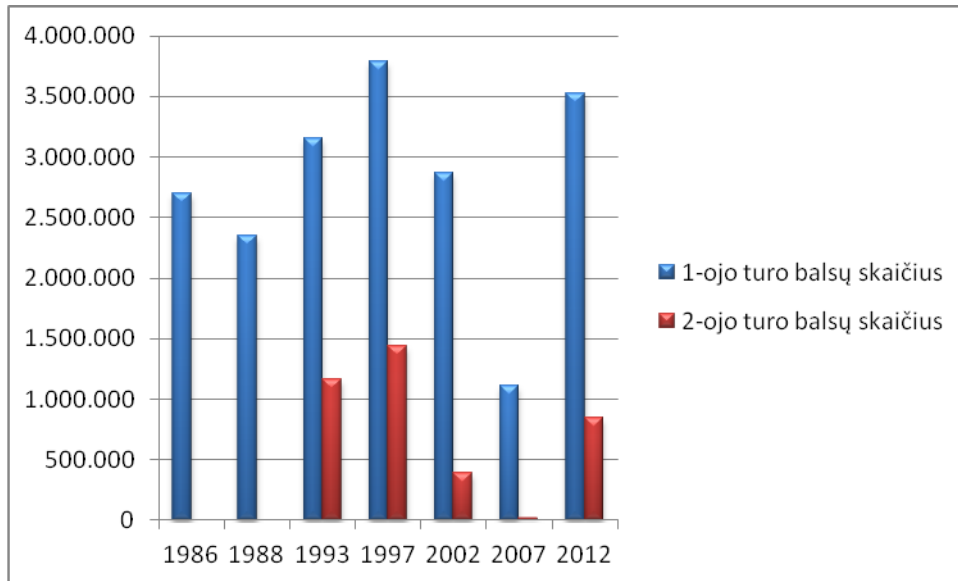
Nacionalinis Frontas didžiausią elektorato palaikymą turi Europarlamento rinkimuose, ypač 2014 m., kur už juos balsavo ketvirtadalis rinkėjų, tuo tarpu, formuojant Nacionalinę Asamblėją, municipalitetų arba vietines tarybas, rezultatai kuklesni, nors vietiniuose rinkimuose jie nuolat gerėja. Pažvelgus į 9 lentelėje pateiktus duomenis, išryškėja gana įdomūs faktai: 1986 m., partija, surinkusi 9.8% balsų, gavo 35 vietas Nacionalinėje Asamblėjoje, o po dviejų metų, turėdami tokį patį elektorato palaikymą (9.8%) iškovoję tik 1 vietą. Tai, be abejonės, turėjo įtakos rinkimų sistema: 1985 m. buvo pereita prie proporcinės, o 1987 m. grįžta prie dviejų turų mažoritarinės daugumos atstovavimo sistemos. Ne paslaptis, kad toks manipuliavimas buvo atliktas, kad apriboti radikaliųjų ir marginalinių partijų patekimo į įvairaus lygio renkamuosius organus. Kaip matome, NF populiarumas nacionaliniuose rinkimuose gana svyruojantis: daugiausia rinkėjų balsų (3 791 063) partija gavo 1997 m. pirmame ture (tai sudarė 14.9%), tačiau antrame ture juos palaikė tik 1 435 186 arba 5.7% rinkėjų, tad atiteko viena vieta NA. Labai nesėkmingi partijai buvo 2007 m. rinkimai, kuomet jos kandidatus palaikė tik 4.3% rinkėjų pirmame ture ir 0.1% - antrame. Paskutiniai rinkimai, įvykę 2012 m. suteikė daugiau optimizmo, nes už partiją prabalsavo 13.6% (3 528 373) pirmame ture ir 3.66% arba 842 684 piliečiai, o tai leido iškovoti 2 vietas Nacionalinėje Asamblėjoje. Gali kilti klausimas, kodėl taip skiriasi I ir II turo rezultatai. Manau, kad didžiosios partijos (UMP,PS), norėdamos išlaikyti savo politinę įtaką, sąmoningai blokuoja smulkesnių partijų patekimo į NA galimybę, savo rinkėjus, jei konkrečios partijos kandidatas neįveikė I turo, ragindamos balsuoti už politinį oponentą. Tai akivaizdžiai išryškėjo, kuomet visai neseniai – 2015 kovo mėn. - PS lyderis pasiūlė partijos rėmėjams balsuoti už UMP lokaliniuose rinkimuose II ture, nes NF I ture buvo antras po UMP.

Rinkimų metai	1-ojo turo balsų skaičius	1-ojo turo balsų skaičius procentais	2-ojo turo balsų skaičius	2-ojo turo balsų skaičius procentais	Laimėtų vietų skaičius
1973	108,616	0.5%	-	-	0
1978	82,743	0.3%	-	-	0
1981	44,414	0.2%	-	-	0

1986	2,699,307	9.8%	-	-	35
1988	2,353,466	9.8%	-	-	1
1993	3,155,702	12.7%	1,168,143	5.8%	0
1997	3,791,063	14.9%	1,435,186	5.7%	1
2002	2,873,390	11.1%	393,205	1.9%	0
2007	1,116,136	4.3%	17,107	0.1%	0
2012	3,528,373	13.6%	842,684	3.66%	2

Lentelė 9. NF rinkimų į Prancūzijos Nacionalinę Asamblėją rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Elections in France, wikipedia, duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.

Pav. 5. NF gauti balsų skaičiai rinkimų į Nacionalinę asamblėją pirmuosiuose ir antruosiuose turose

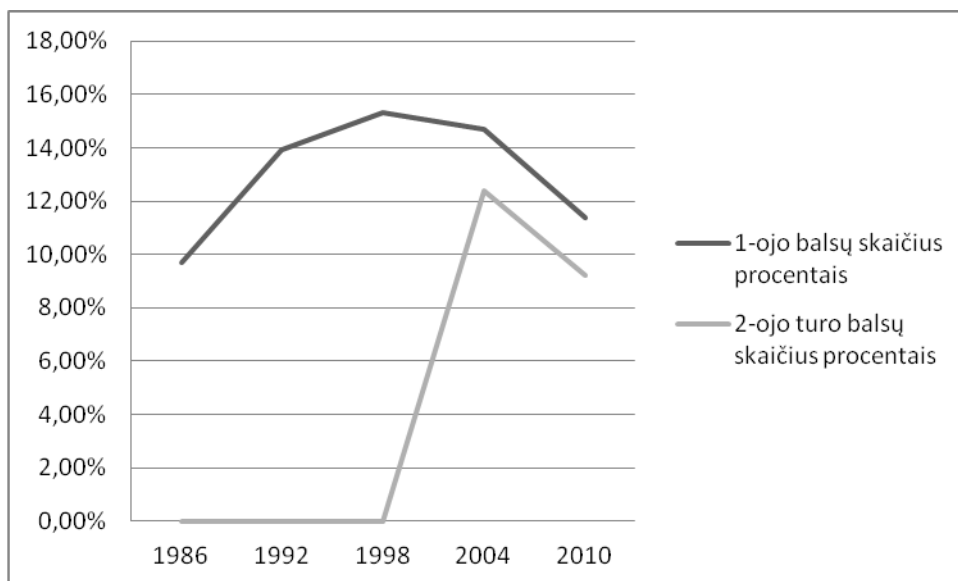
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Elections in France, wikipedia, duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.

Municipaliniuose rinkimuose NF populiarumas svyruoja nuo 9.7% iki 15.3% ir yra gana stabilus. (žr. 10 lentelę). Reikia atkreipti dėmesį, kad šiuose rinkimuose nuo 2004 m, kuomet buvo įvesta dviejų turų sistema, skirtingai nei balsavime dėl vietų Nacionalinėje Asamblėjoje, nėra ryškių svyravimų tarp pirmo ir antro turo rezultatų. Pokyčių dinamika pavaizduota 5 paveiksle.

Rinkimų metai	1-ojo turo balsų skaičius	1-ojo turo balsų skaičius procentais	2-ojo turo balsų skaičius	2-ojo turo balsų skaičius procentais	Laimėtų vietų skaičius
1986	2,654,390	9.7%	-	-	137
1992	3,396,141	13.9%	-	-	239
1998	3,270,118	15.3%	-	-	275
2004	3,564,064	14.7%	3,200,194	12.4%	156
2010	2,223,800	11.4%	1,943,307	9.2%	118

Lentelė 10. Municipalinių rinkimų rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Elections in France, wikipedia, duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.

Pav. 6. I ir II turo municipalinių rinkimų rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Elections in France, wikipedia, duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.

Kovoje dėl Prancūzijos prezidento posto, NF lyderių populiarumas irgi gana stabilus. Geriausias rezultatas buvo pasiektas 2002 m., kuomet Jean-Marie Le Pen pirmajame ture surinko beveik 17 proc. rinkėjų balsų ir, daugelio nuostabai, išėjo į II turą, aplenkęs socialistų partijos lyderį Lionel Jospin, bet finalinėje kovoje, nors ir gavo dar didesnę rinkėjų palaikymą (17.8%), pralaimėjo J. Chirac. Sėkminga NF buvo ir 2012 m. vykusį prezidentinę rinkimų kampaniją, kurios metu nauja partijos lyderė Marine Le Pen surinko 17.9% balsų, užsitikrino šešių su puse milijono piliečių paramą, tačiau, skirtingai nei jos tėvui, į II turą patekti nepavyko. (žr. 11 lentelę)

Rinkimų metai	Kandidatai	1-ojo turo balsų skaičius	1-ojo turo balsų skaičius procentais	2-ojo turo balsų skaičius	2-ojo turo balsų skaičius procentais
1974	Jean-Marie Le Pen	190,921	0.8%	-	-
1981	-	-	-	-	-
1988	Jean-Marie Le Pen	4,376,742	14.4%	-	-
1995	Jean-Marie Le Pen	4,570,838	15.0%	-	-
2002	Jean-Marie Le Pen	4,804,713	16.9%	5,525,032	17.8%
2007	Jean-Marie Le Pen	3,834,530	10.4%	-	-
2012	Marine Le Pen	6,421,426	17.9%	-	-

Lentelė 11. Prezidento rinkimų rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Elections in France, wikipedia, duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.

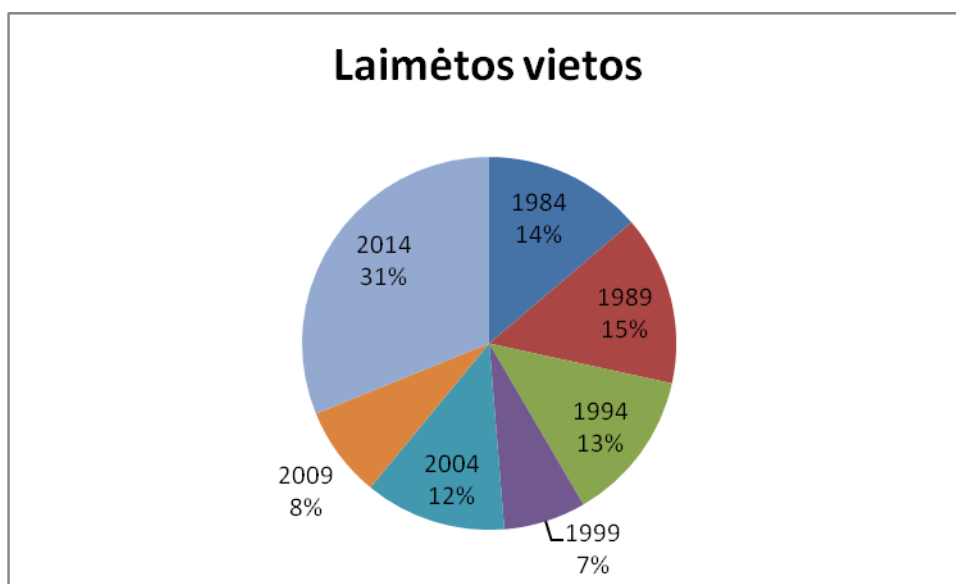
Geriausius rezultatus per 40 metų savo gyvavimo laikotarpį partija pasiekė rinkimuose į Europos Parlamentą, kadangi visose kampanijose pavykdavo deleguoti savo atstovus į šią ES instituciją. Tiesa, europarlamentarų skaičius skirtingais metais gerokai variavo: mažiausia atstovų buvo išrinkta 2009 metais (3), o daugiausia – 2014 m. (24). Be abejo, paskutiniai rinkimai pranoko visus lūkesčius, nes už NF balsavo kas ketvirtas Prancūzijos rinkėjas. Nacionalinis frontas gavo 4 712 461 balsus per 2014 m. Europos Parlamento rinkimus, su 24.86 % rinkėjų palaikymu ir 24 vietas iš 74, skirtų Prancūzijai. (žr. 12 lentelę) Tai buvo pirmas kartas, kai antiimigracinė, prieš Europos Sąjungą nusistačiusi partija laimėjo EP rinkimus. Partijos pasisekimas buvo tarsi smūgis dabartinei Prancūzijos vyriausybei ir Europos Sąjungai.

Rinkimų metai	Visi balsai	Procentai nuo bendrojo balsavimo	Laimėtos vietos	Lygis
1984	2,210,334	11.0%	10/81	4
1989	2,129,668	11.7%	10/81	3
1994	2,050,086	10.5%	11/87	5
1999	1,005,113	5.7%	5/87	8
2004	1,684,792	9.8%	7/78	4
2009	1,091,691	6.3%	3/74	6
2014	4,712,461	24.86%	24/74	1

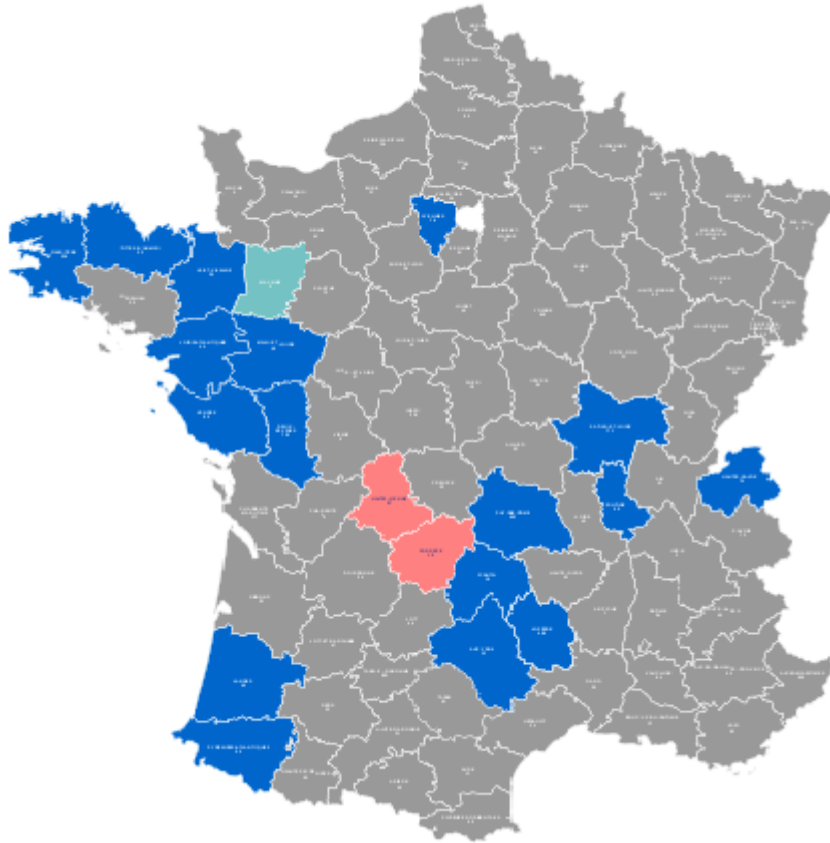
Lentelė 12. UKIP rezultatai Europos Parlamento rinkimuose

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europarl duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03]. <<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-fr-2014.htm>>.

6 paveiksle pateikiami duomenys apie tai, kiek procentų europarlamentarų buvo išrinkta nuo NF skirtingais metais, nes, kaip matome 12 lentelėje Prancūzijai skirtų vietų kiekis EP kito.

Pav. 7. NF vietos EP tarp Prancūzijos deputatų (procentine išraiška)

Pav. 8. NF vietos EP Prancūzijoje pagal regionus¹³³

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europarl duomenimis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03].
<<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-fr-2014.htm>>.

Apibendrinant Nacionalinio Fronto rinkimų rezultatus, galima daryti išvadą, kad partijos populiarumas turi tendenciją augti, nes tai įrodo pastoviai didėjantis ją palaikančių rinkėjų skaičius. Tačiau realūs pasiekimai politinėje kovoje matomi tik EP rinkimuose, nes proporcinė rinkimų sistema yra žymiai palankesnė partijai. Galima išskirti keletą esminių programinių nuostatų, kurios pritraukia elektoratą:

1. Imigracijos ribojimo klausimai, kuriuos jau 2007 m. kėlė N. Sarkozy, tapo vienu svarbiausių priešrinkiminių batalijų akcentų. Tai apima ir valstybės sienų kontrolės sugrąžinimą, ir pilietybės įgijimo sąlygas (panaikinant jus soli principą), ir socialinių išmokų reguliavimą svetimtaučiams.
2. Euroskepticizmas. Traktuodami ES kaip supervalstybę, NF ideologai ekonominių, finansinių ir socialinių nesėkmių priežastis mato trijuose pagrindiniuose veiksmuose: demokratijos stoka, priimant bendrus visoms šalims sprendimus, didelės Prancūzijos įmokos į ES biudžetą bei nacionalinės valiutos grąžinimas.

¹³³ National Front (FN) – pilki, Union for a Popular Movement (UMP) – mėlyni, Socialist Party / Radical Party of the Left (PS) / (PRG) – raudoni, Democratic Movement (MoDem) – žalsvi.

3. Politinė programa peržiūrima ir atnaujinama, atsižvelgiant į kintančias realijas, deklaruojami modernizmo ir pragmatizmo principai. Šie punktai iš esmės sutampa su UKIP pozicija.
4. Propoguojamos nacionalizmo idėjos, kurios gana gajos dabartiniame neramiame ir konfliktuojančiame pasaulyje. Vienas iš švelniųjų aspektų – sudaryti sąlygas prancūzų kalbos statusui įsitvirtinti pasaulyje.
5. Inicijatyvi užsienio politika, orientuota į Azijos, Afrikos ir Arabų pasaulio šalis.

Pasisako prieš NATO vaidmenį kolektyvinės gynybos sistemoje ir ragina glaudžiai bendradarbiauti su V. Putino vadovaujama Rusija. Tai nieko nestebina, žinant, jog Rusija finansuoja daugelį Europos radikaliųjų partijų (graikų neofašistus, Italijos Šiaurės lygą, belgų Vlaams Belang, vengrų Jobbik ir Austrijos Laisvės partiją), tame tarpe ir Nacionalinį Frontą. 2014 m. pabaigoje Marine Le Pen patvirtino, kad iš Rusijos valdomo Pirmojo Čekijos – Rusijos banko gavo 9 mln. eurų injekciją, nors neigė, kad šie pinigai kaip nors įtakoja NF politiką. Ji pareiškė, jog paskola duota dėl to, kad NF dabar yra įtakinga politinė jėga ne tik Prancūzijoje, bet ir tarptautiniame lygmenyje. Kitos nuomonės laikosi politikos apžvalgininkai, teigdami, jog „šis faktas rodo. Kremlius vykdomą slaptą kampaniją su tikslu papirkti Europos politikus“¹³⁴.

Toks NF lyderių elgesys susilaukė daug kritikos ne tik iš liberaliųjų politikų, bet ir kai kurių radikaliosios dešinės atstovų. UKIP vadovas pareiškė, kad nenorįs dirbti vienoj frakcijoje su NF. Galima daryti prielaidą, kad radikaliosioms partijoms nebus lengva laikytis vieningos pozicijos ir tapti įtakinga politine jėga dabartiniame EP.

¹³⁴ Russia funds French National Front: is Moscow sowing European unrest?, The Week, 2014. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03]. <<http://www.theweek.co.uk/europe/61498/russia-funds-french-national-front-is-moscow-sowing-european-unrest#ixzz3WaLcpGSY>>.

IŠVADOS

1. Radikalizmo idėja kilo kaip reikalavimas įvykdyti esmines liberalias reformas ekonominėje sferoje, nuosavybės klausimais, politinių ir žmogaus teisių realizavimo srityje. Taip gimė taip vadinamas liberalusis radikalizmas. Vėliau, perėmę kai kurias pastarųjų nuostatas, į politinę areną ateina socializmo šalininkai, kurių programos ir konkretūs veiksmai lėmė socialistinio radikalizmo atsiradimą.
2. Šiuolaikinis politinis radikalizmas nėra vienalytis. Galima paminėti reformatorišką ir negrižtamąjį, dešinįjį, kairįjį ir centro radikalizmą, kiekvienas iš jų dar turi savo specifinių atmainų. Tai yra todėl, kad radikaliosios partijos dažniausiai remiasi įvairiomis filosofinėmis ir ekonominėmis teorijomis, bet daugeliu atvejų jų ideologija paremta nacionalizmu, stiprios valstybės idėja bei nepakantumu kitų socialinių, rasinių, tautinių ar religinių bendruomenių atstovams.
3. Kalbant apie radikalizmo tendencijas, reikia pripažinti, kad šios politinės orientacijos partijos kai kuriose ES šalyse tapo realiomis partinės ir politinės sistemos dalimis ir jų populiarumas turi tendenciją augti. Šio reiškinio priežastis santykinai galima suskirstyti į dvi grupes: objektyvios ir subjektyvios. Prie objektyvių priežasčių priskirčiau ekonominę ir finansinę krizę, kurios pasekmės ve visada sėkmingai pavyko spręsti valdžioje buvusioms partijoms, neoliberalių partijų menkai reguliuojama ir kontroliuojama imigracijos politika, ES institucijų viršvalstybinė veikla, sukianti abejonių dėl jų demokratiškumo, geopolitinės padėties pasikeitimas bei daugybė lokalių konfliktų, teroro aktai žmonėse kelia nesaugumo jausmą. Tarp subjektyvių priežasčių galima paminėti kai kurios visuomenės dalies nepasitenkinimas vyraujančiomis politinėmis partijomis, dėl ko dalis elektorato, anksčiau rėmę dešiniąsias arba kairiąsias jėgas pereina radikalų pusėn, tradicinių partijų nesugebėjimas arba nenoras rasti racionalius sprendimus santykiuose su radikaliosiomis politinėmis jėgomis.
4. Analizuojant mūsų pasirinktų dešiniųjų radikaliųjų partijų (UKIP ir NF) programinius teiginius, išryškėja tam tikri jų ideologinių nuostatų pokyčiai: jei anksčiau vyravo gana plati įvairių ideologijų samplaka (antikomunizmas, etnocentrizmas, autoritarizmas, nacionalizmas ir pan.), tai dabar atsiranda daugiau racionalizmo ir pragmatizmo. Jei kalbėsime apie antiimigracines nuostatas, priešiniąsi daugiakultūriškumui ir globalizacijos procesams, tai jis išlieka, bet šių partijų lyderiai supranta, jog tai jiems duoda papildomų dividendų, nes kartu su imigracijos srautais iškilo ir identiteto nunykimą pavojus, kurio išsaugojimą kartu su tradicinėmis vertybėmis akcentuoja dešinėsios radikliosios partijos.

5. Kitas svarbus faktorius, įtakojantis teigiamus rinkimų rezultatus – partijų organizacinės struktūros tobulinimas ir lyderių vaidmuo. Kaip matyti tyrimo rezultatuose, darbe nagrinėtos partijos EP rinkimuose gavo didžiulį rinkėjų palaikymą įvairiuose regionuose.
6. Radikaliųjų partijų perspektyvos priklausys nuo ekonominės ir socialinės padėties ES valstybėse, tradicinių politinių partijų sugebėjimo progresuoti ir priimti sprendimus, tenkinančius didžiosios visuomenės dalies lūkesčius, nuo ES institucijų veiklos demokratizavimo ir, be abejo, nuo tų partijų strategijos ir taktikos harmonizavimo su realiai kintančiu pasauliu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. A Vindication of the Rights of Woman. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.bartleby.com/144/>>.
2. Adler R., *Toward a Radical Middle: Fourteen Pieces of Reporting and Criticism*. Random House, 1969, p. 13-14.
3. Avlon J., *Independent Nation: How the Vital Center Is Changing American Politics*, *Harmony Books / Random House*, 2004, p. 2.
4. Avlon J., *Independent Nation: How the Vital Center Is Changing American Politics*, *Harmony Books / Random House*, 2004, p. 2.
5. Baradat. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://research-paper.essayempire.com/examples/political-science/socialism-developing-world/>>.
6. Breuilly J., *Variations in liberalism: Britain and Europe in the mid-nineteenth century*. *Diplomacy and Statecraft*, 1997, 8 (3). p. 91.
7. British history online. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.british-history.ac.uk/london-record-soc/vol5/vi-xxviii#n16>>.
8. Brock H. W., *American Gridlock: Why the Right and Left Are Both Wrong*, *John Wiley & Sons*, 2012, p. 10.
9. Chartwell policies poll. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://comres.co.uk/polls/chartwell-policies-poll/>>.
10. Coates S., *Tory donor Stuart Wheeler faces expulsion over UKIP support*, *The Times*, London, 2009.
11. Cohen N., *Nick Cohen: No truth behind Veritas*, *The Guardian* London, 2005.
12. Daily Mail, London, 2011. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-03]. <http://www.dailymail.co.uk/home/sitemaparchive/day_20110305.html>.
13. Davies P., *The Front National in France: Ideology, Discourse and Power*. Routledge. 2002, p. 34–35.
14. Edward G. DeClair *Politics on the Fringe: The People, Policies, and Organization of the French National Front*, *Duke university press*, 1999, p. 21-24.
15. Edwards M., *The Parties Versus the People: How to Turn Republicans and Democrats Into Americans*, *Yale University Press*, 2012, p. 33.

16. Elections in France, wikipedia. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-02]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_France>.
17. Encyclopedia Britannica. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/107706/Chartism>>.
18. Eurobarometer 71. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-24] <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf>
19. Feiffer J., Backing into Forward: A Memoir, *Nan A. Talese / Doubleday*, 2010, p. 345.
20. Front National, Défense. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/autorite-de-letat/defense/>>.
21. Front National, Elections municipales. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.frontnational.com/2014/03/elections-municipales-2014>>.
22. Front National, Europe. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-05]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/politique-etrangere/europe/>>.
23. Front National, Immigration. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/autorite-de-letat/immigration/>>.
24. Front National, Notre politique étrangère. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/politique-etrangere/notre-politique-etrangere/>>.
25. Gellner E., Tautos ir nacionalizmas, Vilnius: Pradai, 1996, p. 13.
26. Ghosh P., French Municipal Elections: Far-Right National Front Scores Impressive Gains, But Hopes For Real Political Power Remain A Fantasy, *International Business Times*, 2014. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-05]. <<http://www.ibtimes.com/french-municipal-elections-far-right-national-front-scores-impressive-gains-hopes-real-political>>.
27. Giddens A., *The Third Way and Its Critics*, Polity Press, 2000, p. 44.
28. Giddens A., *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, 1998, p. 44–46.
29. Gitlin T., „The Left's Lost Universalism, In Arthur M. Melzer, Jerry Weinberger and M. Richard Zinman, eds., *Politics at the Turn of the Century*, 2001, p. 3-26.
30. Greek legislative election, wikipedia, 2015. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_legislative_election,_2015>.

31. Gus M., *Essentials of Terrorism: Concepts and Controversies*, London: Sage Publications, Ltd., 2008, p. 28.
32. Haidt J., *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*, Pantheon Books, Introduction, 2012, p. 56.
33. Hainsworth P., *The extreme Right in Western Europe*, Oxford, Routledge, 2008, p. 23.
34. Halstead T., Lind M., *The Radical Center: The Future of American Politics*, *Doubleday / Random House*, 2001, p. 16.
35. Hauss C., *Comparative Politics: Domestic Responses to Global Challenges*. Cengage Learning, 2010, p. 116.
36. Hloušek V., Kopeček L., *Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared*. Ashgate Publishing, 2010, p. 46.
37. Hope C., *Local elections 2013: Nigel Farage's Ukip surges to best ever showing, winning 150 seats*, Daily Telegraph (London), 2013.
38. Ignazi P., *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 28.
39. James E. Aho. *German Realpolitik and American Sociology: An Inquiry Into the Sources and Political Significance of the Sociology of Conflict*. Bucknell University Press, 2012, p.17.
40. Jasiulevičienė R., *Politinės ideologijos: paskaitų konspektai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2008, p. 99.
41. John Mering, *The Constitutional Union Campaign of 1860: An Example of the Paranoid Style*, *Mid America*, 1978, Vol. 60/2, p. 95-106.
42. Khanna P., *How to Run the World: Charting a Course to the Next Renaissance*, *Random House*, 2011, p. 78.
43. Kohr L., *Das Ende der Großen. Zurück zum menschlichen Maß*. Otto Müller Verlag, Salzburg, 2002, p. 12.
44. Kołakowski L. *Main Currents Of Marxism: Volume III, The Breakdown*. Oxford University Press, 1981, p. 436–440).
45. Kulesza T. W., *Mūsų laikų ideologijos*, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 14-16.
46. L'Obs culture. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <<http://tempsreel.nouvelobs.com/politique/20130503OBS8113>>.

47. Labour party. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1918/1918-labour-manifesto.shtml>>.
48. Laurėnas V. Politinė krizė Lietuvoje, 2003–2004 metais // Politologija, 2004, Nr. 3 (35), p. 5.
49. LBS. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-03]. <www.lbc.co.uk>.
50. Local election results. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://www.theguardian.com/politics/blog/2014/may/22/local-election-results-2014>>.
51. Loubere L., Radicalism in Mediterranean France, N.Y. State university, 1974, p. 11-14.
52. March L., Contemporary Far Left Parties in Europe. Berlin:Friedrich-Ebert-Stiftung. 2008, p. 3.
53. Mason R., Nigel Farage grįžta, kad paskelbtų prieglobsčio garantijas Sirijos pabėgėliams, The Guardian, London, 2013.
54. Miller M., The Two Percent Solution: Fixing America's Problems in Ways Liberals and Conservatives Can Love. Public Affairs / Perseus Books Group, 2003, p. 71.
55. Minkenberg M., The Radical Right in Europe: An Overview Gutersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 2008, p. 12.
56. Mudde C., The Ideology of the Extreme Right, Manchester: Manchester University Press, 2000, p. 10-11.
57. Nigel Farage confirms that UKIP will not campaign to abolish same-sex marriage. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-27]. <<http://www.pinknews.co.uk/2014/03/18/nigel-farage-confirms-that-ukip-will-not-abolish-same-sex-marriage/>>.
58. Norris P., Radical Right. Voters and Parties in the Electoral Market.Cambridge: Cambridge University press, 2005, p. 40.
59. Office for National Statistics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-15]. <www.ons.gov.uk>.
60. Olson R., The Rise of 'Radical Middle' Politics, *The Futurist*, vol. 39, no. 1, 2005 m. sausis-vasaris, p. 45–47.
61. Olson R., The Rise of 'Radical Middle' Politics, *The Futurist*, vol. 39, no. 1, 2005 m. sausis-vasaris, p. 45-47.
62. Pearson N., Up From the Mission: Selected Writings, *The Quest for a Radical Centre*, 2011, p. 45.

63. Radžvilas V. Populizmą ir radikalizmą skatinantys veiksniai, *Politikos metmenys*, Nr.1, Vilnius: VPI leidybos grupė, 2000, p. 24-31.
64. Ramonaitė A., et. al., *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*, 2009,
65. Reeves R. The Case for a Truly Liberal Party, *The New Statesman*, 2012 m. rugsėjo 19 d., p. 26.
66. Rydgren J., *Movements of Exclusion: Radical Right-Wing Populism*, Hauppauge, NY, Nova Science Publishers, p. 121.
67. Rydgren J., *The Populis Challenge: Political Protest and Ethno-Nationalist Mobilization in France*, New York: Bergham Books, 2004, p. 213.
68. Rural Radicalism – 1850-1900. University of Aberdeen. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.abdn.ac.uk/radicalism/rural.shtml>>
69. Russia funds French National Front: is Moscow sowing European unrest?, *The Week*, 2014. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03]. <<http://www.theweek.co.uk/europe/61498/russia-funds-french-national-front-is-moscow-sowing-european-unrest#ixzz3WaLcpGSY>>.
70. Salit J. S., *Independents Rising: Outsider Movements, Third Parties, and the Struggle for a Post-Partisan America*, *Palgrave Macmillan*, 2012, p. 34.
71. Samuel H., Far-Right National Front performs well in French regional elections. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-03]. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/>>.
72. Satin M., *Radical Middle: The Politics We Need Now*, *Westview Press and Basic Books*, 2004, p. 5.
73. Shields J.. *The Extreme Right in France– From P tain to Le Pen*, Taylor & Francis, 2007, p. 169.
74. Solomon R., Higgins C., Kathleen M., *A Short History of Philosophy*. Oxford University Press, 1996, p. 93.
75. Stratton A., Wintour P., Nick Clegg Tells Lib Dems They Belong in 'Radical Centre' of British Politics, *The Guardian (London)*, 2011 m. kovo 13 d., p. 23.
76. Stuart H., *Life and Times of the First New Left*, *New Left Review*, 2010, p. 61.
77. Sutherland S., *The City of London and the Opposition to Government, 1768-74*, Creighton Lecture, 1959, p. 51.
78. Svarauskas A. Lietuvos politinės dešinės radikalizacija XXa. ketvirtajame dešimtmetyje, *Parlamento studijos*, Nr. 7, Vilnius: Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2007, p. 53-72.

79. Tamir Bar-On. The French New Right: Neither Right, nor Left? *Journal for the Study of Radicalism* 2014, Volume 8, Issue 1, p 7-8.
80. Tanenhaus S., The Radical Center: The History of an Idea, *The New York Times Book Review*, 2010 m. balandžio 14 d., p. 45.
81. Tanenhaus S., The Radical Center: The History of an Idea, *The New York Times Book Review*, 2010.
82. The Electoral Commission, Election 2005: constituencies, candidates and results, 2006, p. 8.
83. The UKIP program. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <<http://www.cyasyn-organisation.com/The-UKIP-program-Co00298>>.
84. Todorov, A., Engell, A., The role of the amygdala in implicit evaluation of emotionally neutral faces. *Social, Cognitive, & Affective Neuroscience*, 2008., 3, p. 303-312.
85. United Kingdom Parliamentary elections. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-02]. <<http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general>>.
86. University of Aberdeen. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://www.abdn.ac.uk/radicalism/history.shtml>>.
87. Weinberg L., Pedahzur A., Political Parties and Terrorist Groups. *Routledge studies in extremism and democracy*. Volume 10, Routledge, 2008, p. 53.
88. Woodward W., UKIP trebles candidates for local elections, *The Guardian*, 2007.
89. Woshinsky O. H., *Explaining Politics: Culture, Institutions, and Political Behavior*, Oxon, England, UK; New York, New York, USA: Routledge, 2008, p. 145-149.
90. Zaborskaitė V. *Radikalizmas ir nuosaikumas*, 2007, p. 17.
91. Zaremba A., *Ar egzistuoja radikali dešinė Lietuvoje*, *Politologija*, 2013/3, p. 52.

SANTRAUKA

Šiame magistriniame baigiamajame darbe analizuojami radikaliųjų politinių partijų - Jungtinės Karalystės Nepriklausomybės partijos ir Prancūzijos Nacionalinio Fronto - programos, rinkimų rezultatai bei priežastys, įtakojančios minėtų partijų populiarumo didėjimui.

Darbo objektas – radikaliosios politinės partijos (UK Independence Party bei National Front in France) ir jų programinės nuostatos. Magistro baigiamojo darbo tikslas – išstudijuoti radikaliųjų partijų evoliuciją ir aptarti jų perspektyvas. Šiam tikslui pasiekti iškeliami tokie magistro baigiamojo darbo uždaviniai: 1. Paanalizuoti politinio radikalizmo atsiradimo priežastis, jo struktūrą. 2. Apibrėžti radikalios dešinės, centro ir kairės ideologiją, parodyti jų bendrumus ir skirtumus. 3. Aptarti Jungtinės Karalystės nepriklausomybės partijos bei Prancūzijos Nacionalinio Fronto politinių programų nuostatas. 4. Nustatyti ir įvardinti faktorius, kurie lėmė radikaliųjų politinių partijų sėkmę 2014 m. Europos Parlamento rinkimuose.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas ir trys dalys.

Pirmojoje dalyje apžvelgiamas įvairių autorių radikalizmo sampratos traktavimas, akcentuojama pačios sąvokos problematika, nagrinėjamos skirtingų radikalizmo srovių kilmės priežastys ir tų srovių evoliucija.

Antrojoje dalyje pagrindinis dėmesys kreipiamas geriausiems rezultatus 2014 m. Europos Parlamento rinkimuose pasiekusių radikaliųjų partijų (UKIP ir NF) programinių nuostatų analizei, pradedant istorine apžvalga, baigiant šių dienų realijomis.

Trečiojoje dalyje atliekama minėtų radikaliųjų partijų (UKIP ir NF) rinkimų rezultatų analizė, bandoma paaiškinti jų populiarumo rinkėjų tarpe didėjimo priežastis.

SUMMARY

This master's thesis analyzes the radical political parties - United Kingdom Independence Party and the French National Front. The main focus of these parties is the analysis of their political programs and results of the elections. It is important to determine which factors are the most influential for the increase of their popularity.

The object of this work-radical political parties (the UK Independence Party and the National Front in France) and their programs approach. Master's thesis goal - to explore the evolution of radical parties and discuss their prospects. To achieve this, raised such a master's thesis: 1. To analyze the causes of political radicalism, its structure. 2. Define the radical right, center and left ideology and show their commonalities and differences. 3. Discuss the UK Independence Party and the French National Front political program provisions. 4. Define and identify the factors that led to the success of radical political parties in 2014 European Parliament elections.

Master's thesis consists of an introduction and three parts.

The first part gives an overview of the various authors of the concept of radicalism treatment, emphasizes the notion of problems, analyzed the different causes of radicalization currents origin and evolution of these currents.

The second part focuses the best results in 2014 European Parliament elections have reached the radical party (UKIP and NF) of program analysis, starting with a historical overview, ending the present-day realities.

The third part analyzes the aforementioned radical party (UKIP and NF) election results, an attempt to explain their popularity among voters and reason for the increase their political power and social impact.